

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Դ Ա Ս Ա Գ Ի Ր Ք
Ը Ն Թ Ե Ր Ց Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Մ

Ա. ԱՄԻՐԻԱՆՆԱՆՑ

Ծ Ա Թ Ի Ի Ք
Հ Ա Յ Կ Ա Ջ Ն Ե Ա Ն Ը Ն Կ Ե Ր Ո Ւ Թ Ե Մ
Ի Պ Ե Շ Կ Թ Ա Շ

ԼԵՈ
✓ 135

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ԳԻՒՐԳԻՆ

Ի Ե 7 2

~~No. 993~~

1999

1999

43916 - Ա. Է.

7. 4 - 183

Դ Ա Ս Ա Գ Ի Ր Ք Ը Ն Թ Ե Ր Ց Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Ա. ԱՄԻՐԻԱՆԵԱՆՑ

ԾԱԽԻԻՔ

ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Ի ՊԷՇԵԿԹԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

28064-62

9-

6/3.

ԱՐ ՌԻՍՏՐՅՈՒՆ

Ի Պ Ա Տ Ր Ի Ա Ր Ք Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ

ՏԵԱՌՆ ՏԵԱՌՆ ԵՍԱՅԵԱՅ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ԵՒ

Ի Պ Ա Տ Ր Ի Ա Ր Ք Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ

ՏԵԱՌՆ ՏԵԱՌՆ ՄԿՐՏՉԻ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՀԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

28 741

135-60

Սոյն Դասագիրքը ո՛չ այնչափ ընթերցանու-
թիւն ստրկելու , որչափ գրուած բան մը հասկը-
նալու , խորհելու խորհրդածելու եւ մտածածը
խօսքով եւ գրով արտասանելու եւ ուրիշին հա-
ղորդելու համար է : Արդէն թիւ կարդալը գիտ-
նալու է աշակերտ մը որ այս Դասագիրքը ձեռ-
քը տրուի : Թէեւ դայն արդիւնաւոր կերպիւ-
գործածելու համար , մասնաւորապէս վարժա-
պետաց համար , բանալի մը պատրաստելու կաշ-
խատինք , բայց առ այժմ քանի մը օգտակար խը-
րատներ աւելորդ չեն ըլլար :

Ինչպէս արդէն ամեն դասագիրք՝ նոյնպէս
ալ այս , վարժապետին հմտութենէն եւ հանճա-
րէն կօպասէ իր շահաւոր կիրառութիւնը : Եր-
կար հրահանգները շատ անգամ օգուտ չունին :
Սոյն դասագրքիս սկիզբը դրուած քանի մը հա-
սարակ եւ կարճ նախադասութիւնքը համբակը
կարդալով , անոր նման համառօտ բաներ լեզ-
ուաւ խօսելու է վարժապետին առջեւ եւ յետոյ
գրելու : Հոս միայն քանի մը նիւթերու վրան
խօսելով , ուսուցչին գաղափար մը տրուած է .
ինքը կրնայ հազար նիւթ գտնալ : Յետոյ կեն-
դանեաց ու բուսոց նկարագրութիւնքը պետք է
աշակերտին աչացն առջեւ այն բոլորէն կամ կեն-
դանիէն—որը կարելի է , կամ պատկերը կամ բոլ-

սըն ինքը—բերելով, կարդալ, այն առարկային վրայօք տղուն հարցուններ ընել, բաներ դիտել տալ եւ թողուլ որ իր տեսածներն ու դիտածները գրէ :

Ոտանաւորները աշակերտը ի բերան սերտելու է եւ բնական ու անպաճուճ ձայնով ըսելու է աշակերտակցացն առջեւ: Երկար պատմութեանց բովանդակութիւնը համառօտելով երեք կամ չորս տողի մէջ ամփոփելու է գրով: Իսկ վերջին առակներուն վրայօք վարժապետը ինքը խօսելով եւ աշակերտաց հետ խօսակցելով, զանոնք ընդարձակելու եւ խօսւածը աշակերտաց գրել տալու է: Զորօրինակ « ծառը եթէ վար իյնայ . կացնաւորը կը շատնայ »: Հոս աշակերտաց դառնալով վարժապետը կըսէ: « Ծառի մը քով չի տեսնուիր որ մարդիկ կացինով կայնին կամ անոր զարնեն . ի՞նչու Տիգրան:—Որովհետեւ կանաչ է եւ պտուղ կուտայ, կը պատասխանէ նա:—Կը հարցուի նաեւ ծառին ուրիշ օգուտները, անոր շուքը, անոր գեղեցիկ տեսիլքը եւլն:

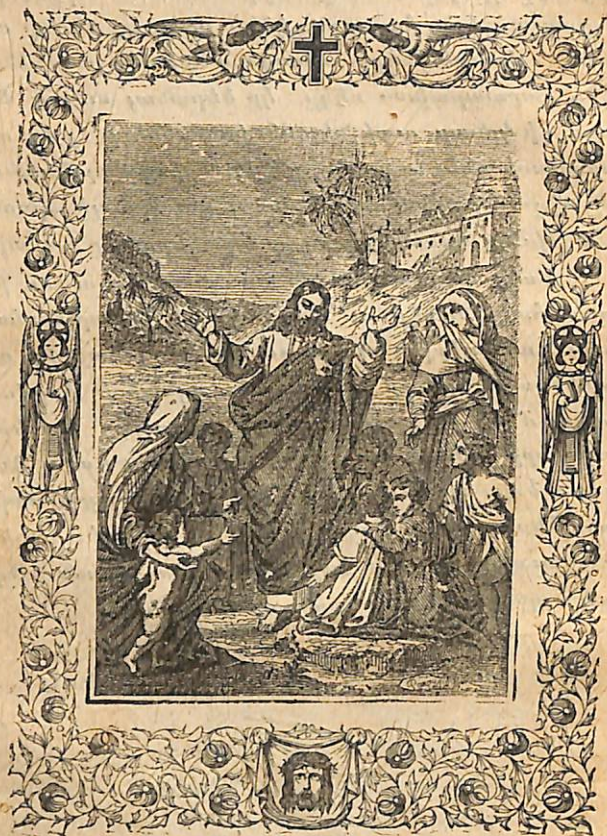
« Այսչափ օգուտներ բերող ծառ մը բնականաբար չեն կտրեր », ըսել կուտայ վարժապետը: Բայց ե՞րբ կը կտրեն.—երբոր ծերանայ, հիւանդանայ, տկարանայ, չկարողանայ զինքը օգերուն ու հովերուն դէմ հաստատ պահել եւ կիյնայ. յայնժամ կուգան կացնաւորները, կը կտրեն.—ու վառելու կը գործածեն:—Այսչափս առածին բառական նշանակութիւն է, որ առաջ պէտք ցուցնել աշակերտին:

Յետոյ ցուցնելու է քանի մը օրինակաւ:

Թէ մեր կենաց մէջ ե՞րբ եւ ի՞նչպիսի պարագայից մէջ կը գործածենք այդ առածը. օրինակի աղագաւ՝ երբ հարուստ կծծի մէկը կը մեռնի ու անոր ժառանգները ստացուածքը կը բաժնեն. երբ ճարտարախօս մէկը կը ծերանայ ու այլ եւրս չի կրնար ուրիշներուն խօսածները լսել ու պատասխանել եւն. իր գործը սիրող վարժապետ մը միշտ սրամիտ առածներ ու զուարճալի պատմութիւնք կրնայ գտնալ իր աշակերտացը համար:

Բայց վարժապետ մը որ բարեպաշտ ու իրաւ հայրենասէր ու ազգասէր չէ, անոր համար այս դասադիրքը օգուտ չունի. թող զայն իր աշակերտին ձեռքը չիտայ. եւ այնպիսի վարժապետ մ'ալ իր պաշտօնը ձգէ ու ուրիշ արհեստի յարի՛ աւելի լաւ կ'ընէ, քանզի առանց Աստուածպաշտութեան եւ ճշմարիտ հայրենասիրութեան ոչ ոք կարէ կրթել ու դաստիարակել մանաւանդ ոչ մէկ Հայ վարժապետ որուն ազգին պատմութիւնը քրիստոնէական է:

ԴՊՐՈՅ

1. Ես կերթամ դպրոց : Տը-
ղաք բարև կուտան վարժապե-
տին : Յետոյ կը նստին իրենց տե-
ղերը : Հապա աղօթք կ'ընենք :
Այնուհետև կըսկսի դասը :

2. Մեք դպրոցին մէջ կուսա-
նինք : Կը խօսինք, կը կարդանք,
կը գրենք ու հաշուել կը սոր-
վինք : Երբեմն ալ կերգենք
ու գծագրութիւն կընենք :

3. Վարժապետը կը սորվեցը-
նէ : Աշակերտը կը սորվի : Տղան
կը խօսի : Աղջիկը կը պատաս-
խանէ : Զանգակը կը զարնէ :

4. Գիրքը նոր է : Գիրերը խո-
շոր են : Թուղթը ճերմակ է :
Քարետախտակը սև է : Քարե-
գրչին ծայրը սուր է :

5. Ես կը սիրեմ հնազանդիլ =
 Դուն աշխատասէր ըլլալու ես =
 Նա չուզեր կարգալ = Մենք գը-
 բերու ենք = Դուք կրնաք կար-
 գալ = Նոքա կրնան խաղալ =

6. Աշխատասէրը կը գործէ =
 Աշխատասէրը գործեր է = Աշ-
 խատասէրը պիտի գործէ = Ծոյլը
 կը քնանայ = Ծոյլը քնացեր է =
 Ծոյլը պիտի քնանայ =

ՏՈՒՆ

1. Հին տունը կը փչի = Նոր
 տուն մը կը շինեն = Հաստատ
 հիմ մը կը դբուի = Որմնադիրը
 ժիր օգնականներ ունի = Գործիք-
 նին նոր է = Նոր տանը պատերը
 հաստատուն են = Կաղնի դրանը
 վրայ մեծ փականք մը կոյ = Պա-
 տուհաններուն ապակիները մա-
 քուր են =

2. Ես կը սիրեմ իմ սենեակս =
 Մեր տունը քանի մը սենեակներ
 ունի = Եղբօրս պառկած սենեա-
 կը փոքր է = Մեր տունը մեծ սը-
 րահ մը ունի = Դուք ձեր բակը
 կը խաղաք = Մեր խոհանոցը մեծ
 ու մաքուր է =

3. Այս տունը երկու սան-
 դուղք ունի = Կան տուններ որ
 սանդուղք չունին = Յառաջակողմը
 ութը պատուհան ունի = Պատու-
 հաններուն շտաբ ութը ապակի
 կունենայ = Կան ալ պատուհան-
 ներ որ վեց ապակի ունին =

4. Սենեակներուն պատերը
 ներկուած են = Սրահին առաս-
 տաղը ձերմակ է = Տան տանիքը
 ծուռ է = Տան վերնայարկը հովը
 կը փչէ = Մառանը մութ կ'ըլլայ =
 Մթերանոցը խոհարարին ամե-
 նէն սիրելի տեղն է =

5. Տան կարասիքը նոր են =
 Պատին վրայի հայելին կը փայլի =

Հայերոյն շրջանակը սե է: Պատկերներու շրջանակները ոսկեզօծ են: Վարագոյրները բարակ են: Բազմոցներուն ծածկոցը բամբակէ կտաւ է:

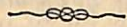
6. Հայրը կը գործածէ գրրասեղանը: Մայրը կը մաքրէ պատկերներուն ապակիները: Աղախինը կ'աւլէ սենեակը: Նա կը հնազանդի իր փկնաջը: Տէրը հաւատ կ'ընծայէ ծառային: Ծառան հաւատարիմ է: Տիկինը խոհարարին ստակ կուտայ:

7. Ծառան ձիերը կը խնամէ: Ձիերը կը խնամուին: Զաղացպանը ցորեն կ'աղայ: Ցորենը ջաղացին մէջ կ'աղացուի: Մարդիկ հասած արտերը կը հնձեն: Հասած արտերը կը հնձուին: Գիւղականը սերմը կը ցանէ: Գարնան ժամանակին սերմը կը ցանուի:

8. Եունը կը հաշէ: Ձին կը խրխնջայ: Կովերը կը պառաչեն:

Ոչխարները կը մայեն: Թռչունը կ'երգէ: Հաւը կը խօսի: Կատուն կը նուայ: Խոզը կը խուկայ: Աքաղաղը “կիկրիկի” կը պուայ: Աղաւնին կը մաշէ: Ոչխարները բուրդ կուտան:

9. Հաւերը, աղաւնիները, սագերը և բագերը հաւկիթ կ'ածեն: Աքաղաղը ինքնահաւան է և կռիւ կը սիրէ: Հաւերը ցորեն գարի և ուրիշ արմտիք լաւ միջատներ ու ձճիներ կուտեն: Հաւերուն, աղաւնիներուն, սագերուն և բագերուն միսը համեղ է: Սագերը ու բագերը կըրնան թռչիլ, քալել ու լողալ: Ճնճուկներն ու ծիծեռնիկները կը սիրեն մարդկանց մօտ բընակիլ:

Զ Ո Ւ Ր

Ի՞նչ պիտի ընէինք եթէ ջուր չունենալինք : Առանց ջրի անհնարին է մեզի ապրիլ, այն ատեն ոչ բան կունենայինք ուտելու, ոչ խմելու, ոչ ալ հագնելու : Ուստի ջրին ամենափոքրիկ կաթիլն ալ արհամարհելու չենք, որ կամ գետնէն կ'բղխի կամ ամպերէն կուգայ . քանզի ամենակարօղն Աստուած այնպէս բեր է որ մէկ կաթիլ ջուրը միւսը սիրէ, անոր քովը երթայ, հետը միանայ և այս կերպով գետ մը կազմէ որմէն մարդիկ օգուտ քաղեն :

Լերան վերի կողմերը կը բղխի աղբիւրը : Ուրախ ու կայտառ ջուրը կարկաչելով վար դէպ 'ի ձորը կը վազէ, որպէս զի իր եղբայր առուին հետ միանայ և գետ ըլլայ : Երկու ափանցը վրան սիրուն և անուշահոտ ծաղիկները՝ գլուխնին ծռած՝ եկող ջուրը կը բարեկեն և վազողին ալ « երթաս բարեաւ » կրսեն : Զուրերը կերթան հովիտը և մէջի ձկերը աստ և անդ լողալով կը զուարճանան : Բայց կուգայ մարդը իր ուսկանովը և կը բռնէ միամիտ ձուկը և կը դադրեցնէ անոր

խաղը . գետն աս բանը կը տեսնէ, բայց կանցնի կերթայ մինչև որ բարձր տեղէ մը ջաղացին անիւին վրան թափուի և դայն դարձունէ : Գետն ալ առաջ կը վազէ և կերթայ կը հասնի քաղաքի մը և անոր մէջէն կամ քովէն ալ անցնելով շատ մարդիկ տուներ, պատեր, աշտարակներ և եկեղեցիներ կը տեսնէ :

Սմառ ատեն լեռներուն ձիւները կը հալին և երկնքէն ալ անձրև կուգայ ու գետերը կսկսին մեծնալ . ջուրերը յորդ կ'վազեն, այնպէս որ իրենց աւազանէն դուրս կելլեն ու դաշտերն ու մարգագետինները կ'ողողեն և այն ընդարձակ դաշտը լիճ կը դառնայ : Յետոյ նորէն կը խոնարհի ու կ'իջնայ իր աւազանին մէջ և ափանց մէջէն վազելով յառաջ կերթայ : Այս տեղ երբեմն գետին կըռնակին վրան փայտէ շինած և մէջը պարապ տուներու պէս բաներ կան, որոնց մէջ բարձր գերան տնկած են և այն գերանիս վըրան ալ մեծ կտաւ մը կապեր . ասիկայ նաև է իր կայմովը և առաջաստովը, որ գետին շալակը ելած կերթայ ուր որ գետը կը տանի զինքը : Հովը կը փչէ, առաջաստը կուռնայ և նաւը կը սահի վրայէն կերթայ : Վերջապէս երկուքն ալ հուզան այն մեծ և խորունկ ջրին կը հասնին որ հարիւր գետերէ ալ մեծ է : Ասիկայ ծովն է : Երբոր սաս-

տիկ հով մը փչէ , այն ժամանակ անոր խո-
չոր արիքները փրփրալով վեր կելլան և ի-
րար զարնուելով այնպիսի ձայներ կը հանեն
որ նաւուն վրայի մարդիկը կը վախնան : Սա-
կայն գետը կըսէ « անհաւաստիկ լեռներուն
և ձորերուն աղբիւրներն ու առունները՝ բո-
լորն ալ ժողվեր և նաւերն ալ կռնակս առեր
շալկեր բերեր եմ քեզի , ան ասոնք , ո՞վ
մեծ ծով . ես ալ որ հոգնած եմ թող այս-
տեղ քո անկողնիդ մէջ պառկիմ հանգըս-
տանամ : »

ՔԻՒՂԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՀ

Գեղացւոյն մէկը ծերացած ու խրոփած ,
Աղբատու թեամբ աշխատութեամբ ալ մաշ-
ուած ,

Չըմեռուան ցուրտ ժամանակը
Շալակ մը փայտ առած իրեն կռնակը ,
կամաց կամաց կերթար մըխոտ տյնակը ,
Հազալով սըքտըքալով ծանրը բեռանը՝ տակը՝
Տարաւ տարաւ՝ յոգնեցաւ ,
կանկ առաւ՝ մէկ մը կեցաւ .

Փայտերը կըռնըկէն իջեցուց գետին դըրաւ ,
Նըստաւ վըրան , ախ մը քաշեց ու ըսաւ ,
« Ո՛հ Տէր Աստուած , աս ի՞նչ է իմ քաշածըս .
Մէկդիէն չունիմու թիւն , մէկալդիէն տղաքըս : »

Հապա խարմո՞հ , սալեմն , տո՞ւրք . . .
կեանքիս մէջ աղէկ օր մը ես ալ տեսեր եմ
արդեօք : »

Այս կերպով սիրտը կոտրած ,
Ամէն բանէ յոյսը կտրած ,
« Ո՛հ մահ , կանչեց , ո՞ւր ես , ո՞ւր : »
Մահն ըսեա՛ւ ի՛նչ , դու ձայն տուր :
Լեռնէ ծովէ անդին չէ ,
Միշտ կըռնակնիս կեցած է .
Իսկոյն եկաւ երեցաւ .

« Ծերուկ ինչո՞ւ զիս կանչեցիր դուն » ըսաւ :
Ծերն որ տեսաւ մահուն անեղ տիպարքը ,

Սահմըռկեցաւ շըփոթեցաւ ,
կորսընցուց խօսքին կարգը ,
կըմկըմալով այս ըսել հազիւ կըրցաւ .
« Թողութիւն կընես .

Ես կանչեցի քեզ
Որ , սա փայտը կը տեսնես ,
Շալկելու ինձի օգնես . »

կը տեսնուի սյս առակէն ,
Որ մարդ որքան ալ իր կեանքէն
Չանձրանայ ու դըժգոհանայ ,
Մեռնէէն շա՛տ աւելի կը վախնայ .

ՈՂՈՐՄԱԾՆ ԱՇՈՏ

Աշոտ Գ. Հայոց թագաւորը իր կեանքին մէջ այնքան գուժ ու ողորմութիւն ցուցուց աղքատներուն ու ամեն տեսակ թշուառներուն որ ազգերնիս անոր Ողորմած մականունը տուաւ : Զարմանք կուգայ մեր վրան երբոր մեր ազգին ճշմարտասէր և բանիրուն պատմաբաններէն մին կը պատմէ մեր Աշոտ Գ. թագաւորին աղքատասիրութիւնը : Ստեփաննոս Ասողկի կըսէ թէ գոնջերը (քելբրը), կաղերը ու կոյրերը կը հաւաքէր, իր քովը կը նստեցնէր ուրախութեան հացկերոյթի ժամանակ, մէկուն իշխան կը կանչէր, միւսին իշխանապետ և ուրիշին կիւրապաղատ (պէյ) և անոնցմով կզբօսնոյր : Բորոտներուն քօսերէն և անոնց խոցերէն չէր զըզուէր : Նաև իր թագաւորական գաւաթովն անոնց ջուր կամ գինի կուտար : Այս մեծ ողորմած թագաւորը այն աստիճան առատաձեռնութեամբ աղքատաց և կարօտելոց ողորմութիւն կը բաշխէր, որ մեռնելու ժամանակ զանձատան մէջ ստակ չ'գտնուեցաւ :

Նաև սենեակներուն կարասիքը և պատերուն վրայի զարդերը աղքատաց կը պարգևէր :

Ասոր գեղեցիկ օրինակին կը հետևէր Երեն երանելի ամուսինը՝ Խոսրովանոյշ թագուհին, որ շատ սիրով և խոնարհութեամբ աղքատներուն տուները կերթար և իբրև ազգին գթասիրտ և աղնիւ մայրը զանոնք կը մխիթարէր իրենց վշտերուն ու ցաւերուն մէջ :

Չ Ի

Չին գեղեցիկ և խրոխտ կենդանի մ'է : Կառքի լծած ատեն, նոյնպէս ալ երբոր մարդ անոր վրան հեծնէ, կը ծռէ իր վիզը կարապի մը պէս և ոտքերը կը վերցնէ կը դնէ, կարծես թէ պարեւ կուգէ : Եթէ անոր լաւ հոգ տանին՝ մազը ողորկ և փայլուն, պոչն ալ մաղախից և երկայն, իսկ պաշն ալ փօրրիկ մը կուզ կըլլայ : Անոր ամբակներուն գամերով պայտեր կը փակցունեն, երբոր պէտք է անոր քարուտ ճանապարհով կամ սառուցի վրայէն քալել :

Գարի, խոտ և յարդէ ձիուն սովորական և սիրած կերակուրը : Չին հեծնելու համար նախ և առաջ կը թամբուի, յետոյ բերանը սանձ կը դնեն որպէս զի հեծնողը

ուղածին պէս կարողանայ յայս կամ յայն կողմն վարել։ Ձիերը կը գործածուին նաև կառք քաջելու համար։ Խելացի ձիապանները անոնց զօրութենէն աւելի չեն բռներ, և զանոնք ալ չեն ստիպեր չափէն առաւել արագ երթալու, բայց երբէք ալ չեն տանջեր խեղճ կենդանին խարաղանով կամ ուր մնայ խարաղանին կօթովը։ Ձին շուտով կը հասկնայ մարդուն հրամաններուն միտքը, ուստի կրնայ միայն խօսքով ալ վարուիլ։ Կենդանին մարդու մը չափ ցաւ կզգայ։ Տղաք պէտք է որ ձիերէն հեռու կենան, քանզի անոնք երբեմն կամ ոտուրնովն կը զարնեն կամ բերնովն կը խածնեն, ինչպէս արդէն շատ տղաքներ ալ փորձով հասկցեր են։

Կ Ո Վ

Կովը այնքան գեղեցիկ չէ որչափ ձին։ Անոր իրանը հաստ է և խոշոր, գլուխը՝ լայն և մեծ ճակատ մը և դուրս դէպ ՚ի կողմըն ցցուած ականջներ, պղտոր աչքեր և մէկ մեծ ալ բերան ունի։ Ոտուրները շատ գեղեցիկ չեն և պոչն ալ հանրածանօթ երկայնա կանջ իշունը կը նմանի։ Բայց այս բաներուս համար մեք զկովը բնաւ չենք արհամարհեր՝ ինչպէս նաև չենք արհամարհեր մարդ մը ու

րուն դէմքը տգեղ կամ մարմինը մլասուած է։ Քանզի ամենքս ալ քաջ գիտենք թէ որչափ օգտակար անասուն մ'է կովը։ Կերակուրին մէջ իւր եղած ատենը աւելի համով կըլլայ, և սուրճն ալ կաթով աւելի համեղ է։ Կաթնապուրը մեր խիստ սիրած կերակուրներէն մին է։ Թէև ամեն մարդ չի կրնար հորթի միս առնել խորովել ուտել, որովհետև հորթի միսը սուղ կըլլայ, բայց թէ անիկայ շատ համով է իւրաքանչիւր ոք գիտէ։ Նմանապէս և կովերուն ու հորթերուն կաչիէն է որ մեզի կոչիկներ կը շինեն որպէսզի սագերուն պէս բոբիկ չպտտինք։

Ո Չ Խ Ա Ր

Ոչխարին համար կըսեն թէ տգէտ է և յիմար, որ շատ ալ հաւանական է։ Քանզի երբոր հրդեհի ժամանակ ոչխարներուն մէկը յուսահատած կրակին մէջը վազէ մնացած որքան որ կայ, ամենն ալ անոր ետևէն կերթան կրակին մէջը կիյնան կայրին։ Նոյնպէս ալ ջրին մէջը կիյնան բոլորն ալ, երբոր հովիւը անոնց առաջնորդ խոյը գետին մէջը նետէ։ Բայց որովհետև մեզի պէտք չէ անոր իմաստութիւնն ու հանճարը, ուստի չենք ալ ուզեր քննել անոր ընդունակութիւնը և

խելքը, մեզի հերիք է որ աս սիրուն անասունը իր բուրգը մեզի տայ գուլբայի և ասունի համար, իր ճարպը ճրագի և օճառի, իր կաշին կոշիկներու ու ձեռնոցներու և իր անոյ միսն ալ խորովածի համար: Այս բոլոր բաները ոչխարը մեզի առատօրէն կուտայ, և անոր համար ալ զանի հին ժամանակներէ 'ի վեր ընտելացուցեր են: Աստուածաշունչը մեզի կըսէ թէ բարեպաշտ Արէլը հովիւ մ'էր և թէ Հայր Աբրահամ շատ ոչխարներ ունեցեր է:

Փոքր գառնուկները կայտառ կըլլան և աղայոց պէս ցաթկել ու ցաթկուտելը կը սիրեն. իսկ մեծ ոչխարները քիչիկ մը տրտում կըլլան և գլուխնին ալ սովորաբար կկախեն:

ԽՆՁՈՐԻ ԾԱՌ

Խնձորի ծառ մը պտուղներով լեցուն, բայց առաւել ևս գոռոզութեամբ լեցուած, կը դառնայ օր մը իր քովի ծառերուն որ այն երկրին պարծանքն էին, և սյապէս կըսկըսի խօսիլ. « Տեսէք, ո՞վ բարեկամներ, ի՞նչ գովութիւններ կուտան ինձ, ինչ մեծարանք և պատիւ կընծայեն ինձ այս օրերըս իմ վաստակոցս արժանի: Պարտէզին տէրը կուրծքը տնկած և ուրախ դէմքով

զիս տեսնելու կուգայ. երբեմն կը գովէ, երբեմն լուռ կեցած առջևս կը հիանայ կը մնայ: Տիկինն մինչև անգամ իր պզտիկ տղաքներովը 'ի միասին շատ անգամ կուգայ իմ շուքիս տակ կընստի. տան պահապանին ի՞նչ կըսես, սիրտը չուզեր որ քովէս հեռանայ: Մէկն իմ պտուղներուս անուշ հոտովը կըզմայլի, ուրիշը գեղեցիկ գոյները տեսնելով կը գովէ, և գրեթէ ամենուն բերնի շուրը կը վազէ. ասոնց . . . ի՞նչ ասոնց, այլ ամենուն ալ խելքն ու միտքը իմ վրաս է: Ո՞վ ունի այսպէս գեղեցիկ ու պտղաւետ դանձ մը: Երջանիկ և բարեբաղդ եմ ես. աշխարհիս մէջ, չէ, չէ, չըկայ ասկէ աւելի փառաւորութիւն: » « Ազնիւ խնձորենի, » պատասխան տուաւ տարին առած տանձենի մը ցած ձայնով, « կաղաչեմ, ներէ թէ որ համարձակիմ խօսքիդ դէմ կենալ: Իրաւ է որ հիմայ ամեն մարդ կը փափաքի կուզէ հնազանդ և սիրելի երևնալ քեզ, բայց մի վստահիք մարդկանց, որոնք բնութեամբ ազահ ըլլալով սովոր են միշտ ատել, շողքորթել և խօսքերնուն վրայ չկենալ: Կեցի՛ր որ այն դաժան ձմեռը դայ վանէ զաշունն, և այն ատեն կը տեսնես թէ անոնց բարեկամութեան կապը արդեօք հաստատ էր: » Տանձենուոյն տուած խրատը իրատ խելացի էր և խիստ յարմար, մանաւանդ թէ մար-

գարէի պէս խնձորենւոյն գլուխը գալիքը
 գուշակելով խօսեցաւ : վասն զի հպարտ
 խնձորենին իր պտուղները կորսնցուց և մօրէ
 նոր ծնածի պէս մերկ մնալով իր տիրոջն ու
 անոր ծառաներուն երեսէն ալ ինկաւ : Այս
 փորձանքը որ անոր պատահեցաւ , սկսաւ
 ցաւիլ և զարմանալ : « Ո՛հ » , կըսէր « ահա
 հիմայ կիմանամ այն խաբեբայ գողերուն ը-
 րած մատնութիւնը , բայց ի՞նչ օգուտ , ա-
 տենն անցաւ . վայ իմ գլխուս : Անոնց ինծի
 ցուցած սէրն երեսանց էր , կեղծաւորութիւն
 էր ըրածնին որ առջևս կը հիանային կը մը-
 նային , և իմ պատիւս աղարտել է եղեր այդ-
 չարագործներուն դիտաւորութիւնը : » Այն
 ատեն կրկնեց տանձենին . « ահա հիմայ ճըշ-
 մարիտ կը խօսիս և չես խաբուիր . վասն զի
 ես տարիներ եմ անցուցեր մինչև որ սորվե-
 ցայ խաբուիլ անոնց սուտ գովեստներէն ,
 և խոհեմութեամբ յայտնել անոնց խաբէու-
 թիւնն ու խարդախութիւնները . և իմ ֆլա-
 սովս իմացայ թէ ինչ որ մեր գլուխը կը բե-
 րեն այդ մարդիկը , նոյն ֆլասն իրենց մէջ
 մէկմէկու ալ կուտան » , Անմիտ խնձորենւոյն
 վրան եկաւ հասաւ ձմեռը , և ձմեռուան
 հետ չքաւորութիւն , հիւանդութիւն , վիշտ
 ու ցաւ . բայց իրեն բարեկամները հարցուր ,
 ամենքնին ալ երեսն ձգեցին , և ոչ մէկը
 քովը կուգար . մէկն ալ հաւատարիմ չմնաց

29-9082 (181)

որ անոր դառն ու ողորմելի վիճակին մէջ
 ցաւակից ըլլար իրեն :

Ա. ԳՌԱԻ ՈՒ ԱՂՈՒԷՍ

Քանի՛ քանի քարոզիչներ կարդացողներ
 խըրատ տուեր են ամենուն ու կուտան ,
 թէ ով մարդիկ , չէք գիտեր
 ինչ գարշելի ինչ անպիտան
 Բան է լինելը շողքօրթ
 Կեղծաւոր՝ երկու երես ,
 Մարդահաճոյ անամօթ :

Որո՞ւ կըսես

Գովասանք ըսածը սուտ ալ լինի ,
 Մարդուս սրտին մէջ քունճիկ մը ունի :
 Ագուաուկին օր մը բաղդը բանեցաւ ,
 Կտորիկ մը պանիր ինկաւ կըտուցը .
 Բարձրկեկ ծառի մը վրայ թառեցաւ ,
 Պատրաստվեցաւ ուտելու , անցընելու իր քաղցը
 Բայց չէր ուզեր որ պանիրն ալ շուտ հատնէր
 Մէկ մ'ալ ո՛ւսկից այսպիսի որս մը գտնէր :

Ագուաուուն այն տաղնապին

Աղուեսուկը վրայ հասաւ .

Ըզմայլած պանիրին հոտէն ,

վաղեց եկաւ ծառին տակը կանկառաւ ,

վեր նայեցաւ , տեսաւ որ ի՞նչ կը ծաղկէր

Պանիր պանիր . « վայ է ըստ

Թէ որ դորա կըտուցէն

Ես այդ որսը չը խլեմ” :

Մատիկներուն վրայ հանդարտ կոխելով ,

Պոչը մէկդիէն մէկալդին շարժելով ,

Աչքը տընկած ագռաւուկին նայեցաւ ,

Յետոյ սկսաւ լեզու թափել , ու ըսաւ .

“ Տեսք ալ որ ըսես՝ քուկինդ է , հոգի՛

Ի՞նչ սիրուն վիզ է , ինչ աչք ու ագի .

Գեղեցիկ կըտուց , ցոլուն փետուրներ .

Այդ քան ալ աղւորութիւն կ’ըլլայ՝ եղեր .

Հարկաւ ձայնիկդ ալ հրեշտակի ձայն է

Աչքիս լոյսը , արի մէկ խաղ մը կանչէ .

Հաւատա՛ քուրիկ ,

Թէ որ ձայնիկդ ալ տեսքիդ պէս է գեղեցիկ ,

Գուն հասարակ թռչուն չես ,

Թռչնոց ու մեր սուլթանն ես ” :

Այն խօսքերէն

Գովեստներէն

Ագռաւուկին խելքը գլխէն թռաւ գնաց .

Խընտու՛մէ կլթիկ եղաւ , սիրտը թնդաց .

“ Արի սա աղուեսուկին

Ինձի տուած գովասանքին

Շիտակ եղածը ցուցնեմ իրեն ”

Ըսաւ ինքնիրեն .

Կըտուցը բացաւ ,

Կա՛ռ մը ըրաւ ,

Պանիրն ընկաւ ,

Պանիրն հետը աղուեսին ալ հետքը կորաւ :

ՄՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆ

Ամերիկայի բուն բնակիչներէն մին որ
 օր մը երկար թափառելէն զկնի իր բընա-
 կաքանը դարձած էր , կը տեսնէ որ գող-
 ցուած է այն իրեն երէն որ որսեր ու չոր-
 նալու համար կախեր էր : Որպէս զի գողը
 անոր հետքերէն գտնայ . ելաւ ճամբայ ին-
 կաւ անտառի մը մէջէն : Հոն իրեն քանի
 մը անձինք պատահեցան որոնց հարցուց
 թէ արդեօք կարճահասակ և ճերմակամորթ
 ծեր մարդ մը տեսած են որ կարճ հրացան
 մը կը կրէր ու հեան ալ պոչը կտրած շուն
 մը ունէր : “ Այո ” , պատասխան տուին ա-
 նոնք , ու Հնդիկն ըսաւ թէ այն մարդը ի-
 րեն երէն գողցած է : Բայց ասոնք շատ
 փափաքեցան իմանալու թէ ինչպէս կարող
 է անձ մը այդ ճշդութեամբ նկարագրել ,
 զորն երբէք տեսած չէ . “ Ես գիտեմ ” ,
 ըսաւ Հնդիկը , “ որ այն մարդը կարճահա-
 սակ է , քանզի բերեր քանի մը քարեր
 մէկտեղ ժողվեր էր որ վրան ելնէ ու երէն
 վար առնէ իր տեղէն ուր ես գետնին վը-
 րայ կայնելով կախեր էի : Անոր ծեր մէկն
 ըլլալն ալ անկէ գիտեմ որ ոտքին տեղերը

իրար մօտ են զորս ես տեսայ անտառին մէջ
 թափած չոր տերևներուն վրան . և թէ
 ճերմակամորթ է այն մարդը՝ ան ալ իր ոտ-
 ուրներուն ծայրերովը դէպի դուրսի կողմը
 կոխելէն հասկցայ, քանզի Հնդիկ մը այդ-
 կերպով երբէք չը քալէր . Սնոր հրացանն
 ալ կարճ ըլլալու է, քանզի զանի ծառի մը
 կըռթնցուցած տեղը փոքր մի վիրաւորուած
 էր անոր կեղևը . շանը փոքր ըլլալը յայտնի
 է անոր ոտքերուն հետքերէն , և երբ որ
 ալ մարդը աշխատեր է երէն վար առնե-
 լու և շունն ալ քով պըպղած է եղեր , պո-
 չին ծայրը աւազին վրան նշան մ'է ձգեր ,
 յորմէ լաւ կը հասկցուի որ պոչը կարճ է
 եղած :

ՀԱԻԱՏԱՐԻՄ ՇՈՒՆ

Վաճառական մը շուն մ'ունէր որ ար-
 թուն ու հաւատարիմ էր . Անդամ մը անոր
 հետ քաղաք մը դայեր : Հոն բաւական բան
 ծախելով շատ մը ստակ ալ հետը՝ իր տու-
 նը կը վերադառնայ . Աս մարդը իր ստակը
 խուրճի մը մէջ դրած թամբին ետևի կող-
 մէն կապեր էր . շունն ալ ընկերացած քո-
 վէն կերթար : Տակաւ առ տակաւ կը լուծ-

ուին խուրճին կապերը ու վար կի յնայ ա-
 ռանց վաճառականը բան մը իմանալու .
 Սակայն շունը , որ աս տեսած էր՝ կ'ըսկսի
 ճշալ , բայց վաճառականը բանի մը տեղ
 չը դներ ու ճամբան կը շարունակէ . Շունը
 կը հաջէ ու երթալով հաջելը կը սաստկա-
 ցընէ , և թէև վաճառականը իր խարաղա-
 նովը անոր քանի մը հարուած կուտայ ,
 հաւատարիմ կենդանին դարձեալ չը դադ-
 րիր , կը հաջէ , ետ կը դառնայ , նորէն տի-
 րոջը քովը կուգայ ու բոլոր շարժումներովը
 հասկցնել կուզէ որ տէրը ետ դառնայ , սա-
 կայն 'ի զուր : Երբոր կը տեսնէ որ տէրն իր
 դիտաւորութիւնը չը հասկնար՝ վեր կը ցատ-
 կէ ու ձիուն ոտքը կը խածնէ որ ալ կարօղ
 չ'ըլլայ երթալու . սակայն վաճառականը
 խորհելով որ շունը կատաղած է , կառնէ
 ատրճանակը , կըսպաննէ կենդանին և իր
 ճամբան յառաջ կը տանի :

Բաւական տեղ ալ երթալէն զկնի յան-
 կարծ իր խուրճը կը յիշէ ու ձեռքը կեր-
 կընցընէ իր ետևը թամբին վրան կը քրտէ
 ու կ'սարսափի երբ կը տեսնէ որ չիկայ .
 Կիտլոթայ եկած ճամբայէն վերադառնալ և
 ամենայն ուրեք կդիտէ իր շանը արիւնին
 կաթիլները . վերջապէս եկաւ հասաւ խուր-
 ճը ինկած տեղին . Հոն պառկած էր խուր-
 ճին քովը նաև իր հաւատարիմ շունը : Երբ

տերօջը հոն հասնիլը տեսաւ , արիւնլուայ
կենդանին պոյը երեքցուց , անոր ձեռուընե-
րը լիզեց և մեռաւ :

ԱՂՈՒԷՍ ԵՒ ԽԱՂՈՂ

Քաղցած աղուէսուկն ի՛նչ ըրաւ չըրաւ ,
Այգի մը մտաւ ,

Տեսնէ որ խաղողները
կուզ կուզ կախուած կը վառին .

Սանամարին ոչ թէ միայն աչքերը .

Սկզաներն ալ կրակառին :

Կուզերն որ ըսես իրարմէ հասուն ,

Մէկ մէկ յակընթի նըման պըսպըղուն

ինչ էր գիտես՝ ցաւալին ,

Կուզերը խիստ բարձր էին :

Մեր՝ աղուէսուկը շատ աշխատեցաւ .

Յատկեց , ցատքըտեց , չորսդին մանեկաւ ,

Ճար մը չը գտաւ ,

Մէկ կուզ մըն ալ փըրցնել չը կրցաւ .

Կը տեսնէին աչուըները ,

Չէին հասներ ահաաները :

Ամբողջ ժամէն աւելի

Պարապ տեղը կը յոգնի ,

Կենէ կերթայ բանն ու կըսէ .

« Է՛հ ի՞նչ կայ .

Տեսքին նայիս նէ՝ գէշ չէ ,

Բայց կափ-կանանչ է ահա .

Չես գտներ մէջը և ոչ մէկ հատիկ

Հասուն խաղողիկ :

Գիտեմ՝ բերանդ որ դրուին ,

Խսկոյն ահաաներդ չարաչար պիտի հարուին» :

ՀՈԳԱ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ

« Տէր » ըսաւ Սարգիս իր տիրոջը ,
« մեր տանիքին վրայի մէկ կըմինդըը ինկեր
է . հրամայեցէք որ շինուի » : — Բայց ծոյլ
տանտէրը ըսաւ . « Է՛հ , կըմինդը մը աւելի
է եղեր կամ պակաս , ատով ինչ կ'ըլլայ » :
Սակայն բաւական ժամանակէ մ'ալ ետքը
սաստիկ հով մը փչեց , մտաւ պակաս կըղ-
մինդըին ծակովը , երեքցուց միւսներն ալ ի-
րենց տեղէն : Յետոյ եկաւ անձրև ու ձիւ-
նը , ջուրերը քիչ քիչ ծակերէն ներս
վաղեցին և տանեաց դերանները փտտեցու-
ցին : Հիմայ հարկ եղաւ որ հիւսը գար և
ամբողջ տանիքը նորոգէր :

« Շատ վնասուած է տունդ » ըսաւ հիւ-
սը . « երեք հազար դահեկանէն վար չեմ
կրնար առնել ֆլասը շտկելու համար . բայց
'ի հարկէ քանի մը տարի առաջ որ միայն
մէկ կըմինդըը կը պակսէր՝ մէկ դահեկանով
ալ կը լինար այդ բանը » :

ԸՆԶԱՏՈՒՓ

Օր մը երբ որ Պրուսիոյ թագաւոր Փրէտէրիկոս Բ. իր պատուհանէն դուրս կը նայէր, գիտեց որ մանկլաւիկներուն մին իր ընչատուփէն քթախոտ առաւ քաշեց։ Մնոր զուարճութիւնը չընդմիջեց թագաւորը, բայց փոքր միջոց մը անցնելէն զկնի, դարձաւ պատուհանէն ու հարցուց երիտասարդին. « Ի՞նչպէս է, ընչատուփին կը հաւնի՞ս, » Մանկլաւիկը թէ և խիստ ամօթահարեալ էր, բայց ճշմարիտը խօստովանելով ըսաւ թէ իրաւ շատ պատուական է։ « Ա՛ռ քեզի ուրեմն զայն, » ըսաւ թագաւորը, « բան մը որուն մեք երկուքս ալ աչք տնկեր ենք, չ'կրնար իմս և քուկդ ըլլալ »։

ԳԱՅԼ ԵՒ ՄԱՐԴ

Անգամ մը աղուէսը կը պատմէր գայլին մարդուն զօրութիւնը. « ոչ մէկ կենդանի ալ » կրտէր, « չը կրնար անոր դէմ դնել, և անկէ ազատելու համար պէտք է որ խո-

րամանկութիւն գործածէ »։ Գայլն ըսաւ, « եթէ կարենայի մէկ անգամ այդ մարդը սածէդ մէկ հատը տեսնել, ես վրան կը յարձակէի »։ — « Ես քեզի այդ մասին կըրնամ օգնել » ըսաւ աղուէսը. « վաղը առտուանց կանուխ ինձի եկու և ես քեզ կը ցուցնեմ մարդը »։ Գայլը արշալուսին երեցաւ, և աղուէսն առաւ զայն ու հետը տարաւ այն ճանապարհին քովը կայնեցուց ուսկից որսորդը ամեն օր սովոր էր անցնելու։ Նախ և առաջ եկաւ զառամեալ ծեր զինուոր մը։ « Մարդը աս է » հարցուց գայլը։ — « Ոչ, » պատասխանեց աղուէսը. « աս՝ անգամ մը մարդ էր »։ Յետոյ նոյն ճանապարհէն տղայ մը եկաւ և կանցնէր դըպրոց գնալու համար։ — « Մարդը աս է » կրկնեց իր հարցումը անհամբեր գայլը։ — « Ոչ պատասխանեց աղուէսը աս ալ չէ, ասիկայ մարդ պիտի ըլլայ տակաւին »։ Վերջապէս եկաւ որսորդը երկրերան հրացանն ուսին և թուրը ազդերը վրան կախուած։ « Սհաւասիկ կուդայ մարդը ըսաւ աղուէսը դու յարձակէ՛ վրան ուղածիդ չափ, իսկ ես կերթամ իմ ծակս կը մտնամ »։ Գայլը հազիւ թէ մարդը տեսաւ, քայլերը փոխեց նա և սկսաւ վրան գալ։ Իսկ որսորդը՝ երբ որ զայն տեսաւ, շատ զոջացաւ որ հրացանը մեծ գնտակով չէ լեցուցած, բայց և այն-

պէս նշան առաւ ու պարպեց կապարին
 փոքրիկ գնտակիկները գայլին երեսին .
 Գայլը երեսը աղւոր մը ծումուտկեց , բայց
 մեծ բանի մը տեղ չը դրաւ ու յառաջ գը-
 նաց . Որսորդը երկրորդ հարուած մըն ալ
 տուաւ երեսին . Գայլը զինքը ժողվտեց ու
 սկսաւ դարձեալ մարդուն վրան երթալ :
 Հոս հանեց որսորդը թուրը պատեանէն և
 անով գայլին ալ ու ձախ կողերուն այնպիսի
 հարուածներ տուաւ որ յանդուգն անա-
 սունը արկնաթաթախ դառնալով՝ աղուէ-
 սին որջը կը բնառէր . “ Է՛հ , գայլ ասբար ,
 ըսաւ աղուէսը . “ շուտով եկար , ըսէ՛ բանդ-
 մարդուն հետ ինչպէս վերջացաւ ” : —
 “ Մ՛ըսէր , ” ըսաւ գայլը . “ ես մարդուն զո-
 րութիւնն բնաւ ասանկ չէի կարծած . Սուալ
 իր ուսէն գաւազան մը վար առաւ ու փը-
 չեց մէջէն . չեմ գիտէր թէ ինչ էր , բայց բան
 մը թռաւ երեսիս դպաւ որ սկսաւ սար-
 սափելի կերպիւ քերուիլ : Կրկին փչեց ծակ
 գաւազանէն և բաներ անցան քթիս ու աչ-
 ուրներուս առջեւէն որ կարծես թէ կայ-
 ծակ էր և կարկուտ : Եւ երբոր ես իրեն
 շատ մօտեցայ քաշեց իրեն կողէն փայլուն
 ճաղ մը հանեց և անով զիս այն աստիճան
 գանակոծեց որ մերձ ՚ի մահ էի ” . — “ Հի-
 մայ կը տեսնես ” ըսաւ աղուէսը , “ թէ
 դուն որչափ սնապարծ մէկն ես եղեր ” :

ԾԵՐ ԶՕՐԱՊԵՏԸ

Յիթէն՝ ծեր զօրապետը՝ որ մը քանի մի
 ազնուական անձանց հետ մէկտեղ Պրուսիոյ
 մեծ Փրեզերիկոս թագաւորին հետ սեղանի
 նստած էր : Ազնուականք ընդ հանրապէս
 երկար կնստին հացի : Հոս ալ երբոր խօսակ-
 ցութիւնը երկարեցաւ , զօրապետը որ 80
 ամօք ծերունի մ՛էր քնացաւ . Ներկայ եղող
 անձինքներէն ոմանք սկսան ծիծաղիլ , եւ
 կուզէին ծաղրել . սակայն թագաւորը ար-
 գիլեց անոնց այդ դիտաւորութիւնը իր կա-
 կուղիկ յանդիմանութեամբը՝ ըսելով թէ
 “ շատ կամաց խօսելու ենք որպէս զի մար-
 դուն քունը չխանգարենք , քանզի անիկայ
 մեր հայրենիքը պաշտպանելու համար շատ
 գիշերներ արթուն մնացած է ” :

ՔԱՂԱՔԱՄՈՒԿ ԵՒ ԴԱՇՏԱՄՈՒԿ

Քաղաքամուկ մը գացեր էր պտըտելու
 և եկաւ դաշտամուկի մը քով . ասիկայ իր
 հիւրին կաղին , գարի ու ինչ որ ունէր՝ հա-
 նեց : Բայց քաղաքամուկն ըսաւ . “ դուն
 խեղճ մուկիկ մ՛ես . հոս այսչքաւորութեան

մէջ ինչ կայ որ նստեր մնացեր ես : Եկո՛ւ
 ինծի հետ , տես թէ քեզ որչափ փառաւոր
 կերակուրներ կկերցնեմ , Դաշտամուկը ու
 ղեկից եղաւ անոր ու եկան մտան մէկ գե-
 ղեցիկ հոյակապ տուն մը ուր քաղաքամու-
 կը կը բնակէր : Երկուքն ալ ամբարը գնա-
 ցին : Հացը , պանիրը , ապուխտը , իւղը եւ
 ինչ որ մուկի մը մտքէն կանցնի , բոլորն ալ
 առատ առատ դրուած էին . քաղաքամուկը
 դարձաւ դէպի իւր ազգակիցը ու ըսաւ .
 « հիմայ կե՛ր ու զուարճացի՛ր , հանապաղօր
 ես սապէս կերակուրներ կուտեմ » : Սակայն
 այդ միջոցին որ անոնք կուտէին և կխօսէին
 եկաւ մառանապետը և բանալիքները դռան
 ծակը խօթելով սկսաւ զայն բանալ : Մկերը
 խիստ վախցան ու փախան : Քաղաքացին՝
 ըստ որում վարպետ էր , իր ծակը շուտ մը
 գտնալով՝ հոն սպրդուեցաւ . բայց գիւղա-
 կան մուկը մէյմը աս պատն ՚ի վեր մէյմ՝ ալ
 այն պատն ՚ի վար շլուելով հազիւ հազ
 կրցաւ պրծիլ :

Բայց երբոր մառանապետը ելեր դացեր
 էր՝ ըսաւ քաղաքամուկը . « ա՛լ վտանգը ան-
 ցաւ . հիմա եկու , նորէն ուտենք ու զուար-
 ճանանք » : Իսկ դաշտամուկը պատասխա-
 նեց . « այո՛ , քեզի դիւրին է այդպէս խօսիլ ,
 դուն ծակը շուտով կը գտնաս մինչդեռ ի-
 մին երկիւղէս լեղիս պատուեցաւ : Թող քե-

զի ըսեմ թէ ինչ է իմ գաղափարս . դուն՝
 եթէ կուգես , քեզի համար հարուստ քա-
 ղաքամուկ եղիր , ես կմնամ ինչպէս որ էի՝
 աղքատիկ դաշտամուկ մը և կշատանամ իմ
 կաղիններովս : Տեսայ որ դուն ո՛չ մէկ բոպէ
 ալ ապահով չես ո՛չ մառանապետէն , ո՛չ
 կատուէն , ո՛չ որոգայթէն . իսկ ես ազատ
 ու անվտանգ կելլեմ ու կմնամ իմ ծակս
 դաշտին մէջ :

ԲԱՂԴ ՈՒ ԱՂՔԱՏ

Ատենով աղքատ մը կար մուրացկան
 Հալած մաշած հին տօպրակ մը կըռնակը
 Դըռնէ դուռ կը պըտըտէր լալկան լալկան ,
 Տըժդոհալով կողբար իրեն վիճակը .

Շատ անգամ « Զարմա՛նք , կըսէր ,
 Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ մարդիկ
 Կը բնակին մեծ մեծ տներ ,
 Ծոցերնին ոսկիով լիք ,
 Ունին ամեն կերպ զբօսանք ,
 Հանգըստութիւն փառք ու պարծանք ,
 Ու դարձեալ չեն կըշտանար .

Մ'յն աստիճան ազահարար
 կընկնին նոր նոր հարստութեանց ետեւէն ,
 Որ շատ անգամ կը զրկուին ձեռքերնին ալ
 եղածէն :

Աւասիկ, զոր օրինակ, սա գիմացի տան
տէրը

Չեռ.ք զարկաւ առուտուրի, 'ի սկզբան լաւ
էր գործերը .

Յետոյ վաստակը կորուց . պէտք չէ՞ր որ
դադրէր կենար ,

Առուտուրը մէկ ուրիշին ձեռքը տար ,

Եւ ինքը

Խաղաղ հանգիստ անցընէր գոնէ մնացած
կեանքը .

Նա ելաւ՝ գարնան բերան հեռու տեղեր
նաւ յուզարկեց .

Յոյսը ոսկի դիզել էր. ծովն զնաւը կօտըրտեց .

Բոլոր նորա կայքն ու ստակը

Ընկղմեցաւ գնաց ծովուն յատակը .

Կարծես թէ հարստութիւն չէր դիզածը ,

Հապա երազ էր տեսածը .

Մէկալ աղան մէնավաճառ ըլլամ ըսաւ ,

Ու միլիոններ վաստակեցաւ .

Բայց այն քիչ էր . ուզեց որ միլիոնները

կըրկին ըլլան .

Ուստի աշխարհիս բանն առաւ վրան .

Նա ալ քիչ ժամանակէն չարաչար կործանեցաւ

Փըճացաւ .

Չերկընցընեմ .

Այսպիսի օրինակաց որ մէկն ըսեմ ,

Հաղարներ կան .

Եւ լաւ է . թող իրենց չափը գիտնան .

Մէկ մ'ալ յանկարծ բաղդն աղքատին երեւցաւ
Ու ըսաւ .

“ Ինձի նայէ՛ , ես վաղուց կուզէի օգնել քեզի
Ահա գըտայ տեղէ մը շատ մը ոսկի .

Տօպրակըդ բեր լեցընեմ .

Բայց միայն տես թէ ինչ պայման կը դընեմ .

Տօպրակիդ մէջ ինչ որ իյնայ՝

Իսկոյն ոսկի պիտի դառնայ .

Ինչ որ յանկարծ գետին ընկնի՝

Փոշի պէս պիտի ցնդի .

Աչքդ լաւ բաց ,

Ահա այժմէն ըսի քեզի .

Ինձ այսպէս է հըրամայուած

Որ այս պայմանն աղէկ պահուի .

Քու տօպրակըդ հինէ, շատ մի լեցընե՛ր

Որ դիմանայ ու չը պատուի ” :

Աղքատին ցնծութենէն շունչն ու լեզուն բըռ-

նուեր էր .

Կարծէիր թէ ոտքը գետնէն կը կտրի ու կը

թըռի .

Առաւ տօպրակը շրտկրտեց .

Ծակ ծուկ քրոթեց ու կարկտեց .

Մէկ մ'ալ տեսնես ,

Անձրևի պէս

Բաղդին երկու ձեռքերէն

Չէլ ւէլ ոսկին չընկըտալէն

Տօպրակին մէջը լցուեցաւ ,

Եւ է՛ք աղէկ ծանրցաւ ,

“ Բաւակա՞ն է , ”

— Չէ դեռ , չէ ,

“ Չը պատուի , աղէ՛կ նայէ :

— Վախ չկայ , ամուր բան է ,

“ Նայէ , կրեսոս մը դարձար :

— Բիչ մ'ալ խնդրեմ , քի՛չ մ'ալ ըլլար :

Ս. փիկ մըն ալ ձգէիր :

“ Է՛հ բաւական է , վար դիր .

Տես տես՝ տօպրակդ հիմա

Չեռ քէդ կելնէ կընկնի հա՛ :

— Մէկ պողունց ալ — ըսաւ չ'ըսաւ ,

Տօպրակն էր պատուտեցաւ ,

Բոլոր ոսկին վար թափեցաւ ,

Թափածն ալ ան էր՝ իսկոյն ցնդեցաւ .

Բաղդը եղաւ աներեւոյթ , ու տօպրակը մնաց .

Ս. դքատին ալ բոլոր յոյսը բաղդին հետը թը-

ռաւ գնաց :

ՈՍԿԻ ԳԹԱՏՈՒՓ

Օր մը հաղարապետին մէկը բազմաթիւ սպայից հետ սեղան նստած ատեն , հանեց անոնց ցուցուց իրեն ոսկի քթատուփը որ նոր առած էր և խիստ գեղեցիկ էր : Ամենքը տեսան , հաւնեցան , գովեցին , և հա-

ղարապետը ուրախութեամբ նորէն ծոցը գրաւ : Փոքր մի յետոյ ուզեց քթախոտ քաշել և տեսաւ որ տուփը գրպանը չէ . բոլոր գրպանները փնտռեց , և չը գտնալով՝ զարմայմամբ հարցուց . — քթախոտի տուփս ի՞նչ եղաւ , Տեարք , կաղաչեմ մէյ մը գրպաննիդ նայեցէք , թերեւս մէկերնիդ առանց ուշադրութեան գրպաննիդ դրած էք :

Իսկոյն բոլոր սեղանակիցք ոտք ելան և գրպաննին դուրս դարձուցին և քթատուփը ոչ մէկուն մէջէն չեղաւ : Մէջերնին մէկը միայն որ գնդին դրօշակիրն էր , գրպանը չ'դարձուց , տեղը նստած կեցաւ և երեսին վրայ յայտնի այլայլութիւն մը կերեւնար :

— “ Ես գրպաններս չեմ դարձուներ ” զրուցեց : “ Իմ պատուոյս վրայ տուած խօսքըս բաւական պիտի ըլլայ հաւտացնելու որ քթատուփն առած չ'եմ ” :

Կերակրէն յետոյ սպայք տեղերնին դարձան գլուխնին շարժելով , վասն զի ամենքը մտքերնին դրեր էին որ երիտասարդ դըրօշակիրն էր գողը :

Երկրորդ առաւօտ գնդապետը զինքը կանչել տուաւ և իրեն ըսաւ . “ քթատուփըս գտայ : Գրպանիս ծայրը քակուած ըլլալով բաճկոնիս աստառին մէջ սահեր ըն-

կեր է . Բայց արդ դուն ըսէ ինձ թէ ինչո՞ւ համար չուզեցիր գրպաններդ դարձունել , մինչդեռ միւս բոլոր սպայք սիրով դարձուցին » :

Գրօշակիրը պատասխանեց . « սիրով կը սեմ քեզի , գնդապետ , բայց միմիայն քեզի : Գիտցիր որ ազգականքս աղքատ են . ոռոճկիս կէսը ծնողացս կուտամ , և խնայութեան համար ամենեկին պանդոկ չեմ երթար կերակուր ուտելու : Երէկ որ ինձ պատիւ ըրիր ու սեղանդ հրաւիրեցիր . ես արդէն ճաշիկս դներ գրպանս դրեր էի . Ամթէս կը մեռնէի , թէ որ գրպանս դարձուցած ժամանակ գետին ձգէի սե հացի ու երջիկի կտորս » :

Այս խօսքերուն վրայ գնդապետին սիրտը խանդաղատեցաւ . « ազնիւ զաւակ մ'ես դուն » . զրուցեց դեռահասակ զինուորին . « ուստի որպէս զի կարօղ ըլլաս ծնողացդ աւելի դիւրութեամբ օգնել մեծ ուրախութիւն է ինձ եթէ ամեն օր սեղանս գաս » :

Այնչափով գոհ չեղաւ : Գրօշակրին վերայ եղած անիրաւ կասկածանքը փարատելու համար՝ մեծ խնճոյքի մը հրաւիրեց բոլոր սպայքը , առջևնին պատմեց իր աշնուամիտ զինուորակցին անմեղութիւնը , և 'ի նշան իւր մեծ համարմանը անոր յիշատակ տուաւ այն ոսկի քթատուփը որ պատ-

ճառ էր եղեր անոր ծնողասիրութեան յայտնուելուն :

ՎԻՂԵԼՄ ԹԻԼ

Գերմանիոյ կայսրն Ալբերտոս ուզելով Զուիցերին նուաճել , տեղացւոց երեւելիններն իր կողմը որսաց ընծաներով ու խոստմունքներով , և իր իշխանութիւնը անոնց ընդունելի ըրաւ : Յետոյ Զուիցերիի այլևայլ նահանգացը մէջ բերդեր ու ամրոցներ շինել տուաւ , կուսակալներ խրկեց պատուիրելով որ վերջին խոստութեամբ վարուին բնակչաց հետ . որպէս զի անոնք վերջապէս այլ եւս չ'դիմանալով ոտք ելնեն , և ինքն առիթ գտած ըլլայ երթալու բոլոր երկրին զինու զօրութեամբ տիրապետելու :

Այս կուսակալաց մէկը կէսլէր՝ որուն յանձնուած էին Շուրից և Ուրի նահանգները , անտանելի հպարտութեան հետ մէկտեղ անսահման անգթութիւն ալ գործածելով , միտքը գրաւ որ գեղացիներուն հետ այնպէս վարուի՝ ինչպէս կը վարուին զերիներու հետ : Վրանին ունեցած մեծ արհամարհանքը ցուցնելու համար ցցի մը ծայրն անցուց իր գլխարկը և Ալթօրֆ քաղաքին հրապարակին մէջ տնկել տուաւ և

հրաման հանեց որ առջևէն անցնող դարձողը մեծ պատկառանք զայն ողջունեն՝ գլխարկնին վար առնելով։ Ամենքը վախէն հնազանդեցան։ Միայն արիասիրտ ու հայրենասէր Վիլհէլմ թէլ չուզեց գլուխ խոնարհեցնել այն անօրէն հրամանին։ և հըրապարակին մէջէն անցաւ չտեսնելու զարնելով այն ծաղրապաշտօն գլխարկը։ Կէսէր կատղած՝ բռնել տուաւ զՎիլհէլմ, առջեւը կանչեց և սաստիկ յանդիմանեց իր անհընազանդութիւնը։ Պատասխան չը տուաւ Վիլհէլմ։ Իր անբարբառ լուսթեանը վրայ աւելի կատղեցաւ Կէսէր, և անլուր անգըթութիւն մտածեց։ Վիլհէլմ դեռ ահասակ որդի մ'ունէր։ Կէսէր դատապարտեց զինքըն որ որդւոյն գլխուն վրայ դրուած խընձոր մը հարիւր քայլ հեռուէն նետով զարնէ։ Իրաւ անուանի էր Վիլհէլմ իր ճարտար նետաձգութեամբը, սակայն և այնպէս ահագին վտանգին առջև սոսկաց սոսկացին նաև բոլոր հանդիսականք։

Բռնաւորին հրամանաւը մանուկը կը բերուի։ 'ի տեսիլ անմեղ որդեկին թշուառ հօր աղիքը կը դալարեն, սիրտը կը կըտորրտի, ամէն ջանք կընէ Կէսէրին կատաղութիւնը իջեցնելու։ ճար չ'ըլար։ Կերդնու դազանամիտ բռնաւորը զինքն ալ որդւոյն հետ սպաննելու՝ եթէ իսկոյն կամակա-

տար Հնազանդի։ Յայնժամ թէլ սրտէն առ Աստուած կը դիմէ կապաւինի հոգեւանդ անջօթքով, արտասուօք կը գրկէ կը համբուրէ որդեակը, կը պատուիրէ որ անշարժ անվախ ու անխուփ կենայ։ Ինքնին անոր գլխոյն վրայ կը դնէ սյն մահազուշակ խընձորը, կը վազէ կերթայ նետաձգութեան որոշուած տեղը, աղեղը կը լարէ, հարուածը կուղղէ և նետը—կը թռչի ու խընձորը նետահար կի յնայ։ Իսկ անմեղ պատանեակը չ'վիրաւորուեցաւ։

ՀԱՅԱՎԱՅԵԼ ՊՍՏԱՍԻԱՆ

Երբոր տաճկաց Տուղրիլ թագաւորը Հայաստան արշաւեց, մեր նախարարներէն ոմանք կարուց Գագիկ թագաւորին հետ միաբանեցան և անոր դէմ ելան։ Ասոնց մէջ էր նաև Վանանդացի թաթուլ քաջ իշխանը, որ նախարարաց շատերուն իյնալէն յետոյ գերի բռնուեցաւ ու Տուղրիլին տարուեցաւ։ Պատերազմին մէջ թաթուլ զարկեր չարաչար վիրաւորեր էր Արսուրան Պարսիկ իշխանին որդին որ Տուղրիլին սիրելին էր։ Ըսաւ անոր Տուղրիլ. « եթէ պատանին առողջանայ՝ զքեզ կազատեմ, իսկ եթէ մեռնի՝ զքեզ անոր զոհ կընեմ »։ — « Եթէ հարուածը իմն է՝ չապրիր » պա-

տասխանեց աներկիւղ վանանդացին : Շատ
չանցաւ՝ պատանին մեռաւ՝ Տուղրիլ փո-
խանակ այնպիսի քաջ մը քովը պահելու՝
վայրենամիտ խոստմունքը վրան կատարեց ,
զինքը մեռցնել տուաւ , և աջ թևը կրտ-
րեց Արսուրանին զրկեց ըսելով . « Որդիդ
վատ բաղկէ մեռած չէ » .

ՄԵԾՆ ՊԵՏՐՈՍ ԵՒ ՄԷՆՇԻԿՈՎ

Մէնչիկով ծաղարարի (պողաչաճը) մը
մանչ էր : Մեծն Պետրոս անոր խելքին հաւ-
նելով մեծամեծ իշխանութեանց հասուց =
Մէնչիկով ալ անգամ մը պատերազմի մէջ
էր բարերարը վտանգէ ազատելու համար
կեանքը մեծ վտանգի մէջ դրեր էր .

Այս աղքատութենէ վեր բարձրացած
իշխանը զարմանալի կատարելութեանցը
հետ ունէր նաև մեծամեծ թերութիւններ .
իր արծաթսիրութիւնն ու իշխանասիրու-
թիւնը չափ ու սահման չունէին . հասա-
րակաց շինուածոց համար որոշեալ ստակէն
մեծ դումար մը առեր իրեն սեպհականեր
էր : Երբոր կայսեր հետ կերթային Ազով
քաղաքը պաշարելու , Մէնչիկով ճամբանի-
մացաւ որ զինքը մատներ են և Մեծն Պե-
տրոս իմացեր է իրեն ծանր յանցանքները :

Կայսեր լուծիւնն ու պաղ դէմքը՝ ու-

րուն անողորքելի խստութիւնը լաւ գիտէր
Մէնչիկով , անոր երեսէն ինչալը կը գու-
ժէին . արդէն ինքզինքը 'ի ծագաց փա-
ռաց և պատուոյ 'ի վիհ թշուառութեան
և խայտառակութեան ընկած կործանած
կը տեսներ ու կը սոսկար . և հետզհետէ
միտքը կուգային Սիպերիոյ անմարդաբնակ
ու ամայի անապատները , երկարատև աք-
սորանաց մինակութիւնը , դէխուն սպառ-
նացող կացինը : Այսպիսի դառն մտածու-
թեամբ արիւնը կը վառի կը բորբոքի , վը-
րան մլաստակար ջերմ մը կուգայ . ողորմելի
հիւզի մը մէջ կանկ կառնու , և երեք շա-
բաթ հոն կը կենայ զնորակոծ և սոսկալի
մտատանջութեան մէջ ընկղմած . վերջա-
պէս խելքը գլուխը կուգայ կարթննայ և
իւր անհանգիստ աչուրները խեղճ խուցին
չոցս կողմը շրջելով կը տեսնէ որ ամենքը
զինքը թողեր են . մէկ մարդ մը միայն զին-
քը կը խընամէր , և մէկ ձայն մը միայն ի-
րեն մըխիթարական խօսքեր կարտաբերէր ,
և այս ձայնն էր—Մեծն Պետրոսին ձայնը :

Այն անակնկալ տեսութիւնն իրեն կեանք
ու ոյժ կուտայ . ջերմաջերմ արտասուք ե-
րեսը կողողեն . « Տէր արքայ , դո՞ւն ես »
կը դոչէ :— « Այո ես եմ , երէք շաբաթ
է որ այս սենեկէն հեռացած չեմ » , կը
պատասխանէ կայսրը :— « Ուրեմն դեռ զիս

կը սիրեմս » կը կրկնէ Մէնչիկով . « ուրեմն
ինձ ներեցիր և յանցաւորիս դատապար-
տութեան վճիռ չ'տուիր : » — « Ով թշուա՛ռ
կըսէ Պետրոս զինքը գրկելով , կրնայիր
կարծելոր ես մոռանամ կեանքս ազատելդ :
Յանցանացդ դարման ըրէ , միւսանգամ
անոնց մէջը մ'իյնար , և միշտ վստահ ե-
ղիր վրաս » :

Խելացիին մէկը կըսէ իր ծառային որ
երթայ արևաժամացուցին նայի թէ ժամը
քանի է : « Բայց տէր , գիշեր է , ինչպէս
նայիմ » կը պատասխանէ ծառան . — « Գի-
շեր թող ըլլայ , փասն ի՛նչ է » կը կրկնէ
հանճարեղ տէրը . հետզ ճրագ ա՛ռ որտես
նես » :

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ

ԾԱՌ

Ծառի մը վրայ կը տեսնենք բուն , ճիւ-
ղեր , ոստեր և տերևներ : Արմատը հողին
մէջը կը գտնուի . զարնան ատեն ծառը
ծաղիկներ , իսկ աշնան ատեն պտուղներ
ունի : Կան պարտիզի , դաշտի և անտառի

ծառեր : Այն ծառերը , որոնք նեղ ու սը-
րածայր տերևներ ունին փուշի պէս՝ կը կոչ-
ուին փշատերևք , իսկ մնացածները որոնց
տերևները տափարակ և լայն են տերևա-
ւոր ծառեր :

ՏՈՒՆ

Տունը ունի հիմ մը , չորս որմեր և ա-
ռաստաղ մը : Հիմը գետնին տակը կը գըլ-
նուի , անոր վրան կը կենայ տունը և ըս-
տորերկրեայ յարկն ալ անոր մէջն է : Այս
որմերուս մէջն են սրահները , սենեակները
ու խոհանոցը որոնք իրարմէ բարակ պա-
տերով զատուած են : Որմերուն ու պատե-
րուն մէջ կը գտնուին պատուհաններ և
դռներ : Տանիքին տակը վերնայարկ կ'ըս-
ուի :

Եթէ տուն մը քանի մի յարկեր ունե-
նայ , անոնք սանդուղքներով իրար կը
հաղորդակցին :

Տուները մեծ կըլլան կամ փոքր , որ այլ
և այլ նպատակներու կը ծառայեն և զա-
նազան անուանք կը կրեն՝ զոր օրինակ բը-
նակելու տուն կամ բնակարան , դատաս-
տանատուն , դպրատուն , գինետուն , մաք-
սատուն , ևն :

ՄԱՐԳԱԳԵՏԻՆ

Գարնան ատեն մարգագետինք կը կանչանան : Մարգագետիններուն վրան կը բուսնին խոտեր , ծաղիկներ և տեսակ տեսակ բանջարեղէնք : Մարգագետիններուն շատերը կամ գետի կամ վտակի մը քով կը լլան և մէջերէն ալ առուակներ կը վազեն որոնց ափանցը վրան ուռենիներ կ'ըլլան տնկուած : Սմառը կը հարուին խոտերը , կը չորցուն ու կը պահուն ձըմեռուան համար :

ԱԳԱՐԱԿ

Դ սկզբան կանաչ մարգագետնի կը նըմանի ագարակը . սակայն տակաւ առ տակաւ կը բուսնին ցողունները և կերևնան հասկերը : Օգոստոսին բոլոր արմաիք հասուն և դեղին կ'ըլլան ու նաև հնձուելու կամ կտրուելու պատրաստ : Արտին մէջը կարմիր և կապոյտ ծաղիկները առաւել տըղայոց են հաճելի քան թէ երկրագործ գիւղականին , աւելի ևս կը ցաւի գիւղականը

եթէ այն ծաղիկները չափազանց շատ բուսնին :

Արտը հնձուելէն զկնի՝ խուրձերը կայր կը բերէն ու հոն կը կասեն , մէջէն ելած մաքուր ցորենը ջաղաց կը տանին ալիւր շինելու համար . ալիւրէն հացագործը կեփէ հացը :

ԵՐԿԻՆՔ

Երկինքը մերթ պարզ ու պայծառ , մերթ պղտոր և ամպերով պատած կ'ըլլայ : Եթէ երկինքը պայծառ է՝ արևը կը փայլէ և օդն ալ մաքուր կապուտակ գոյն կունենայ : Իսկ երկինքը պղտոր ատենը՝ կարծես թէ բոլոր տիեզերքի փրան մոխիր թափեր են , կամ թէ խաւար և ծանր ամպեր կան կախուած օդին մէջ : Երբոր արևը կեղնէ կամ մար կը մոնէ՝ երկնից արևելեան և արևմտեան կողմերը կարմիր և դեղին գոյներով ներկուած կերեւնան :

Օրուան ատեն երկնից կամարին վրայ կը փայլի արևը , իսկ գիշերը լուսինն ու աստղերը : Երկինքը մեր աչքին մեծ կլոր գմբեթի կը նմանի , որուն այն տեղերը որ երկրիս կը գպչին՝ հորիզոն կանուանուի :

ԼԵՌ ԵՒ ՀՈՎԻՏ

Գետնէն բարձրացած տեղուանքը այլ և այլ անուններ կը կրեն, ինչպէս թումբ, բլուր, լեռ, լեռանց շղթայ. իսկ ցած ու խոր տեղերը կը կոչուին ցորեր ու հովիտներ: Եթէ այն բարձրութիւնքը այնչափ շատ վեր ելած չեն՝ կըսուին թումբեր կամ բլուրներ. իսկ եթէ գետնէն քանի մը հազար կանգուն և առաւել ևս բարձր են՝ կը կոչուին լեռներ. լեռանց գօտի կամ շղթայ կըսեն այն լեռներուն որոնք իրար փակած են և շատերը ՚ի միասին երկարաձիգ շարք մը կամ թէ խոնեալ իրարու քով խումբ մը կը կազմեն. Այն հովիտները որոնք լեռանց երկար ուղղութեանը կը հետևին՝ կը կոչուին երկարաձիգ հովիտներ, իսկ անոնք որ խոտորնակ ինկած են հատանող հովիտք, Զորերն ալ հովիտներ են բայց կարճ, նեղ և խիստ զառ ՚ի վարներով:

Լեռ մը կուսնայ ստորոտ կամ ոտք, կողեր և գագաթ. իսկ հովիտը՝ հովտավայր և կողմանք:

Լեռները տեսակ տեսակ են. կան որ գագաթէն մինչև ստորոտը խիստ առկախ

ուած են, ասոնց գագաթը երևելը երբեմն շատ դժուարին է, իսկ կան այնպիսիք ալ որոնք տակաւ առ տակաւ կիջնան. կան որ մերկ և չոր են, կան ալ որ անոնց վրան անտառներ ու բոյսեր կը գտնուին. Ուրիշներն ալ շարունակ ձիւնով պատուած են. Հովիտներուն ալ զանազան տեսակները կան. ոմանք հարթ, ոմանք լայն, կամ ոմանք խոր և ոմանք բարձրակողք են, նոյնպէս ալ կան ամայի ու անբնակ, ապառաժուտ կամ բերրի և մարդաչէն հովիտներ:

ՋՈՒՐԻ

Լեռանց ոտքին քով կը բղխի աղբիւրը և ուրիշ փոքր ջրերու հետ խառնուելով միանալով առու մը կը կազմէ, որ դաշտին մէջ շիտակ պըտուտաձև կը հոսէ կերթայ կամ թէ կը կարկաչէ: Առունները իրենցմէ աւելի մեծ ջրի մը մէջը կը խառնուին, որուն վտակ կըսեն, որ երբեմն նաւակներ կամ մակոյկներ առած կը տանի: Մեծ վըտակ մը որուն ընթացքը անսովորական մեծ է, և բաւական մեծ ալ լայնութիւն ունի, կը կոչուի գետ: Ասոր այեացը վրան կը լողան շողենաւներ և առագաստաւորք որոնք գետեզրեայ քաղաքները իրար հետ

հաղորդակցութեան մէջ կը պահեն : Գետը վերջապէս կամ ծովի մը կամ ովկիանոսի մը մէջ կը թափուի . Ովկիանոսը աշխարհիս վերան այն անհուն ջուրը ժողովներն է որ երկրին մեծագոյն մասը կը ծածկեն .

Բայց 'ի հոսող ջրերէն կան նաև կայնած ջրեր զոր օրինակ ճահիճներն ու լճերը :

ԴԱՇՏ ԵՒ ԱՆՏԱՌ

Այն կտոր մշակեալ երկիրը՝ որ թէ հովտին մէջն է , թէ բլուրի մը վրան , թող ագարակ ըլլայ թող մարգագետին՝ բորովին ուրիշ կերպարանք ունի . քան թէ անտառը : Դաշտը՝ ինկած է բաց ու մերկ մեր աչացը առջևը , իսկ անտառը՝ կը պահէ ու կը քողարկէ իր բարձր և խիտ առ խիտ բուսած ծառերովը ինչ որ մէջը կը գտնուի : Թէ և անտառաց մէջն ալ կը գտնուին ճանապարհներ ու շաւիղներ , բայց և այնու աւելի դիւրին է մտրել անտառի քան թէ դաշտի մը մէջ : Ուստի և շատ անձինք կը վախնան անտառէն , մանաւանդ դիշեր առտեն : Դաշտին մէջ լաւ կը տեսնուի մարդուս ձեռքին հետքերը . իսկ անտառին մէջ մեծ մաս մը իր ուզածին պէս կը բուսնի ու կաճի : Դաշտային կենդանիքն ու

բոյսերը աւելի ծանօթ են քան թէ անտառայինք : Անտառին մէջ շատ անգամ մեղի ծաղիկ մը , կենդանի մը , ճճի կամ թիթեռնիկ կը պատահի զորն մենք չենք տեսած և մեզի անծանօթի ու օտարի նման կերևայ :

ՏԱՆՁԻ ԽՆՁՈՐԻ ԵՒ ՍԵՐԿԵԻԼԻ

1. ՏՄՆՁԻ. — Անտառներու մէջ կամ ուրիշ տեղեր բուսած վայրենի տանձի ծառէն յառաջ կուգայ՝ ընդհանրապէս պատուաստի միջոցաւ , և իր պտուղովը երևելի և օգտակար ծառերէն մին է : Հաւկը թաձև և ամբողջ կամ ատամնաձև եզրներով տերևներ ունի որոնք աշնան ատեն կարմրկէկ գոյն մը կ'ըստանան և լուսոյ առջև բռնուած ատեն խիստ դեղեցիկ ջիղեր կը ցուցնեն : Տանձենոյն ծաղիկը հինգ ճերմակ տերևներէ կազմուած պսակ մը ունի որուն մէջ շատ փոշոյ անօթներ կան : — Պըտուղը շատ մտտ ու համեղ է , ներսիդին մաշկի նման հինգ խորշեր բաժնած սերմաքան ունի , որուն մէջ սերմերը կ'ըլլան :

Տանձին շատ և շատ տեսակներ ունի որոնց պտուղներուն թէ համը թէ ձևը թէ մեծութիւնն ու հասուննալու ժամանակը իրարմէ խիստ տարբեր են . բայց ամենապատուական տանձերը Ասիոյ մէջ նա մա

նաւանդ Հայաստանու տաք կողմերը կը գտնուին .

Տանձին շիկակարմիր գունով ամուր փայտ մ'ունի որ հիւսնութեան ու ճախարակագործութեան մէջ շատ կարևոր է :

2. ԽՆՁՈՐԻ. — Ասոր ալ սեռը առաջինին կը վերաբերի և անոր նման վայրի խնձորի ծառէն յառաջ եկած է : Տերևները հաւկըթած և ծայրերը քիչ մը սուր , տակի դիերը մազոտ , ծաղիկներն ալ գրսիդիէն վարդագոյն կարմիր , իսկ ներսի կողմէն ձերմակ և անուշ հոտով են . — Պտուղը հասարակօրէն կլոր ձևով կ'ըլլայ : — Թէև ասոր տեսակները տանձենուոյն շափ շատչեն , բայց ասոր մէկ քանի տեսակէն գինի , քացախ և ոգի կը շինեն : Խնձորներուն ալ ազնիւ տեսակները Ասիա կը գտնուին , և անկէ տարածուած է աշխարհիս վրան :

Խնձորի ծառին փայտը կակուղ է և այրելէ զատ բանի մը պէտք չէ :

3. ՍԵՐԿԵՒԼԻ. — Առջիններուն սեռին կը վերաբերի՝ հակթած և ու ամբողջ եզրներով , տակի դիերը մազոտ տերևներ ունի : Ասոր հայրենիքն ու տեղը բուն արեւելքն է . անկից տարուած է բոլոր աշխարհ . — Իր պտուղը կամ սերկելիը դեղին գունով ու բարակ մազերով է , և սքանչելի հոտ ու համ ունի : Ասոր սերմը կամ կուտերը շո-

ղիքի նման հիւթ մ'ունի որ շատ դեղերու մէջ կը գործածուի . իսկ փայտը բաւական ամուր ըլլալուն համար հիւսերուն ու ճախարակագործներուն կը ծառայէ : Սերկելին շիտակը չ'ըլլար . ասոր մեծցածները միշտ կամ յայս կամ յայն կողմ կը ծռին կը թեքին :

ՆՇԻ ԿԱՄ ՆՇԵՆԻ, ԵՒ ԴԵՂՁԻ

Ա. ՆՇԻ. — Ասոր տերևները նշտրած և ու ատամնաւոր են , ծաղիկները՝ որոնք իրարու քով զոյգ կ'ըլլան՝ բաց կարմիր գունով են . նշենուոյն ծաղիկը հինգ տերեւով պսակ և շատ փոշոյ անօթներ ունի : Այս ծառին հայրենիքն ու բուն տեղը հիւսիւսային Ափրիկէն է , որ անկէ ալ շատ տեղեր տարածուած է . երկրիս տաք տեղերը՝ արգէն Մարտ ամսոյն՝ իսկ քիչ մի ցուրտ երկրները՝ Ապրիլին կը ծաղկի . — Իր պտուղը որ քիչ մը կամ խիստ կարծր կեղեւի մէջ փակուած կըլլայ , երկու տեսակ է՝ անուշ և դառն : Անուշ նուշը մարդուս սննդարար ըլլալուն համար խիստ կը գործածուի , բայց դժուարամարս է , Նուշէն մամլով տեսակ մը պատուական իւղ կը հանեն , և զով ու սիրուն խմելիք մ'ալ կը շինեն . իսկ դառն նուշը փորոտեաց որդերուն մէկիկ դեղ է ,

բայց թէ որ մէկը անկէ շատ ուտելու ըլլայ, մէջը թոյն ըլլալուն համար՝ կը թռնաւորի. Նուշին ազնիւ տեսակը Յունաստան կը գտնուի :

Բ. Դեղձի.— Դեղձենին ալ նշենւոյն սեռին կը վերաբերի. հինգ մինչև տասը մէթրօ բարձր կ'ըլլայ աս ծառս. տերևները երկար նշտրածև են ատամնաւոր եզերքով, վարդագոյն կարմիր և անուշ հոտով ծաղիկ կը բանայ. — Իր պտուղը գրեթէ կըլտր ձևով է և վրան կամ մերկ կ'ըլլայ կամ մազոտ. շատ համով է, ջրի և մնուտ. աս կէ մեր կողմերը երկու տեսակը կը գըտնուի՝ մինն որ միսը կորիզին կամ կուտին փակած է, իսկ միւսին միսէն կուտը զատուած է. Ասոր կորիզին արտաքին կողմը խորշոմնոտած է, կան և տեսակներ որոնք բնաւ կուտ չունին : Դեղձին ալ նշենւոյն հետ ՚ի միասին կը ծաղկի՝ այսինքն կամ Մարտին կամ Ապրիլին :

ԿԵՌԱՍԵՆԻ

Կեռասենին չոր գետին կը սիրէ, խիստ չուտ կ'աճի և շատ երկար կեանք չունենար. շատ երկար ապրողը վաթսուն կամ եօթանասուն տարեկանէն չանցնիր : Տերեւները

հաւկթածև են ու եզերքները ատամներ ունին, ծայրերն ալ սուր են. իսկ ծաղիկները փունջ փունջ, երկայն կոթերով ու ճերմակ են, որոնք հինգ տերևներով պըսակներ և շատ փուռոյ անթներ ունին : Կեռասի ծառին բուն տեղը Ասիա է, ու անկէ տարածուած է երկրիս այլ և այլ կողմերը. — Իր պտուղը բոլոր պտուղներէն կանուխ կը հասնի, շատ սիրուն ու համով է, գոյնը սև՝ բաց կամ գոց կարմիր, բաց դեղին և կամ ուրիշ ներկով կ'ըլլայ : Այս ծառիս փայտէն կերպ կերպ կահ կարասի կը շինուի, մանաւանդ սրինգներ :

ԹՓԵՐ

Թփերը կը տարբերին ծառերէն իրենց ցած հասակովը. և հազիւ թէ գետնէն փոքր ինչ կը բարձրանան՝ անմիջապէս ոստեր ու ճիւղեր կարճակեն կամ արդէն գետնէն քանի մը ճիւղեր իրարու քով կելլեն : Թրփերուն մէկ մեծ մասը մարդուս օգտակար է, իսկ միւս մեծ մաս մ'ալ պարտէզներու և ուրիշ տեղերու իրրև զարդ կը ծառայէ :

Ա. ՈՐԹ.— Այս թուփը մարդուս խիստ սիրած մշակած տունկերէն մին կամ առաջինն է : Թէ՛ անոր համար տարած խընամուց թէ զանազան երկիրներու եղանակին

ու գեանին որպիսու թեանը պատճառաւ՝ որ թին տեսակները հաղար չորս հարիւրը անցած է : Ասոր այսչափ պատիւ տալուն պատճառը իր անուշ և պատուական պտուղը՝ խաղողն է , որ ոչ թէ միայն իբրև պտուղ կուտուի այլ անկէ գինիներ ևս կը շինեն , և անոր չորցուցածին ալ չամիչ կըսենք :— Որթը սրտաձև և ակուայ ակուայ տերեւներ ունի , իր ծաղիկը տեսք մը չունի բայց հոտը անուշ է : Որթը բուն Ասիական տարուած երկրիս բարեխառն տեղերը տարածուած է : Հիւսիսային գաւառներու խաղողը քաղցրահամ չ'ըլլար այլ թթու , իսկ երկիր մը որչափ դէպի հարաւու կողմերը գտնուի՝ անոր խաղողն ալ այնչափ ընտիր և գինին այնչափ ազնիւ կըլլայ :— Խաղողի կուտերէն տեսակ մը իւր կը հանեն :

Բ. ՊՂՊԵՂ .— Այս տունկը աշխարհիս խիստ տաք տեղերը և գլխաւորաբար արեւելեան Հնդկաստան կըլլայ . բարակ ու վրան կունտ կունտ բան մ'ունի , ծաղիկները երկայն ու բարակ ձեւով են :— Պտուղը որն որ ամենեցուն արդէն ծանօթ է՝ առաջ կանաչ գունով յետոյ կարմիր և վերջապէս սև կըլլայ : Ճերմակ պղպեղ ալ կայ որ սևէն տարբեր տեսակ մը չէ , մինակ սա զանազանութիւնը կայ մէջերնին որ սև տեսակը դեռ կատարեալ չը հասած վրցուած է ,

իսկ ճերմակը բոլորովին հասածն է . ուստի առաւել ևս զորաւոր և ազդու է : Պղպեղը խոզերու և ուրիշ քանի մի կենդանիներու մահացու թոյն է :

Գ. ՄՈՐԵՆԻ ԿՍՄ ՄՈՐՄԵՆԻ .— Տունկ մ'է որ ամեն տեղ կը բուսնի , երկայն բարակ ու փշոտ ճիւղեր , խիստ բարակ մազոտ տերեւներ ունի , ծաղիկն ալ ճերմակ է . իրեն պտուղը զորն մոր կամ մոշ ալ կը կոչեն՝ մութ կապուտակ գունով է . ասկէ տեսակ մը օղի կը հանեն :

Դ. ԱՋՆԻԻ ՄՈՐԵՆԻ .— Առաջնոյն տեսակին և սեռին կը վերաբերի , ճերմակ ծաղիկ ունի , տերեւներուն տակի դին մազոտ է , իսկ պտուղը որն որ Յունիսին կը հասնի , կարմիր գունով կամ դեղին կըլլայ և համն ալ շատ ընտիր : Ասոր ջրէն պաղպաղակ մը կը շինեն , և բաց 'ի դմանէ նաև օղի և քացախ կը հանեն :

ԲՈՅՍԵՐ

1. Մարդս չը կրնար ըստ արժանւոյն զարմանալ բուսոց շատութեան ու բազմատեսակութեանը վրայ որոնցմով բնութիւնը իւրաքանչիւր տարի երկիրը կը ծածկէ : Մի միայն այն փոքրիկ սահմանափակ տեղը զորն մարդուս աչքը մէկ անգամ նայե-

լով կը տեսնէ, — որչափ տարբեր տարբեր
 ձեւեր, գոյնզգոյն երանգներ և ինչ ճոխու-
 թիւն այս հղօրագոյն զօրութեան և անհա-
 սանելի իմաստութեան դործարանին մէջ :
 Ռչինչ նուազ կօքանչանանք այն արագու-
 թեանը վրայ որով բնութիւնը ամայի դաշ-
 տից, ձգուած ճանապարհներու, լերկ ա-
 պառածներու, պատերու և տանիքներու
 վրան եղող պարապ տեղերը՝ ուր մի միայն
 մէկ ափ ընդունակ հող ինկած է, սերմեր
 կը ցանէ և խոտ, բանջար, այլ և այլ տըն-
 կեր ու թուփեր կը հանէ ու երկիրը կը
 ծածկէ։ Այս բանը յաճախ տեսեր ենք բայց
 դիտողութեան առած չենք, որովհետև ի
 մանկութենէ սորված ենք այսպէս տեսնե-
 լու։ Մեծագոյն իմաստութիւնը կը ցուցնէ
 զինքը իրաց պարզ և բնական շարակար-
 գութեանց մէջ, սակայն շատ մարդ զայն
 չը ճանչնար ճիշդ անոր համար որ այնպէս
 բնական ու պարզ է։

2. Բուսոց մեծ մասը աճման ու բազ-
 մացման համար զարմանալի զօրութիւն մ'ու-
 նի, ինչպէս իւրաքանչիւր հմուտ երկրա-
 դործ աս քաջ գիտէ։ Հազար հունտը մէկ
 բոյսէ մը՝ քանի որ կեանք կը վարէ — թէև
 ասիկայ շատ մեծ թիւ մը չէ, սակայն ամե-
 նըն ալ չեն տար. հազար հունտն ալ ամէ-
 նամեծ թիւը չէ։ Մէն մի ծխախոտի տուն

կի վրան 40,000 սերմի հատիկներ հաշուեր
 են. զորս անիկայ սոսկ մէկ տարւոյ մէջ հա-
 սուցեր է։ Ընդհանրապէս կընդունուի թէ
 կաղնին կընայ 500 տարի ապրիլ։ Արդ ե-
 թէ առ նուազն դիցուք թէ այս երկար մի-
 ջոցիս կընայ կաղնի մը միայն 50 անգամ
 պտուղ տալ և իւրաքանչիւր անգամը իր
 բոլոր ճիւղերուն ու ուստերուն վրան մի
 միայն 500 հատ կաղին բերել որոնք յար-
 մար են ճիշդ այնպիսի ծառ մը եղանելու,
 յայնժամ կաղնին իր կենացը մէջ 25000 ի-
 րեն նման ծառերու սերմերը ծնած կըլլայ :
 Ընդունինք առ այժմ թէ այսպէս կընայ ըւ-
 լալ, այն ատեն կըսենք թէ այն մէկ կաղ-
 նին իր երկրորդ սերունդը՝ այսինքն թու-
 ները՝ համրած ժամանակ 625 միլիոնով կաղ-
 նւոյ անտառ մը կը տեսնէ աչացը յառջևը :
 Թէ մէկ միլիոնը կամ հազարանգամ հազա-
 րը որչափ է, ամենայն ոք կը կարծէ թէ
 արդէն գիտէ, բայց դարձեալ ամեն մարդ-
 չը գիտէ. Բանգի եթէ ամբողջ տարի մը
 Յունուարի մէկէն սկսելով մինչեւ Դեկ-
 տեմբերի 31 ը ամեն օր հազար հատ գիծ
 գծելու ըլլաք տախտակի վրան, յայնժամ
 տարւոյն վախճանին տակաւին մէկ միլիոն գիծ
 չէք գծած, ձեր գծածը միմիայն 365,000
 է, եթէ երկրորդ տարի մ'ալ գծելով չա-
 րունակելու ըլլաք տակաւին միլիոնի չէք

հասցներ ձեր գծերը, միայն երրորդ տարւոյ Սեպտեմբերի 26 ին մէկ միլիոն գիծ կունենաք: Եւ մեր կաղնի անտառը 625 այնպիսի միլիոն ծառեր պիտի ունենար: Այսպէս ալ կը սերին ու կը բազմանան նաև միւս բոլոր բոյսերը բայց առաւել ևս կարճ միջոցի մէջ, բաց 'ի ուրիշ կերպով այսինքն ճիւղերով, արմատներով և ուրիշ կերպով աճումնէն: Հիմա ով որ անգամ մը զարմացեր սքանչացեր է բնութեան այս հարստութեանն ու առատազօրութեանը վերայ, յայնժամ անոր համար այլ ևս առիթ չ'մնար բուսոց բազմութեանը վրայ հիանալով յափշտակուելու: Թէև ամ ըստ ամէ 1000 հատեր և հունտեր ու սերմեր կը կորսուին կը փճանան մարդիկներէ կամ կենդանիներէ ուտուելով, երկրին մէջ սոսակոխ ըլլալով եւ անյաջող եղանակներէ վնասուելով, բայց և այնու իւրաքանչիւր ամ ուրախառիթ ու անվնասելի աւերորդութիւն մը ունի: Բոլոր աշխարհիս մէջ ցանելու համար սերմ կը գտնուի. պակասածը միայն երկիրն է ու հողը:

ԲՈՒՍՈՅ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

3. Արդ եթէ իւրաքանչիւր հասուն սերմ՝ որ իր մայր բոյսէն կը զատի, ուղ-

ղակի վար հողին վրան իյնար և տեղը մընար, ամենքն ալ իրար վրան կը խռնէին և ոչ մէկը չէր կարողանար աճել և այն տեղերը ուր բոյս չը կայ, բոյս ալ չը պիտի ըլլար: Բայց Աստուած այս բանս մեզմէ առաջ իմանալով մեր խրատներուն կարօտ չէր: Քանզի քանի մը հասուն հունտեր իրենց մէջը եղող աներեւոյթ զօրութեամբ իրարմէ կը հեռանան, ոմանք ալ խիստ փոքր և թեթեւ գոլով խաղաղիկ մը հովով հեռու տեղ կերթան. ոմանց վրան բարակ փետուրներ կան զորս տղայք խաղալով կը փչեն և ակամայ բնութեան կը ծառայեն. ոմանք ալ իրենց վրան բարակիկ և լայնկէկ թևեր ունին որոնցմով կարծես թէ կը թռնին ու հեռուն կիյնան: Երբոր ամառուան ատեն, յորդառատ անձրևներէն առաջ մըրըրկալից ամպերը կելլան ու թաթառներն ու փոթորիկները օդը խռնելով տակնու վրայ կընեն, յայնժամ բնութիւնը իր բարերարութեանցը մին գործադրելու մէջ է և իր սերմերը կը ցանէ, մինչդեռ մեք կը վախնանք, կամ անոր դէմ կը գանգատինք ու կը բարկանանք: Այն միջոցին բիւրաւոր սերմեր որ իրենց պզտիկութեանը աղագաւ մեր աչացը չեն երեւնար՝ կը լողան ու կը թեւածեն տատանեալ օդին մէջ և գետնին վրան իյնալով վարիջնող փոշիներէն ալ կը գոցուին:

կան սերմեր որոնք իրենց ծանրութեանը պատճառաւ հովէն չեն տարուիր, բայց ասոնք ալ կէոր և ողորկ ըլլալով մարդկանց և կենդանեաց ոտքովը զարնուելով աւելի հեռու տեղ կերթան: Ոմանք ալ ծայրերնին սուր և կեռ են ուստի կամ կենդանեաց մտղերուն կամ մարդկանց զգեստներուն կը փակչին և հեռու տեղեր տարուելով հոն կը ձգուին: Սերմերու մէկ մեծ մասն ալ իբրև կերակուր՝ թռչնոց փորը կը մտնէ ու այնտեղ չը մարսուելով, թռչունը զանոնք ուրիշ տեղեր կը ձգէ: Բնաւ տարակոյս չը կայ որ այն գաղթող թռչունները որոնք ամառը մեր երկիրները են ու ձմեռը դէպի հարաւ կերթան որ վերստին դառնան, — շատ անգամ այս երկիրներէս իրենց ստամոքսին մէջ հունտեր և արմտիք հարաւային երկիրները տարեր և անտիէն ալ անծանօթ բոյսեր հոս մեղի բերեր են: Թռչնոց միջոցովն է միայն որ երբեմն պատերուն ու ապառաժներուն վրան կեռասի, թթի, նուռի, թուզի ծառեր կը անսնենք: Սերմեր ալ կան որ անոնց ծառերը գետերու և վրտակներու ափանց վրան ըլլալով, կամ ջրին մէջը կիյնան ու վերջապէս տեղ մը բանի մը հանդիպելով հոն կը կենան ու ծառ կըլլան, կամ թէ հովն ու հողմերը զանոնք կը վանեն կը հալածեն մինչեւ որ գետի մը կը

յանձնեն: Սո՛ր՝ ոմանք ալ այս կերպիւ մինչև ծովը կը հասնին և ծովուն ալեացը վրան ճոճալով այն կողմն անգամ կերթան ու իրենց տունն ու բնակարանը հոն կը շինեն: Տեղ տեղ բոյսեր երեւան ելած են զորս՝ չը քննած՝ ինքնաբոյս որոմ անուանեցին, սակայն քննելով իմացուեցաւ թէ սերմը բերողը ծովն է եղեր: Սհա այսպէս կը կատարեն Արարչապետին կամքը թէ անձրևն ու ձիւնը թէ կարկուտն ու կայծակը, թէ փոթորիկն ու մրրիկը:

4. Թէև տնկերուն այս օրինակ աճումը երկրագործներուն նեղութիւն և աշխատանք կը պատճառէ, անոնց արտերուն մէջ և չուղած տեղեր սերմերուն գալով բուսնելովը, բայց տունկերուն օգուտը յայնչափ յայտնի է որչափ օրըստօրական է իրենց հարկաւորութիւնը և գործածութիւնը: Սռանց տնկերուն ծառայութեանը ոչ մարդիկ կրնային աշխարհիս վրան ապրիլ ոչ ալ անասունք, անոր համար ալ ամենուն իրնամակալըն Աստուած այսչափ հասարակ և դիւրին ըրաւ անոնց յառաջ գալը և աճումը: Տնկերն են որ բնութիւնը կը զարդարեն, ու երկրին մարկութիւնը կ'զգեցուցանեն: Տնկերն են որ այնչափ անթիւ անհամար կենդանեաց կերակուր կը մատակարարեն, և մասնաւորապէս մարդուս ըրած օգուտնին

խիստ շատ է . ոչ թէ մեր կենացը հարկաւոր եղած սնունդը միայն կը շնորհեն , ինչպէս բանջարեղէնք ու ընդեղէնք և այնչափ պտղատու ծառեր իրենց համեղ պտուղներովը , կամ զովացուցիչ ու զօրացուցիչ հիւթովը ինչպէս որթը՝ ձիթենին և Ամերիկայի՝ Հնդկաստանի և ուրիշ երկիրներու այնչափ տնկերն ու ծառերը որոնց զարմանալի բնութեանն ու բերքերուն վրայ բուսաբանութեան մէջ կարդալու է . հապանաւ մարդուն հագուստը , բնակարանը ու պահպանութիւնը տնկերէն է . ո՛ւսկից է բամպակը , ուսկից կտաւը , քթանը , կանեփը , և ազնիւ ու գեղեցիկ մետաքսը , որոնցմով մարդիկ իրենց մարմնոյն պատրաստ պարան ու զարդ կը շինեն . ո՛ւսկից է մեր բնակարանը , տունը , տաճարը ու այնչափ կահ կարասին ու գործիքը որոնք մարդուն ամեն բոպէ հարկաւոր են . յայտնի է որ տնկերէն որոնց տուած առատ բերքովը մարդիկ այս ամեն հարկաւորութիւննին կը կատարեն : Իսկ մարդուն կենաց պահպանութեան համար տնկերուն ըրած օգուտը ստուգիւ անպատմելի է . թէ և անոնց ամենուն ալ զօրութիւնը մինչև ցարդ ըստ արժանւոյն չէ հասկցուած , բայց չկայ տունկ կամ բանջար կամ խոտ մը որ իր կեցուցիչ և առողջարար զօրութիւնը չունենայ որով

աշխարհքիս սկզբէն մինչև հիմայ օրէ օր նոր գեղ ու դարման կը մատակարարեն ամեն կերպ հիւանդութիւններու : Մեզըր և մոմը տնկերէն է . եթէ ծաղիկները չըլլային , մեղուն ո՛ւսկից պիտի ժողվեր այն քաղցրահամ հիւթը : Նոյնպէս ալ անուշահոտ խնկերը , և քանի մը աղնիւ գոյները տունկերէն են :

ԿԵՆԴԱՆԵԱՅ ԲՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՍԱԿԱՆ ԱԶԴՄՈՒՆՔ

Աստուած կենդանեաց մէջ յատուկ ազգմունքներ դրեր է , որոնց ձեռքովը կրնան իրենց կենաց պիտոյքները հոգալ ու դրոշնալ : Այս բնածին զգացմունքները՝ որոնք բնազդում ալ կը կոչուին , ոմանց կենդանեաց մէջ կատարելութեան ամենաբարձր աստիճանին հասած են և մեր զարմանքը կը գրգռեն : Առանց փորձառութեան , առանց խորհրդածութեան , առանց դպրոցի դասի և օրինակի կրնեն և կը կատարեն սքանչելի հմտութեամբ իրենց ծննդեանէն սկսելով բոլոր այն բաներուն մեծ մասը որոնք թէ իրենց կենացը պահպանութեանը , իրենց անձանցը յարձակումներէ պաշտպանութեանը և իրենց բոյներուն շինութեանը , ու թէ ձագերուն ապահովութեանը կը ծառայեն :

Այնպիսի արարմունքներ ունին որ կարծես խելքով խորհելով ու իմանալով կատարուած են, բայց բնատուր ձգտումներու արդիւնքէ զատ ուրիշ այլ ինչ չեն: Անոնք կը հնազանդին բնութեան բարեհրաւեր և անողոք բռնադատմանը: Այս բնածին աղբմունք երեւան կուգան մասնաւորաբար

Ա. ԿԵՐԱԿՈՒՐ ՃԱՐԵԼՈՒ ԱՏԵՆ

Հազարաւոր հունտերէն կընտրէ կը գըտնէ թռչուն մը ճիշդ այն, որ իրեն օգտակար է, իսկ մնացածը կը մերժէ իբրև վնասակար. բնական աղբում մ'է որ այս տարբերութիւնը կը սորվեցնէ թռչնոյն. ի՞նչ է պատճառը որ արօտներու մէջ արածող բազմաթիւ անասունք մի քանի խոտերու բնաւ և երբէք չեն դպչիր, նոյն իսկ այն տարիները երբ երաշտութենէ խոտեղէնք ըզգալի կերպիւ սակաւ կըլլան, մինչդեռ միւս որ և է կանաչ բոյս կուտուի. ի՞նչ է արդեօք պատճառը որ խոտածարակ կենդանեաց տեսակները իրենց սիրած մասնաւոր բոյսերն ունին, միշտ զանոնք կը փնտռեն, և միւսներուն չեն մերձենար եթէ անօթի ալ ըլլան: Արդեօք փորձառութեամբ իմացան կամ իրենց աւելի տարիքոտ ցեղակիցներէն սորվեցան, թէ այս ինչ խոտը վնասա-

կար և այն ինչը սննդարար է իրենց. ո՛չ: Այլ անոնց մէջը Արարիչն Աստուած վարող և խրատող աղբում մը դրեր է որ զանոնք զգուշացնէ վտանգներէ, որոնց դէմ կը դնէ մարդս միայն փորձառութեամբ և խորհրդածեւով:

Եւ ճշտապէս ալ բնածին հմտութեամբ և խորամանկութեամբ կը ճարեն իրենց կերակուրը, և ոչ սակաւ վարպետութիւն կը ցըցընեն զայն պատրաստելու ատեն. ինչե՛ր չեն պատմեր «լուսին» այս խորամանկ կենդանիէն. և որչափ հանճարաւոր և արուեստալից կը շինէ ու կը յերկրէ սարդը իր ուտայնը ճանճեր որսալու համար. Աբու-ըն-կոյզ մը կը գտնայ և վերջապէս կը յաջողի անոր մէջը ու տելու զայն քանիցս բարձր տեղէ քարի վրայ ձգելով ու կտրելով: Սեփարդի թռչունը որ եղբւրիս կոնաձև պրտուղը ծառէն կառնու, չը կրնար անոր մէջը շարուած հատերը հանել կեղեւին հաստ և ամուր ըլլալուն համար. ուստի առաջ ծառին կեղեւէն մէկ տեղը կտոցահարելով ծակ մը կը փորէ (այս առթիւ ասոր ծառակոտիկ կամ վայտափոր կը կոչեն) եղբւրիսն պտղոյն կոթը հօն կը խոթէ ու երկու ոտքովն ու տուտովը զինքը ծառին վրան ամրացնելով, կը կտցէ ու հատերը հանելով կուտէ: Սեփարդի յո՛ւն որ բերանոյ

տեղ երկար ու փողանման կտուց մը ունի , միշտ ծովերուն եզերքը կը կենայ և կը սընանի ճանճերէ և մրժղունքներէ : Եթէ քարի մը կամ տերեւի մը վրան ճանճիկ մընը կատէ որ հոն կը հանգչի , բերնովը վրան կաթիլ մը ջուր կը ցաթկեցնէ ու կը թրջէ որ չը կրնար փախչիլ ազատիլ այլ կաթիլին հետ ծովը կիյնայ : Եւ այսպէս կորսայ կուտէ զայն այդ փոքրիկ ձուկը :

Բաց ՚ի դմանէ կը տեսնենք որ կան և բազմաթիւ թռչունք որ բնական անդիմադրելի ձգտմամբ մը՝ դեռ ձմեռը չեկած , որուն ցրտութեանը անոնք չէին դիմանար , իրենց բնակարանները կը թողուն և տաք ու ուտեստով առաւել ևս ճօխ երկիրներ կը գաղթեն , նոյն իսկ ամենահեռաւոր տեղուանքէն չը խուսափելով : Այս տեսակ թռչնոց բազմաթիւ կը ըսենք : Ասոնք շատ դիւրաւ և ճշդութեամբ կը նշմարեն իրենց ժամանակը , ուստի և իրենց ճամբորդութիւնը՝ ձմեռը դեռ չեկած , կսկսին . և մինչև այն աստիճան գիտեն ու կզգան իրենց գաղթութեան ժամանակը որ բանտարկեալք՝ զոր օրինակ լորերը՝ իրենց վանդակացը մէջ անհանգիստ կըլլան ու կը թռչտին : Շատ անգամ խիստ հեռու տեղուանք կերթան , Ափրիկէ և Ասիայ կերթան՝ միջերկրական ծովուն վրայէն թռչելով . և զարմանալի է թէ ինչպէս այս

կենդանիքը առանց այն հեռաւոր երկիրներն ու անոնց եղանակները ճանչալու կրնան գիշերուան ատեններն անգամ ճանապարհորդելով գտնալ : Առաւել եւս զարմանալին այն է թէ ինչպէս այնչափ ժամանակ այդ հեռու և օտար երկիրները մնալ կենալէն զկնի , ոչ թէ միևնոյն ճանապարհաւր կրնան վերադառնալ և իրենց հին հայրենիքը գտնալ , այլ կը ճանչան նաև ճիշդ այն կոճը որուն փակած էր հերուն իրենց բոյնը : Արդէն երեմիա մարգարէին ժամանակն ալ այսպէս եղած է ինչպէս որ կըսէ (Գլ. 8 համար 7) “ Երկնքի արագիլը ճանչցաւ իր ժամանակը , տատրակն ու ծիծեռնիկը որ վայրի թռչուններ են , իրենց վերադարձի ատենը կը պահեն իրենց մտքին մէջ ” : Գաղթող թռչնոց թիւը փոքր չէ , և անոնցմէ ամենածանօթներն են՝ արագիլը , ծիծեռնիկը , լրբերը , լորամարկիքը , սոխակները , կուռնկները , վայրի սագերն ու բադերը և կլուն :

**Բ. ԲՆԱԾԻՆ ԱԶԴՄՈՒՆՔ
ԶԻՐԵՆՔ ԹՇՆԱՄԵԱՅ ԴԷՄ
ՊԱՇՏՊԱՆԵԼՈՒ ԱՏԵՆ**

Փոքր և մեծ ունենալով երբոր վրան կը յարձակուի կամ իրենք վտանգ մը կը գուշա-

կեն, կը կծկուին և իրենց վրայի փուշերը ասղներու պէս անանկ կը ցցուին կենդանւոյն շուրջը որ հզօրագոյն գազանն անգամ չը կրնար անոնց վնասել: Աւուրող զինքը կաղատէ իւր հալածող թշնամի շներէն իր պոչը խիստ կծու միզովը թրջելով և մօտեցած շներուն աչուրներուն քսելով. եթէ աղուէսը որոգայթի մը մէջ ի յնայ ու պոչէն բռնուի՝ կը խածնէ զայն կը կըտրէ, կը թողու ու առանց պոչի կերթայ: Ամերիկայի ժանտահոտ աքիսը փամփուշտի մը մէջ սարսափելի դարչահոտ հիւթ մ'ունի զորն կրնայ իրեն թշնամեաց դէմ իբրև սըրինգով սրակել: Մարդիկ այդ հոտէն գըլխու ցաւ կստանան և ոմանք ալ մարելով կիսամեռ կիյնան, և կենդանեաց խիստ մեծ մասին՝ ընդ որս և շանը, անտանելի է այդ հոտը:

Նոպատակը գիտէ խոյս տալ զինքը հալածող շներուն առջևէն յայս և յայնկոյս ոտտոստելով, կամ թէ կը տափարակի գետնին կը փակչի երբ ուրիշ նապաստակ մը կելայ, ու զելով շներուն հաւտացնել թէ ահա՛ ձեր հալածածը: Ենչ միշտ երեսը կը դարձունէ գէպի իր թշնամին որպէս զի կաքենայ հրել իր եղջիւրովը. իսկ ձին կը դարձունէ թշնամւոյն իր քամակը ու կը նայի իր ոտուրներուն մէջէն ու կուտայ անոր իր ոտ

քի հարուածը և կը սպաննէ: Կապուկներու մեծ տեսակները զիրենք պաշտպանելու համար կը գործածեն ծառի ոտեր և քարեր, փիղըն ալ իր պատիճը: Սուրբ երբոր կը տեսնէ թէ մարդու ձեռք է ինկեր և այլ ևս վերկուլթիւն չկայ իրեն՝ ոտուրները կը քաշէ և ժամերով անշարժ կը մնայ զինքը մեռած կեղծելու նպատակաւ, կան և թրթուրներ որոնք յանկարծակի բարակիկ թելով մը վար կիջնան երբոր վտանգ մը նկատեն. իսկ ասոնցմէ ոմանք ալ՝ հազիւ թէ ձեռքովդ կը դպչիս, տեսակ մը աղտոտ հիւթ մը թող կուտան իրենցմէ որ կը զզուիս թող կուտաս: — Ուրիշներ ալ կան որ երբ իրենյ ցեղէն մէկը վտանգի մէջ տեսնան, շատերը 'ի միասին կուգան իրենց ընկերովը յօգնութիւն ինչպէս են մեղունները և շանաճանճերը: — Մի քանի ջրակեաց կենդանիք ալ կը պըղտորեն շուրը ու կազատին իրենց հալածչացը նիւթած դաւէն. զօր օրինակ թանաքածուկը իրմէն բաւական չափ մեղանի նման հիւթ մը կը թողու և այնու պղտորած ջրին մէջէն փախուստ տալով կերթայ ուրիշ տեղ կը թաքչի:

Ահա՛, այսպէս՝ ոչ թէ իւրաքանչիւր տեսակ կենդանի իր կերակուրը գտնալու ու զինքը պաշտպանելու կերպը գիտէ, այլ գիտեն կենդանիք նաև բաւական վարպե

տուրթիւն և խորամանկութիւն որ խորհրդ-
դածութեան խիստ մօտ է: Եւ այս կը պար-
տաւորէ զմեզ ուրախութեամբ զարմանալ
Արարչին իմաստութեանն ու գթութեանը
վրայօք որ կենդանեաց մէջ ալ կը ցուցնէ իր
զարմանազուն դործերը անոնց այնպիսի ազդ-
մունքներ ներստեղծելով:

ԳԱՅԼ ԵՒ ԿԱՏՈՒ

Գայլուն մէկն անտառէն փախչելով գնաց գեղ
Ոչ թէ հիւր, այլ կեանքը ազատելու կը
փնտռէր տեղ

Իւր կրօնը կի կաշուն համար
Սարսափելով կը գողդողար .
Ինչու ըսես նէ՛ որսորդներն ու շրներ
Ետեւէն էին ընկեր:

Ո՛ր գուռն ալ որ բաց գտնէր,
Ինքզինք ներս պիտի նետեր,
Յանկարծ պատի մը վրայ Գայլը կատուն կը
տեսնէ:

“Ո՛վ քաղցրիկ փիսիկ աղբար, կրսէ անոր,
Ինդրեմ զուրցէ:

Այս գեղի մարդոցը մէջ ամենէն աղէկն ո՛վ է,
Որ զիս անգութ թշնամեացըս ձեռքերէն ա-
զատէ:

Սա կը լսես ինչ կերպով կը հաջեն չար շները
Եւ ի՞նչ գոռում գոչում՝ կընեն որսորդնե-
րուն փողբը:

Ատոնք ամենն ալ մէկէն
Իմ ետեւէս ընկեր են:

— Թէ այդպէս է, ըսաւ կատուն, շուտ ըրէ,
Փանոսին տունը գընա,

Շատ բարեսիրտ մարդ է նա:

“Այդ իրաւ է,

Բայց ես նորա մէկ ոչխարը պատուեր եմ:
— Այնպէս է նէ՛ թագոսին: «Թագոսին՝ մի-
ի՞նչպէս ընեմ:

Կարծեմ թէ նա ալ սրբդողած է վըրաս:

Պատճառն ի՞նչ է ըսես նէ՛ աս

Որ ես անոր ալ մէկ այծը տարեր եմ:

— Վազէ ուրեմն սա տունը. թորոսին:

“Թորոսի՞ն. ո՛չ, ես անկէ ալ կը վախեմ:

Նա ինձ գարնան ժամանակէն ո՛րս ունի,

Մէկ գառնուկի մը համար:

— Ուրեմն քու բանդ գէշ է՝ սանահար

Բայց կարելի է ծառուկը քեզ կընդունի:

“Ախ փիսիկ, ինչ ըսեմ՝ քեզ:

Ծառուկին ալ մէկ հորթուկը կերեր եմ ես:

— Ատ ի՞նչ բան է, աղբարիկ, ըսաւ կատուն

Դուն այս գեղին ամեն մարդոցն ալ գլխուն

Ի՞նչ փորձանքներ բերեր ես, որքան վնաս:

Ուրեմն ի՞նչպէս պաշտպանութիւն անոնցմէ

գտնալ յուսաս:

Չէ՛, մեր գեղջուկներն այնքան անխելք չեն

Որ իրենց վնասովը քեզ փորձանքէ ազատեն:

Եւ իրաւունք ալ ունին. իսկ դուն զքեզ մե-

զաղբէ

Ինչ որ ցանեցիր՝ նոյնը եւ հնձէ:—

ԽՈՐԱԳԷՏ ԴԱՏԱԻՈՐ

Թէ արեւելքի մէջ պատահած բաներուն ք ուր ըն ալ ծուռ չեն, կարելի է ապացուցանել նաև հետեւեալ դէպքով որ կրսեն թէ այս կողմերը տեղի ունեցեր է: Հարուստին մէկը՝ անըղգ ու շու, թեամբ բաւական մեծկակ գումար մը ստակ կը կորս ընց ընէ որ կտաւի կրտորի մէջ փաթթուած կարուած էր: Մարդը՝ ինչպէս որ ստորութիւն է, մուսնե տի կ կան չեւ կ ու տ ա, թէ շատ մը ստակ կորսնցուցեր է և թէ կը խոստանայ գտնողին և իրեն դարձնողին քըսան ոսկի շնորհել: Շատ չանցաւ և ահա բարի ու ճշմարտասէր մարդ մը եկաւ ու ըսաւ: « Ըստակդ գըտեր եմ. անշուշտ ասի կայ ըլլալու է: Ուստի քեզի ըլլայ քու ստացուածքդ: » Սոսպէս ուրախ դէմքով և մաքուր խղճով խօսեցաւ մարդը, և արարքն ալ անտարակոյս լաւ էր: Սակայն միւսին ալ դէմքը զուարթ էր, բայց միայն անոր համար որ կորուսած դըրամը վերստին ձեռքը եկեր էր. այլ թէ ինքն ալ մաքուր խղճով մէկն էր հիմա պիտի տեսնենք: Ստակը հաշուեց, համարեց և այն միջոցին ալ ճեպով մը խոր-

հեց թէ ինչ հընար ք ու ծ ա դ ո ռ է որ գտնողին խոստացած ընծան զրկէ: « Բարեկամ, ըսաւ անոր, « ընդ ամենը սոյն կը տաւիս մէջ հարիւր և վաթսուն ոսկի կային և հիմայ կը տեսնեմ որ հարիւր և քառասուն է, ուրեմն դուն ինծի չսպասելով կայր քակեր ու քսան ոսկիդ արդէն վեր ուցեր ես: Աղէկ ըրեր ես. ես ալ շնորհակալութիւնս կը յաւելում վրան: » Սակայն ասոր ըրածը լաւ չէր: Մեր պատմութիւնը դեռ չէ լմցեր և դիտենք ալ որ ճշմարտութիւնն ու հաւատարմութիւնը պարզերես կըլլան, իսկ ստախօսին երեսը ամօթով կը մնայ. ճշմարտասէր մարդը որուն հոգը հիմա ոչ թէ այնչափ այն իրեն խոստացուած քըսան ոսկին էր այլ կը ցաւէր որ իր մաքուր անունը արատաւ ուրեցաւ, վասնորոյ և սկսաւ պնդել թէ ծրարը ճիշդ այնպէս գտած է ինչպէս կը բերէ և ճիշդ այնպէս ալ կը բերէ ինչպէս որ գըտած է: Վերջապէս գացին դատատանի, Հոս ալ երկուքը կը պնդէին իրենց խօսքերը, մէկը թէ հարիւր և վաթսուն ոսկի էր կարուած մէջը և քըսանը առերէ գտնողը. իսկ միւսը թէ գտածին պէս բերեր մարդուն տուեր է, Սոս պարագաներուս մէջ վճիռ տայր դիւրին չէր. բայց խորագէտ դատա-

ւորը որ թէ մէկուն ճշմարտասիրութիւնը
 և թէ միւսին վատութիւնը դատին սկըզ-
 բէն հասկըցեր էր, դատը այսպէս
 տեսաւ. առաջ հրամայեց որ իւրաքանչիւր
 ոք իր ըսածը երդմամբ ալ հաստա-
 տէ և երկուքն ալ ատենին առջևը եր-
 դուան իրենց ըսածներուն վրան: «Ու-
 ը եմն», ըսաւ այնուհետև խելացի դատա-
 ւորը. ձեզմէ մէկը հարիւր և վաթ-
 սուսն ոսկի է կորուսեր, և միւսը ծրար
 մ'է գտեր սոսկ հարիւր և քառասուն
 ոսկիով. ուստի և անհնարին է որ այս վերջ-
 նոյս գտած ստակը առաջնոյնը ըլլայ.
 Դուն, ով ճշմարտասէր բարեկամ, առ ու-
 ը եմն քու գտած ստակը և լաւ մը
 պահէ մինչև որ հարիւր և քառասուն ոս-
 կին կորսնցնող անձը երեւան ելլայ. իսկ քե-
 ղի, կրսէ միւսին դառնալով, ուրիշ խրատ
 մը չեմ գիտեր բաց 'ի անկէ որ երթաս
 համբերես մինչև որ այն մարդը գայ ու
 լուր բերէ թէ քու կորուսած հարիւր և
 վաթսուսն ոսկիդ գտեր է»: Ասանկ վրձ-
 ուց դատաւորը և մինչև ցարդ ալ բանը
 այս կերպով կը մընայ:

ՀՈՎՈՒԻ ՏՂԱՅ

Անգամ մը փոքրիկ հովու ուրդի մը
 կսրր իր ճարտար պատասխաններու

վը զորս իրեն եղած հարցմանցը կուտար
 բոլոր երկրին մէջ հռչակուած էր:
 Երկրին թագաւորն ալ լսեց այդպա-
 տանեկին վրայօք, և որովհետև չէր հա-
 ւատար, հրամայեց որ իր պալատը բե-
 ը են զտղան: Այնատեն ըսաւ թագաւորնա-
 նոր. «Ես քեզի երեք հարցումներ
 պիտի ընեմ, եթէ անոնց պատասխանը
 գտար, յայնժամ ես զքեզ ինծի զաւակ
 կընեմ»: Պատանեակը հարցուց. «Ինչ են
 քու երեք հարցումներդ, ըսէ՛ր»: — Թա-
 գաւորը ըսաւ. «Համատարած Ովկիանու
 մէջ քանի՞ կա թիւ շուր կայ»: — Հովու-
 որդին պատասխանեց. «Ով տէր արքայ,
 հրամայէ՛ որ ծովը թափող բոլոր գետերուն
 ու վտակներուն սկիզբն երն ու աղ-
 բիւրն երը գոցեն որպէս զի իմ չը
 համրած մէկ նոր կաթիլը մէջը չիդայ, յայն-
 ժամ ես ալ կըսեմ քեզի Ովկիանու կաթիւ
 ներուն թիւը»: — Թագաւորն ը-
 սաւ. «Երկրորդ հարցումս է՝ թէ քանի՞
 աստղեր կան երկնքի վրան»: — Հովու-
 որդին խօսեցաւ. «Ինծի թերթ մը ճերմակ
 թուղթ տուէք»: յետոյ գրիչով անոր
 վրան այնչափ կէտեր չինեց որ ճերմակ տեղ
 մը հազիւ կը տեսնուէր և կէտերուն
 ալ համրելը անհընար ին էր: Չայսը-
 նեքէն զկնի առաւ թուղթը ու թագաւորին

մատուց ըսելով « ահա՛ . այսչափ է
 երկնից աստղերուն թիւը որչափ որ հոս կէ-
 տեր կան համրեցէք » : — Սակայն և ոչ
 մէկը չը գըտնուեցաւ որ կարողանար
 այն կէտերը համրել : — Թագաւորն ը-
 սաւ . « երրորդ հարցումս սա է թէ քանի՞
 վայր կեան է յաւիտենականութիւնը » :
 — Հովուորդին պատասխանեց . « Եփ-
 րատին այն կողմը սև և ամուր քարէ լեռ
 մը կայ որուն բարձրութիւնը մէկ
 մղոն , լայնութիւնը մէկ մղոն և եր-
 կարութիւնը մէկ մղոն է . թռչուն
 մը կայ որ հարիւր տարին անգամ մը կու-
 գայ կտուցը այն ապառաժին կը քըսէ ու
 կերթայ . արդ երբ այդ թռչունը իր կտուցը
 այն լեռանը քսելով լեռը մինչև վերջը մա-
 շի անհետանայ , յայնժամ անհուն յա-
 շիտենականութեան միմիայն մէկ վայր-
 կեանը անցած կըլլայ » : — « Ի եւրացի ես
 դուն » , ըսաւ թագաւորը , « ես քեզի ինձի
 տըղայ ըրի » :

ՆԵՂՈՒԹԻՒՆ

(ՊՍՏԱՀԱՆ ԴԵՊՒ ՄԸ)

Գաղղիոյ մեծ քաղաքաց մէկուն մէջ
 քաջալաւ երէց մը կար , որ ոչ թէ միայն

ճարտար կը քարոզէր , այլ հաւատարիմ հո-
 վիւ մը և իր ժողովրդեանն ալ սիրալիր հայ-
 ըրն էր : Մխիթարութիւն , օգնութիւն և
 խաղաղութիւն տանիլ այն տեղերը ուր որ
 կարօտութիւն կար , — ահա՛ այս էր աղնիւ
 և բարեպաշտ մարդուն միակ ջանքը : Թէ-
 պէտ և իր ժողոված ողորմութեանը վրան
 շարունակ իր ստացուած քէն ալ բան կաւել-
 ցունէր , բայց և այնու հանդերձ կը պակսէ-
 ին իրեն միջոցները իր ծուխերուն մէջ գըտ-
 նուած աղքատներուն և կարօտեալներուն
 ինչպէս որ հարկն էր հոգ տանիլ :

Անգամ մը տարափոխիկ և մահաբեր
 ախտ մը ինկաւ լաւ երէցին ժողովրդեանը
 մէջ , որ չարաչար կոտորածներ կըներ . Տուն
 մը չ'մնաց որ մէջը հիւանդ չ'ըլլար . իւրա-
 քանչիւր ընտանեաց մէջ կամ մեռեալ մը
 կար կամ մեռնող մը , Սակայն և ամեն տեղ
 ու ամեն տուն կերթար քաջ մարդը և իր
 բազուկը ամենուն ալ կարկառելով որուն
 կերակուր , որուն դեղ կուտար և որուն
 դարման կը տանէր . Անոր մխիթարիչ խօս-
 քերը կափփէին զյուսահատեալները , և ա-
 նոր օգնութիւնը շատերը մահէ ազատեց :

Սակայն անհնարին էր որ կարողանար
 այնչափ բազմաթիւ կարօտեալներուն , որոնց
 մեծ մասը իրենց առողջ ժամանակը օրա-
 կանովնին կապրէին . ամեն պիտոյքը ստար-

ժանւոյն հոգալ : Ի՞նչ ըրաւ ազնիւ սրտոտ մարդը : Ինքզինքը մոռնալով՝ ունեցած արժանաւոր բոլոր բաները , նոյն իսկ իր եկեղեցական աւելորդ անօթները ծախեց , որպէս զի կարօղանայ խեղճ տառապելոց օգնել . նաև այն հզօրագոյն զօրութեանը որ անոր անկեղծ ու անպաճուճ առաքինութենէն կարտափայլէր , ոչ ոք կրնար դիմադրել , ուստի և իր հայրենակիցներէն բաւական օգնութիւն կը գտնար : Բայց ուր որ կարօտութիւն մը կը շարունակի , հոն ողորմածութիւնը օր ըստ օրէ տկարանալով և կատարած կը մարի : Նոյնպէս ալ սոյն արի երէցիս ժողովրդեանը մէջ իջաւ բարերարութեան եռանդը՝ մինչդեռ ախար օրքան զօր կը սաստկանայր :

Սրդէն անխոնջ հովիւն ալ , որ մինչև ցարդ Աստուծոյ ակներև խնամօքը ախտէն ազատ մնացեր էր , ճարահատած այլ ևս չէր գիտեր թէ ինչպէս օգնելու է իր օգնութեան աղբիւրները ցամքած էին . ուրիշ և ոչինչ չունէր բաց ՚ի իւր մերկ կեանքէն ու Աստուծոյ վրան դրած յոյսէն : Բայց դիպուածով մը իմացաւ որ մօտակայ տեղերը բնակող հարուստ անձ մը , որ մեծամեծ ձեռնարկութեամբ կարի շատ գանձերու տիրացած էր՝ հիմա ալ դրամախաղով մը մէկ գիշերուան մէջ ահագին գումար մ'է վաս-

տրկեր : Թէպէտ և բարի երէցը այս մարդըս միմիայն յանուանէ կը ճանչնար , բայց առանց ըրպէ մը կորսնցնելու միւս առաւօտուն կանուխ ելաւ դէպի հարուստ մարդուն բնակարանը գնաց : Հոն կը հասնի և կը յայտնէ սպասաւորներուն թէ պարոնը տեսնել կուզէ . կարգ իլեն ու կըսեն թէ մարդը չընդունուիր : Բայց նա կը խնդրէ , կաղաչէ մուրացկանի մը պէս , անանկ որ վերջապէս հրաման կատանայ ներս երթալու : Սենեկին մէջ կը տեսնէ որ պարոնը գիշերուան քնահատութենէն բողբոլիկ թուլցած լըքուած՝ անկողին մտնելու կը պատրաստուի : Հոս կսկըսի պերճախօս մարդասէրը պատկերներ նկարագրելու հարուստին դիմացը որ զթշուառութիւնն ու ողորմելիութիւնը խիստ զարհուրելի կերպարանքով կը ներկայացնէին . ՚ի վերջոյ իր աղիոզորմ նկարագրութեանց կաղաչէ որ հարուստը առատօրէն ողորմութեամբ մը օգնէ իր կարօտեալ հոգեւոր զաւակներուն . և իր աղաչանաց ստուգութիւնը կապացուցանէ ծեր հովիւը ճերմակ ալիքներուն վրայէն իր ականակիտ աչուրներէն երկու խոշոր կաթիլ արտասուք թող տալով : Պատի պէս պաղ և մունջ կեցեր կայներ էր քունը աւրած հարուստը և անզոյ անզոյ կը դիտէր զերէցը՝ ոտքէն սկսելով մինչև գագաթը քանի մը ան-

գամ վեր և վար նայելով : վերջապէս հանեց իր քսակը բացաւ և երէցին անկէ մէկ ֆրանքնոց մը (հինգ դահեկան) տարով առանց անոր ծերութեանը պատիւը , անոր սրբազան պաշտօնը և անոր այցելութեան ամենայն յարգանաց արժանաւոր առիթը մեծարելու՝ նախատեց և կշտամբեց զառաքինի այրը որ յանդգնէր այնպիսի տարադէպ ժամու մը անոր այցելութիւն ըրերէ : Սակայն ազնիւ ալեւորը այն մարդը չէր որ քանի մը ցուրտ խօսքերու համար յուսահատած ապարդիւն յետ դառնար : Քաղցրր ձայնով մը սկսաւ քանի մը խօսք ալ ըսելու շնորհք աղերսել , և բարկացելոյն պատասխանը տակաւին չառած , կրկին անգամ կը նկարագրէ երէցը այն յիշած թշուառութիւնքն ու տառապանքը առաւել եւս աղելարչ խօսքերով . իր բոլոր գիտութիւնն ու ճարտարախօսութիւնը 'ի գործ կը դնէ և աւելի մեծ օգնութիւն մը կը պաղատէ իր աղքատներուն համար , որոնց մէկ ֆրանքնոցը — ոչինչ չը կրնար օգնել :

Հարուստը պատասխանեց մարդուն նախատելով ու ծաղրելով , և հայհոյանաց խօսքերով իսկ : Դարձեալ չ'մեղկանար ու չ'յուսահատիր ազնիւ ու բարեբար հովիւը , կըսկըսի սիրոյ և հեզութեան լեզուաւ համոզելու ջանալ և կերզմնեցնէ որ օգնէ . բայց փոխանակ մեղմանալու գթալու , աս բար-

կացած կատղած գաղանը ապտակ մը կը զարնէ պատուարժան աղաչողին : Հեզահամբոյր երկայնմտութեամբ՝ ինչպէս իր չարչարանացը ատեն ամենօրհնեալ փրկիչն էր՝ ըսաւ երէցը անուշ ժպիտով ու պայծառափայլ նայուածքով մը . «չատ բարի . ասիկայ ինծի՛ , իսկ ի՞նչ պիտի տաս իմ խեղճ աղքատներուս » : — Հարուստ գաղանին մտքէն այսպիսի բան մը հարկաւ ամենեւին անցած չէր : Այս պարզ խօսքերը՝ երկնային հեզութեամբ մը արտասանուած՝ ճեղքեցին անոր սրտին կարծր կեղեւը : Խոր զգացումներով զգածեալ ինկաւ ջսխնախեալ սրտիւ ազնիւ երէցին ոտուրները և սկսաւ խոշոր արտասուքներ թափել : Յետոյ յանկարծակի վեր թռաւ , դնաց իր սնտուկին քովը և յանձնեց բերկրեալ ծերունւոյն ոչ միայն նոյն գիշերը շահած գրամին ամբողջ գումարը , այլ նաև իր մէկ տարւոյ բոլոր եկամուտքը : Ի լաւն և 'ի բարին փոխանակուած մարդը այսչափովը չ'չատացաւ , նա ինքն կը պատմէր սոյն պատմութիւնը իր բերնով . և հիմայ ճիշդ այնպէս բարեպաշտ է ինչպէս որ սոյն դէպքէս առաջ անգգամ և ամբարիշտ էր : Իսկ երէցը կը գովէր ու կօրհնէր զՍտուած ու կը կաղուրէր իր ժողովուրդը :

Վ Ա Ր Դ Ի Ո Ս Տ

Աստ գու ինձ, ոստդ վարդի,
 Ո՛ր ես ծըլել, ո՛ր ես ծաղկել,
 Ո՛ր հովիտի կամ ո՞ր դաշտի
 Զարդարանք ես դու եղել:
 Արդեօք ծըլել ես Եդեմո՛ւմ,
 Եւ ջըրել է ըզբեղ Եփրա՛տ,
 Թէ սընուցել է իր գողում՝
 Քեզ ծերունին Այրարատ:
 Ո՛ր անգուծի ձեռն է քաղել
 Քեզ քո թըփեց մայրենական,
 Կամ ո՞ր անգուծի է քեզ տընկել
 Այս աշխարհում պանդխտական:
 Կամ թէ այն թուփ, քո օթեան,
 Թառամեցա՛ւ քեզ համանման:
 Թէ սոխակները քաղցրածայն
 Մխիթարումեն միշտ նորան:
 Բայց դու չունիս մխիթարիչ,
 Ով թագուհիդ ծաղիկների,
 Զունիս դու քեզ սիրոյ երգիչ,
 Թառամումես երկրիցդ հեռի:
 Մի մի ազուաւ վատահամբաւ
 Գուշակումէ նոր դոյժ, նոր ցաւ,
 Իսկ դու տըխուր, վիրաւորուած
 Կախել ես գլուխըդ թառամած:

ԽՂՃԻՆ ԶԱՅՆԸ

Բօլ անունով հարուստ մարդ մը, որ
 շատ տուներ ունէր՝ հրամայեց օր մը իր ծա-
 աաներուն դուրս հանել իր տուներուն մէ-
 կէն խեղճ որբւարի մը որ անկարող էր իր
 տարեկան վարձը վճարելու: Երբոր ծառա-
 ները ներս մտան, այրին սկսաւ աղաչել.
 « ո՛հ համբերեցէք խուն մի. թերեւս ձեր
 տէրը գթայ մեզի. թոյլ տուէք որ անոր
 երթամ ու աղաչեմ »:

Սյրի կինը դնաց իր չորս որբերովը հա-
 րուստ մարդուն, իսկ իր հինգերորդը որ
 խիստ հիւանդ էր տունը թողած էր: Սմեն-
 քըն ալ ողորմագին ձայնով կաղերսէին որ
 զիրենք չ'հանէ, և նոյն իսկ կրտսերագոյնը
 կաղաղակէր. « կաղաչեմ, կաղաչեմ տէր »:
 — Մակայն Բօլ ըսաւ. « իմ հրամանս ան-
 դառնալի է. ելլելու էք, եթէ ստակը հի-
 մայ չ'վճարէք »: Մայրը սկսաւ դառնապէս
 թափել արտասուքները և ըսաւ. « ո՛հ,
 Ի՞նչ ընեմ, հիւանդ զաւակիս դարմանիլը
 սպառեցուց բոլոր ստացուածքս ու վաստա-
 կըս և արդիւնց իս աշխատութենէս »: Նոյն-
 պէս ալ փոքր զաւակները միաբերան կա-
 ղերսէին ու մարդուն ոտքերն իյնալով կա-

ղաչէին որ զիրենք հանել չտայ : Մակայն
 ԲՅՈՂ դարձուց կռնակն անոնց ու ճեմելով գը-
 նաց պարտէզը ու սաղարթն աճոխ ուռեն-
 ւոյն տակը դրած փափուկ թիկնաթուռին
 վրան անհող անհող բազմեցաւ . թէև օր-
 ուան օդը ծանր էր , բայց ուռենւոյն տա-
 կէն կարկաչելով վազող ջրառատ վտակը
 զովութիւն կսփռէր իր ավանոյն ու եղերա-
 ցը . բայց և այսու ամենայնիւ այնպիսի լը-
 ուութիւն մը կը տիրէր բոլոր պարտիզին մէջ
 որ տերևի մը անգամ միւսին շոշափիլ քըս-
 ուիլը կրնար լսուիլ : Գետափանց վրան բու-
 սած կնիւնը հանդարտիկ սեքով մը մեղմ
 շշուկ մը հանեց , և այս շշուկը զարկաւ ԲՅ-
 լին խղճին քանզի մտաբերեց որբեւարիին ո-
 ղորմելի զաւակաց ճշալը : Յետոյ ուշադրու-
 թիւնը դարձուց գետին կարկաչմանը և մէ-
 կէն վրան սարսափ մ'եկաւ ու կը կարծէր
 թէ անյատակ ծովու մը եղերքը կայնած է .
 ԲՅՈՂ իր տեղը առաւել ամուր նստաւ և ըս-
 կըսաւ օրուիլ .— Սակայն քիչ մ'ալ հաղիւ
 անցած էր , և յանկարծ որոտման մը ձայնը
 լսեց որ հեռու տեղ մը անձրև կը բերէր .
 այս որոտումը յիշեցուց անոր Աստուծոյ անհեղ
 դատաստանին ձայնը :

Ներսը այլևս չեմ ետալ ԲՅՈՂ նստած տեղէն վեր
 թռաւ , հապճեպով տուն գնաց և հրաման
 բրաւ ծառաներուն որ զխեղճ որբեւարին

կրկին իր բնակարանը դարձնեն , բայց անի-
 կայ իր զաւակացն հեա անտառը դացեր էր ,
 և չը գտնուեցաւ : Ս.ՅԵ միջոցին փոթորկա-
 լից ամպ մը վեր ելաւ , գոցեց պայծառ երկ-
 նից երեսը սև խաւարով և փայլակներով
 ու որոտման քով յորդ անձրևներ տեղաց ,
 ԲՅՈՂ տխուր և տրտում կը պտըտէր ու խա-
 դաղութիւն չունէր , ուր կերթար , ուր կը
 նստէր և ուր և կանկողմանէր սրտի խաղա-
 ղութիւնը հալածականի պէս կը փախչէր ան-
 կէ : Հետեւեալ օրն տեղեկացաւ թէ փոքրիկ
 հիւանդ տղան անտառին մէջ մեռեր է և
 մայրն ալ իր մնացած զաւակներովը անդիէն
 չուեր գացեր է : Առաւել ևս տխրեցաւ տը-
 խուր ԲՅՈՂ և իր այն պարտէզն ու տունը ի-
 բեն ատելի եղաւ , որ այլ ևս չէր կրնար զը-
 ւարճանալ ոստալից ուռենւոյն շուքին տակ
 կարկաչահոս վտակին յարազուարթ խաղաց-
 մունքովը ու զովութեամբը : Ս.ՅԵ չափը տա-
 կաւին բաւական չէր և ԲՅՈՂ վրան ջերաջերմ
 հիւանդութիւն մ'ալ եկաւ , և իր տենդին
 մէջ կը լսէր շարունակ կրնիւնին շշուկը , վը-
 տակին կարկաչումը և մրրկալից փոթորկին
 թաւ դոշումը : Ս.ՅԵ ցաւերով տուաւ հոգին :

ՓՈՔՐԻԿ ՔՍԱԿԱՎ ԱՃԱՌ

Փոքրիկ տղայ մը ամառուան մէկ խիստ
 սիրուն առաւօտուն մէկ քաջահասակ զին-

ուորական պաշտօնէի պատահեցաւ , որ օրիորդի մը հետ թե թևի տուած՝ Պէռլինի մերձակայ գտնուող ճեմելեաց մէկուն մէջ ժուռ կուգային : Այս ճեմելու տեղերը կարի գեղեցիկ և անտառախիտ վայրեր են՝ մաքուր շաւիղներով յարգարուած , որոնց մօտերը Պրուսիոյ թագաւորն ալ պալատ մը ունի : Տղան համարձակեցաւ յիշեալ երկու անձանց մօտնալ և աղաչել որ անկէ ստակի քսակ մը առնեն , և անոնց մէկ կըրոց մը ցուցուց լեցուն այլ և այլ գուններով ու ձևերով կարուած ստակի քսակներով : Զինուորական պարօնը ըսաւ . « Ինձի այդ ապրանքը պէտք չէ » . և առաւ քալեց , « Բարի հարիւրապետ , շարունակեց տղան զինուորականին քովէն վազելով , գէթ բան մը առ ինձ մէ այդ օրիորդին համար : Իմ աղքատիկ մայրս է հիւսեր այս քսակները , և եթէ ես այս երեկոյեան առանց բան մը ծախած ըլլալու տուն դառնամ , անօթի պիտի մնանք այս գիշեր » : Զինուորականը թէև շատ չէր ցուցնէր , բայց հաճութեամբ ականջ կը դրնէր տղուն խօսքերուն . ուստի տղան քաջալերութիւն գտնալով սկսաւ պատմել թէ հայրը զօրական է եղած ատենով , լայպցիկի պատերազմին մէջ վախճաներ է և ինքը տակաւին մէկ փոքրիկ եղբայր ու քուրիկ մ'ալ ունի : Պարօնը տղուն ազատ և ժիր

երեսին նայելով հարցուց քսակներուն գինը , և տեսնելով , որ իւրաքանչիւր հատին միայն մէկ դահեկանի չափ ստակ կը պահանջէ՝ տասուերկու հատ առաւ և տղուն մեծ ոսկի մը տուաւ որ հարիւր յիսուն քլ սակի գինը կըլլար : « Սակայն , բարի հարիւրապետ » , ըսաւ մեր փոքր վաճառականը որ մեծ աչուրներով ոսկին կը դիտէր . « ես չեմ կրնար ասոր մնացածը քեզի ետ դարձունել » : Պարօնը պատասխանեց որ հոգ չընէ և այդ ստակը ինչպէս որ առեր է՝ տանի իր մօրը յանձնէ և հարցուց իմացաւ թէ մայրը որտեղ կը բնակի ու անունը ինչ է , դարձեալ իր ճանապարհը շարունակեց՝ պղտի տղան զարմացման ու հիացման մէջ ձգելով :

Ժամ մը հազիւ թէ անցած էր , թագաւորին պալատականներէն մին մօրը խղճուկ տունը մտաւ և տղուն ըսածներուն վրայօք ստոյգ տեղեկութիւնք առաւ : Զինուորական պաշտօնեայն , որուն տղան հանդիպեր էր՝ Բրուսիոյ թագաւորն էր իր Աղէքսանդրինէ աղջկանը հետ , որոնց Աստուած՝ Հայրըն տառապելոց՝ այս առաւօտուս տղան առաջնորդեր էր որ մօրնեղութեան յօգնութիւն հասնին և անոր ու իր որբերուն արտասուքները սրբեն , Յիրաւի կնոջ կենցաղավարութեան վրայօք ժողոված տեղեկու-

Թիւնք անոր համար գովասանք էին, ուստի
 և հետեւանքը եղաւ որ ցմահ հարիւր թա-
 լէր տարեկան ռոճիկ ստանայ և փոքրիկ
 քսակավաճառն ալ արքունի դպրոցաց մէ-
 կուն մէջը դրուեցաւ :

ՋՐՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Խիստ շատ անգամ կը պատահի

Որ գէշ բան մը կը գործենք ,
 Ու յանցանքը առանց ահի

Ուրիշի վրայ կը ձգենք

Ու կըսենք .

Իրաւ որ նա՛ թէ չը լինէր ,

Սյո իմ՛ մտքէ՛ս ալ չէր անցներ .

Իսկ երբ մարդիկ չ'մնան ,

Յանցաւորն ո՛վ է . — սատանան .

Թէպէտ և նա

Սյն բանին մէջ գուցէ յանցանք չունենայ .

Սորո ունինք հազար ու մէկ օրինակ ,

Մեք անոնցմէ մէկը յիշենք հոս մինակ .

Հնդկաստանի կողմերը Պրահման մը կար ան-
 ուանի ,

Բերնին նայիս՝ շատ ջերմութեանդ ճգնաւոր ,

Բայց վարքն ու բարքը ո՛չ այնչափ գովանի .

(Պրահմանաց մէջն ալ չը պակտիր կեղծաւոր)

Մեզ այն պէտք չէ . բանը ո՞րն էր . —

Սա իբր թէ եղբարց կարգին

Ամենէն շատ մեղաւորն էր ,
 Միւսերը սուրբ մարդիկ էին .

Բայց եկու տես որ

Իրենց մեծաւոր

Խիստ ու բռնաւոր

Պրահման մ'ունէին .

Ո՞վ կրնար շարժել ,

Ընդդէմ կանոնին :

Պահոց օրերը հասան

Ինչպէս ըներ մեր Պրահմանն

'ի պասին ըսպաս ,

'ի ծոմին խըթում ,

Եւ անպատուհաս

Փոքրիկ կերուխում :

Չգիտեմ ուսկի՛ր և ինչպէս

Մէկ հաւկիթ մը ձեռք ձգեց

Խուցը մտաւ այլոց պէս

Մինչ կէս դիշեր ըսպասեց .

Կայծքարը զարկաւ , ճըրագը վառեց ,

Վրան հաւկիթը եփեւ սկսեց .

Աչքը տընկած միշտ հաւկիթին կը նայէր ,

Եւ մէկդիէն հանդարտիկ մա՛ն կը բերէր .

Ատեն ատեն բերնին թուքը կուլ կուտար ,

Շուտ եփելուն՝ շուտ ուտելուն կը փութար .

Մէկ կողմանէ ալ կը խնտար

Իւր վանահօրը մօրուքին .

Կըսէր մտքէն . « աղէ՛կ գտար

Բռնուելիք վարպետորդին .

Ես հիմակ այս ձուն
Ուտեմ կշտանամ,
Յետոյ գնա դուն
Իմացիր տեսնամ: »

Մէկ մ'ալ նայիս մեծաւորն
Չելէ չըգայ՝ կամացուկ.
Յանկարծ բացաւ խցին դուռն
Ու ներս խօթեց իր մօրուք.
« Աս ի՞նչ է քու բրածդ,
Կանչեց վրան գոռալով.
Պատասխան տուր, յանցանքդ
Կրնաս ծածկել, ի՞նչ կերպով: »
Ի՞նչ ընէր խեղճ ճգնաւորն.
Բռնուեցաւ ճար չունէր.
Բաց էր մեղքն ու մեղաւորն,
Ո՛ւր պահուրտէր, ի՞նչ ընէր.

« Հայր սուրբ գոչեց, — աչքէն ցատքեց ար-
ցունքը, —

Մեղայ՝ քեզի, թողութիւն տուր յանցանքիս,
Չգիտեմ ո՛ւնսկից եկաւ ինձ այս փորձանքը —
Յայտնի բան է չար սատանան խաբեց՝ զիս »:
Սատանան անդին խրցին անկիւնէն
Ճըւաց ու ըսաւ. « հերի՛ք է հերիք.
Ամօթ չէ ձեզի որ ամեն ատեն
Չարութիւն կրնէք. ու զիս կը քըֆրէք —
Ես շիտակն ըսեմ, քեզնէ սովրեցայ,
Եւ առջի անգամն էր որ հոս տեսայ
Հաւկիթ եփելը ճրագի վրայ »:

ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ

Սիրակուսացի երկու երիտասարդք՝ Դա-
մոն ու Պիւթիաս իրար խիստ կը սիրէին և
մտերիմ բարեկամ էին իրարու: Ասոնց բա-
րեկամութեան հիմը եղբր էր իրենց համա-
կամութիւնը, համամիտ բնութիւնը, և ազ-
նուական առաքինութեանց գործադրու-
թիւնն ու եռանդոտ հայրենասիրութիւնը
զանոնք իրարու հետ անլուծանելի միացու-
ցեք էր: Այն միջոցին Սիրակուսայի իշխանն
էր Դիոնէսիոս բռնաւորը, որ ամեն տե-
սակ առաքինութենէ կը խրտէր. ուստի և
այս երկու բարեկամաց սէրէն, և հայ-
րենասիրութենէն իր անձին դէմ դաւա-
դրութիւն կասկածելով Դամոնը ՚ի մահ դա-
տապարտեց:

Դամոնի մայրն ու քոյրը մօտակայ գեղ-
մը կը բնակէին. Դամոն բռնաւորէն հրաման
խնդրեց որ երթայ խեղճ մօրն ու քրոջը վեր-
ջի բարևը տայ, և խոստացաւ որ չորս օ-
րէն դառնայ գայ Սիրակուսա՝ իր մահուան
վճիռն ընդունելու:

Այս խնդրուածքը այնչափ կարգէ դուրս
երևցաւ բռնաւորին, որ ժպտելով մը զըրու-
ցեց. « զիս այնչափ միամիտ կը կարծես որ

խօսքիդ հաւատամ ու քեզ թողում որ երթաս : Եւ դարձիդ ո՞վ երաշխաւոր կըլլայ :

— Ես , պատասխանեց Պիւթիաս , որ բարեկամին հետ մէկտեղ գնացեր էր : Թէ որ որոշեալ օրն ու ժամը չգայ , կը հաւանիմիր տեղը մեռնիլ :

Ուրախութեամբ ընդունեց բռնաւորը այս առաջարկութիւնը , որովհետեւ Պիւթիաս ևս Դամոնին չափ ատելի էր անոր աչացը : Ուրիշին սիրան իրեն սրտին պէս դատելով որոշ միտքը դրած էր որ Դամոն միանգամ որ ձեռքէն ազատի այլ ևս չը դառնար , և այնպէս այն իրենց առաքինութեամբն ու հայրենասիրութեամբը անուանի եղած երկու երիտասարդներէն մէկը կըսպաննուի , միւսը ինքնահալած կըլլայ և անուանարկ իբրև վատ ուխտազանց ոմն :

Չորրորդ օրը կը հասնի , մահառիթ ժամը կը մօտենայ : Սիրակուսայի բնակիչք համախումբ ժողոված բարձրաւանդակին պատրաստուած հրապարակը՝ անձկութեամբ կըսպասեն ահաւոր գլխատութեան , և սակայն Դամոն չերևնար . քանզի իր մօրմէն ու քըրոջմէն զատուելով եկեր ողողած գետի մը հանդիպեր էր որ անցնելու կամուրջը կոտրեր տարեր էր : Դամոն որչափ գետին եզերքէն վեր ու շար կը վազէ , ոչ նաւակ և ոչ տախտակ մը կը գտնայ որ վրան նըստե-

լով անցնի : Ժամեր՝ թանկագին ժամեր կերթան , արևը կը թեքի և Դամոն տակաւին գետէն այս կողմը եկած չէ : Ճարահատեալ զինքը կատարի տարերց գիրկը կը նետէ ու հետը մաքառելով կը լողայ կանցնի :

Բայց Սիրակուսայի մէջ սահմանեալ ժամը կը զարնէ , կուգան զինքը բանտէն կը հանեն կը տանին . և մինչդեռ ժողովուրդը կը ցաւէր կողբար անմեղին մահը , և բռնաւորն ուրախութեամբ կը լեցուէր , ճշմարիտ և անձնուէր բարեկամը գլխահատ բարձրաւանդակին վրայ կելէր զուարթադէմ :

Սակայն յանկարծ համատարած լուսութեան մէջէն աղաղակ մը է կը փրթի « Սհա՛ կուգայ , Դամոն կուգայ » . և բոլոր ժողովուրդը նոյն ձայնը կը կրկնէ . Դամոն գետէն ազատելով իր ունեցած ուժովը կը վազէ որ պայմանեալ ժամուն հասնի . վերջապէս շնչասպառ՝ խելքը կորսնցուցած՝ այնուրեքը դարձած կը նետուի ժողովրդեան մէջ , բարձրաւանդակին վրայ կսրանայ , կը թռչի , կեղնէ , բարեկամին կը փաթթուի , համբոյրներովը կը ծածկէ զայն և շերմաջերմ արտասուօքը կը թրջէ զայն :

Յայնժամ երկու երիտասարդաց մէջ վեհանձնական կռիւ մը կը բացուի , որ անըզգայ սրտից անգամ արցունք թափել կու-

տար . “Ժամն անցաւ , կը զրուցէր Պիւթի-
աս , ալ ի՛նձ կիյնայ մեռնիլ . — Մահուան
դատապարտուողը ե՛ս եմ , ե՛ս պէտք է մեռ-
նիմ և դուն ապրի՛ս ,” կը զոչէր Դամոն :

Դիոնէսիոս հանդերձ իր անդուլթ բռնա-
ւորութեամբը չը կրնար այսպիսի սրտաշարժ
ազդիողորմ տեսարանին անկարեկիր կենալ ,
մանաւանդ կը տեսնէր կը լսէր նաև չորս
կողմէն դետահետեալ ժողովրդեան զար-
մանքը , կարեկցութիւնն ու արգահատան-
քը : Կիմանայ կը հասկընայ որ այնպիսի չը-
նաշխարհիկ անձինք փոխանակ մահուան՝
երկարատև կենաց արժանի են . երկուքին
ևս կը ներէ և հրճուալից ժողովուրդն ՚ի ձայն
ցնծութեան կառնուն յաղթանակաւ տներ-
նին կը տանին այն անձնանուէր բարեկամքը :

ՄԱՐԴԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

1783 թուին վերջերը խիստ ցուրտ ձը-
մեռէն զկնի յաջորդ տարւոյն սկիզբները ե-
ղանակները յանկարծ տաքցան . Ալպեան լե-
րանց ձիւները սկսան առատ առատ հալիլ
և փոքրիկ վտակներուն աւազանները լեցը-
նելով զանոնք գետերու դարձնել և գետե-
րըն ա՛լ մեծագոյն ընել , սակայն առաւել ա-
ւերիչ էին այն ահագին սառոյցները որ գե-
տոց վրայէն լողալով կերթային . Դետափսնց

վրան շինուած շատ հեղեղեր զլասուեցան
այն ատեն ու կործանեցան , և շատ մար-
դիկ ալ կեանքերնին կորուսին :

Իտալիոյ վերոնա քաղաքին մէջ հոյա-
կապ կամուրջ մը կար Ատիճէ գետին վրան
շինուած , գետ մը որ Տիրոլի սառամանուտ
բարձր լեռներէն բղխելով կիջնայ իտալիա
կը մտնէ և անոր համար ալ խիստ սրընթաց
է : Կամուրջին վրան տնակ մը կար որուն
մէջ կամրջապետը իր ընտանեօքը կը բնա-
կէր : Որովհետև գետին ջուրը անակնկալ
արագութեամբ ելեր և մարդուն շուրջը
պատեր էր . և յիրաւի սառուցներուն եր-
թայլու ոյժն ալ այնչափ մեծ էր որ քարերու
վրան հիմնարկեալ սիւներէն մի քանի սա-
ռուցներուն չդիմանալով կտորեցան և կա-
մրջին կամարը վարը ջրին մէջը թափեցաւ ,
և սիւներէն մի քանին ալ վրան անհետացան :

Կամրջին այն մասը , որուն վրան մար-
դուն տնակը շինած էր՝ ամենէն երկար դի-
մացաւ սառներուն ու ալեացը հարուած-
ներուն , քանզի սիւներէն ամենահաստատ-
ներուն վրան էր : Սակայն ամենեցուն ալ
յայտնի էր որ այն սիւնն ալ պիտի տապալի-
և այր ու կին իրենց զաւակներովը հանդերձ
սկսան ողորմելի ձայնիւ «օգնութիւն , օգ-
նութիւն» աղաղակել . քանի մը հազար մար-
դիկ կային որ գետին եզերքը կայնէր կը

լսէին, և անշուշտ ամենքն ալ ցաւակից էին թշուառ ընտանեացը, սակայն անհնաւ ըին բան մը կը թուէր ամենեցուն մակուկով մը գետը ճեղքելով սառուցներուն մէջ անոնց երթալ ու օգնելը:

Վերջապէս եկաւ Բսպօլէրինի անունով կոմս մը իր ձիուն վրան նստած և հասաւ այդ բազմութեանը որ դժբաղդ ընտանեաց սոսկալի յուսահատութեանը հանդիսատես էր, և երբոր իր աչօքը տեսաւ և հասկցաւ թէ կամրջապետին վիճակը ճիշդ այնպէս է ինչպէս որ իրեն պատմուած էր, հանեց իր գրպանէն քսակ մը երկու հարիւր ոսկիով լեցուն և պոռաց, թէ այդ քսակը այն մարդուն պիտի ընծայէ որ յանդըզնի խեղճերուն քովը երթալով անոնց օգնէ:

Բայց որովհետեւ նաւալարքն անգամ համոզուած էին թէ նաւը սոյն սառուցաց մէջը իջեցնողը ստոյգ մահուան մօտ է, և ոչ ոք ուզեց գէթ փոքրիկ փորձ մը ընել: Եւ այն միջոցին ջուրը կառատանար ու կը բարձրանար և աղքատիկին հիւզը աւելի սերտ կերպիւ կընդգրկէր:

Հոն Աւստրիացի գիւղական մ'եկաւ, լսեց ողորմելիներուն աղէկոտոր կոչումները ու սիրտը թնդաց: Թուաւ նետուեցաւ գետին ափանցը վրան կապած մակուկներուն

մէկուն մէջը և համարձակ համարձակ սառուցները բաժնելով իրեն ճանապարհ կը գտնար յիշեալ կիսամեռ ընտանեացը յօգնութիւն հասնելու: Յաջողեցաւ: Գիւղականը բարեբախտաբար եկաւ հասաւ տնակին, բայց կամրջապետին ընտանիքը բազմութիւ գոլով խոհեմութիւն չէր փոքրիկնաւակը այսպիսի երկիւղալի հանգամանաց ատեն խիստ բռնել:

Ուստի գիւղականը խորհեցաւ որ նախ և առաջ երեք հոգի առնէ նաւակին մէջը դնէ ու ազատէ. այնուհետեւ այդ դժուարին գործը երկու անգամ ալ կատարելով յաջողեցաւ բոլոր ընտանիքը ազատելու: Եւ հազիւ թէ կը զերծանին, յանկարծ կիշնայ և այդ սիւնին մարմինը՝ կամրջապետին տընակն ալ վրան:

Հանդիսատեսք մեծ համակրութեամբ կը դբուատէին ու կը ծափահարէին գիւղականին քաջութիւնը. յայնժամ եկաւ անոր քով կոմսը և մատուց'անոր քսակը լեցուն ոսկիով և ըսաւ. «ա՛ռ սա քեզի, քանզի քու արիւթեամբդ արժանի ես դուն այդ վարձիդ»:

«Ամենեին» ըսաւ գիւղացին, այսպիսի բաները ստակի համար չեն ըներ. թէպէտեւ մեծամեծ կարուածոց տէր չեմ, բայց ունեցածովս կը շատանամ և գոհ եմ: Դուք ձեր

ոսկիքը տուէք այն խեղճ ընտանիքին որ կամուրջին վրան շատ աշխատեր և շատ ալ տնանկացեր են իրենց ունեցածը կորուսանելով : » Ահա այս խօսքերս ըսելով ելաւ գնաց . առանց իր անունն ու ընակարանը ըսելու : — « Բարի ըրէք առանց փոխարէնի մը սպասելու և բարձրելոյն որդիքը պիտի ըլլաք : » (Ղուկ. 6 գլ. 35 հմր.)

ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Երբ խոսքով կը թագաւորէր Հայոց աղ- գին ու երկրին վրան , Պարսկաց Սասանեան Արտաշիր թագաւորին խորհրդով , Անակ իշխանը Պահլավունին եկաւ Հայաստան իբր թէ Արտաշիրէն հալածուած և փախած , որ կը փափաքի խոսքովէն պաշտպանուիլ . սակայն իսկ նպատակը Հայոց թագաւորը ըսպանել էր : Օր մը պատեհութիւն գըտնալով սուսերովը կը հարուածէ զթագաւորը , և մինչդեռ ՚ի փախուստ կաճապարէ , պաշարուելով Հայոց զօրքէն՝ գետավէժ կը մեռանի Երասխայ մէջ : Անոր ընտանիքն ու որդիքը նաև կը կոտորուին սրով , և այս կոտորածէն կազատի միայն երեքամեայ մանուկ մը զոր Աստուած պատրաստած էր աւետարանական կենդանաբար լոյսը համօրէն Հայաստանի մէջ տարածելու համար : Այս

մանուկը իր Սոփիա անուն հաւատացեալ անտունտուի խնամքովը կը զերծանի ՚ի կեսարիայ և այնտեղ մկրտուելով կստանայ ԳՐԻԳՈՐ անունը :

Յետ սակաւ ժամանակի Արտաշիր Սասանեան զօրանալով՝ կը տիրէ Հայաստանի և սրամահ կընէ խոսքովայ դերդաստանը , բայց ասոր ալ երկու զաւակները կազատին մեր նախարարաց ոմանց ձեռօքը՝ Տրդատ կը փախցնեն Հռովմէական պետութեան մէջ , իսկ զխոսքովիդուղտ կը տանին Անի ամրոցը : Տրդատ կը վարժի հոս զինուորական կըրթութեան մէջ երևելի զօրավարի մը մօտ , իսկ Գրիգոր Պահլավունին կը զարգանայ հոն քրիստոնէական հրահանգօք և իմաստասիրական հմտութեամբ :

Գրիգոր 18 տարեկան հասակին մէջ կամուսնանայ Մարիամ անուամբ բարեպաշտ աղջկան մը հետ և կունենայ երկու զաւակ՝ Վրթանէս և Արիստակէս : Յետ ժամանակաց Գրիգոր խիստ փափաք մը զգալով թէ Հայաստանը քրիստոնէական ճշմարտութեամբը լուսաւորելը իրեն երջանիկ պարտ մը է՝ Վրթանէսը դայեկաց և Արիստակէսը իր ամուսնոյն կըյանձնէ ու անոր համաձայնութեամբը կը մեկնի ու կուղևորի առ Տրդատ . վասն զի տեղեկացած էր որ իր Հայրըն Անակ ըսպանած է Տրդատայ հայր խոս-

րովը : Տրդատ իր քաջութեամբը փայլելով
 և մանաւանդ մէկ օտարազգի քաջ թագա-
 ւորի մը հետ ունեցած մենամարտութեա-
 նը մէջ յաղթող հանդիսանալով՝ կը պսակուի
 արքայական թագով և կը դառնայ Հայաս-
 տան իր հօր տեղը թագաւորելու :

Երբ կը հասնի Հայոց հողը՝ գոհութեան
 զոհեր կը մատուցանէ Անահիտին իր յաղ-
 թութեան և արքայական փառաւորութեան
 համար . ուստի և կը հրամայէ Գրիգորին ,
 որ իր զորացը մէջ կը դառնուէր և քրիստո-
 նէութեամբ յայտնի էր՝ ընթրեաց սեղանի
 վրայ դրած ծաղկանց պսակներէն առնուլ ,
 նոյնպէս և թաւ ոստեր և մատուցանել Անա-
 հիտ դիցուհւոյն . Գրիգոր կը հրաժարի այս
 հեթանոսական պաշտամունքէն և Տրդատայ
 զայրոյթը սաստկապէս կը բորբոքի , և Գը-
 ըիգորի մտաց հաստատութիւնը քայքայե-
 լու համար ՚ի գործ կը դնէ ողբքանք խոստ-
 մունք , սպառնալիք , և հաճութեան նշոյլ
 իսկ չ'տեսնելով՝ կըսկըսի մի գկնի միւսոյն ՚ի
 կիրարկանել հռովմէական սարսափելի տան-
 ջարանները : Առաւել եւս կը կատղի Տրդատ
 երբ կիմանայ թէ Գրիգոր Անակայ որդին է
 որ իր հայրը սպաններ է , և կը հրամայէ
 արկանել մահապարտաց գուրը :

Այս միջոցին յանկարծ Հայաստան կա-
 պաստանի Հռովմէական հալածանաց մըր-

րիկներէն փախած կուսանաց գունդ մը ,
 Բայց երբոր Տրդատ այս անմեղներուն հան-
 գըստութիւն չը տար և մանաւանդ ասոնց-
 մէ Հռիփսիմէ անուենով մէկուն դէմ չարու-
 թիւն ընել կուզէ և անոր սպանմանն ալ
 պատճառ կըլլայ , կիյնայ ներքին տագնա-
 պի մը մէջ , և քանի մը օր յետոյ որսի ելած
 ատեն կը մոլեգնի վայրենի անասունի պէս :
 Տրդատայ քրոջ կը յայտնուի թէ գուբին
 մէջը ձգուած Գրիգորը միայն կրնայ բժշ-
 կել զՏրդատ : Նախարարներէն մին իսկոյն
 կերթայ կը հանէ զմեծ Հայրապետը վիրա-
 պէն թխացած ու սևցած , որ լուացուելով
 և նոր հաղուստներ հագնելով կուղևորի ՚ի
 վաղարչապատ : վայրենացեալ թագաւորը ու-
 նորա հետ միասին մոլեգնեալ և վիրփրեալ
 իշխանները և բազմաթիւ այսահարները Գը-
 ըիգորի առաջը կեղնեն , որ ծունր կիջնէ ,
 կաղօթէ և սակաւ ինչ կզգաստացնէ : իսկ
 երբ իրենց յանցանաց համար թողութիւն
 կը խնդրեն զգաստացածները , Գրիգոր լու-
 սաւորիչ կը յայտնէ որ ինքը բնութեամբ
 անոնց հաւասար մարդ է , ուստի և կը յոր-
 դորէ “ զԱստուած միայն ճանաչել Արարիչ
 երկնի եւ երկրի , զնա միայն պաշտել և ՚ի
 նմանէ խնդրել թողութիւն և վրկութիւն ” :

Գրիգոր կըսկսի ՅՅ օր քարոզել բազմա-
 խուռըն ժողովրդեան և թագաւորին ու

իշխաններուն քրիստոնեայ կուսանաց դէմ
 ըրած հայածանքներն ու անոնց ըսպանու-
 թիւնը իրենց աչացը առջև իբրեւ բուն քր-
 իստոնէութեան դէմ եղած յանցանք ցուց-
 նելով կը համոզէ բոլոր բաղմութիւնը
 դառնալ կռապաշտութենէ՛ի ճշմարիտ Աստ-
 ուածգիտութիւն : Այս քարոզութիւնը կը
 լայ որպէս ընծայութիւն կամ պատրաստու-
 թիւն մկրտութեան , որով այնչափ կը շար-
 ժի ժողովուրդը որ իր գաղափարաց փոփո-
 խութիւնն ու զղջումը և ապաշխարութիւ-
 նը յայտնապէս խոստովանելուն ու իր նոր
 կրօնքը դաւանելուն յապացոյց՝ նահատակ-
 եալ սուրբ կուսանաց վկայարաններ կը շի-
 նէ, որ փոքր եկեղեցիներէին՝ որոնց մէջ հան-
 դիսիւ թաղուեցան նահատակելոց հօղեղէ-
 նը : ՚ի փառաւորութիւն տօնին թագաւո-
 րը ինքը փորէ տապանաց սեղերը և Աշխէն
 թագուհին աւ խոսրովիդուղտ օրիորդը ի-
 բենց հանդերձներով բրած հողը կը կրեն և
 դուրս կը թափեն : Հօս էր ուր կանգնեցին
 առաջին հոյակապ և գեղաքանչ եկեղեցին՝
 Էջմիածին՝ յանուն Միածին Ռդւոյն Աստու-
 ծոյ և սեղանատեղոյն վրան բարձրացուցին
 խաչը՝ փրկութեան նշանը : Այս տեղ կը դի-
 մէ ժողովուրդը խուռն բաղմութեամբ , որ-
 պէս ՚ի կեդրոն Հայաստանեայց հօգեւոր մի-
 ութեան եւ կաշակերտի աւետարանական

վարդապետութեան : Այստեղ բազկատա-
 րած կը հայցէ Գրիգոր , եւ Աստուած կը
 բժըշկէ հոգևով և մարմնով խօթացեալները ,
 անդամալոյծները , ջրգողները , բորոտները ,
 և ամէն ախտաժէտները : Քրիստոնէութիւ-
 նը կը յաղթանակէ , և հոգևով ու ճշմարտու-
 թեամբ երկրպագունները կը բաղմանան :

(Ըստ Մ. վարդ. Մուրատեանց)

ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԷՍ

Մեր նախնիքը Գրիգորի ձեռքը լու-
 սաւորուելէն զինի սովորութիւն ըրին իրենց
 եկեղեցւոյ բարձրաստիճան պաշտօնեայն
 միշտ անոր զաւակներէն թոռներէն ընտրելը
 Սակայն բաւական ժամանակ անցնելէն ետ-
 քը փառներսէհ անուամբ մէկը կը կաթու-
 ղիկոսանայ , որուն մահուանէն յետոյ Հայոց
 նախարարներն ու կուսակալները և զօրա-
 կանները , ժողովրդեան մեծ բաղմութեամբ
 հանդերձ կը ժողովուրին ու միաձայն հաւա-
 նութեամբ հայրապետ կընտրեն մեծն և ըս-
 քանչելին Ներսէս , որ ուսմամբ և բարե-
 պաշտութեամբ զարգացած ՚ի կեսարիայ ,
 մտած էր զինուորական կարգի մէջ և կը
 ծառայէր ՚ի յարքունիս Հայոց իբրև սենեկա-
 պետ և զինակիր թագաւորին : Բարուք
 քաղցր , հասակաւ բարձր և գեղանձնեայ էր

Ներսէս : Ներսէս այս անակնկալ ընտրու-
թեանէն չփոթուելով՝ կաշխատի հրաժարիլ ,
իր անձը անարժան համարելով հայրապե-
տական վսեմ կոչման , բայց մեծագումար
ժողովի միաձայն ազազակը զինքը կը պար-
տաւորէ ընդունիլ զայն :

Նախարարք , կուսակալք և զօրականք
կը պատրաստուին և թագաւորի հրովարտա-
կաւ կը տանին զՆերսէս ՚ի կեսարիայ , ձեռ-
նադրել կուտան հայրապետ և բերելով կը
կացուցանեն Հայոց հօտին վրան :

Ներսէս լիովին կ'զգայ իր անձին մէջ
ազգի տարտամ վիճակը որ արտաքուստ օ-
տարաց ազդեցութենէն կը տազնապէր
և ՚ի ներքուստ զեղծմանց ու երկպառակու-
թեանց մէջ կը տարուբերէր . ուստի իր
բարձր կոչման համեմատ օտարաց առջև կը
հանդիսանայ ազգային իրաւանց իրաւարար ,
իսկ ազգին մէջ՝ պարտուց կատարող հայր
և ուղղութեան առաջնորդ . Ով որ մէկ ան-
գամ Մեծն Ներսիսի կեանքն ու արարքը
քննէ ու հասկնայ , այն միայն կրնայ ըմբռ-
նել թէ ի՞նչ է կաթուղիկոսութիւն կամ Հայ-
րապետութիւն :

Ներսէս ժողով մը կը գումարէ համօրէն
եպիսկոպոսներէ և բազմաթիւ աշխարհա-
կաններէ և կանոնական սահմանադրութեամբ
կը ջանայ մարդասիրութիւնը և ողորմածու-

թիւնը արմատացնել Հայաստանի մէջ և ան-
գըթութեան արմատը խլել , կը շինէ աղքա-
տանոցներ , և կը կառուցանէ հիւանդանոց-
ներ ամեն գաւառաց մէջ՝ բորոտներու , ու-
րուկներու և հաշմերու պատասպարութեան
համար , որոնք մինչև այն ժամանակ պիղծ
համարուած էին , և անգթութեան երեսէն
փախչելով՝ ամայի անապատներու , քարանց
ձերպերու և մացառներու մէջ կը բնակէին .
և այս աղքատանոցներու և հիւանդանոցնե-
րու համար հասոյթ կը նշանակէ աւաննե-
րէն , պտղաբեր ագարակներէն և արօտա-
կանաց կաթնէն և գեղմանէն , ընդհանուր
վերատեսուչ կարգելով իր խաղ անուն կար-
նեցի սարկաւազը : կը շինէ ամեն գեղերու
մէջ վանքեր կամ իջևաններ՝ որպէս օտա-
րանոց անձանօթ ճանապարհորդներու և
հիւրերու համար , և որպէս տեղի ապաստա-
նի որբոց , ծերոց և կարօտելոց : կը շինէ
զանազան տեղերու մէջ մենաստաններ կամ
միանձանց խրճիթներ , ժառանգաւորաց եղ-
բայրանոցներ կամ դպրոցներ ամեն գաւա-
ռաց մէջ , Յունարէն և Ասորերէն դիտու-
թիւն դպրութեամբ ծաւալելու համար , և
այս հաստատութեանց վրան , որոնց թիւը
երկու հազարէն աւելի կրլայ՝ արժանաւոր
տեսուչներ կը նշանակէր Հայերէն :

Ներսէս զեղծումներն ու հեթանոսական

սովորութիւնքը, որ մեր ազգէն տակաւին անհետացած չէին՝ բառնալու համար յոր դորանօք և կանոնական սահմանադրութեամբ կարգելու մերձաւորաց խնամութիւնը, կամ ամուսնական տոհմակից խառնակութիւնը, որով եղծեալ էին մանաւանդ նախարարները, ագահելով որ իրենց սեպհական ազատութիւնը և ստացուածքը այլոց չանցնի, նոյնպէս և կարգելու մեռելոց վրան կատարուած յուսահատական կոծումները, սեպգեատիլը, և այլ սնոտիապաշտոճիւնները :

Գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք, գաւառէ գաւառ կը շրջի ներսէս հայրապետ, և իր հայրապետական խնամքը հաւասարապէս կը տարածէ ամենուն վրայ. հանապազօր սեղանակից կընդունի ո՛չ միայն նախարարներ ու կուսակալներ, այլ մանաւանդօտարականներ, կաղեր, կոյրեր, մարմնահարներ և հաշմեալներ, որոնց շարաւալի վէրքերը շատ անգամ իր ձեռքովը կը լուայ, կօծանէ և կը արմանէ, գիւղական խրճիթներն ու տանիքները իր համար հայրապետական գահոյք առնելով :

Հայրենեաց մէջ հայրն ներսէս պաշտպան հայրենեաց է օտարաց առջեւ. երբ կլսէ թէ Հռովմայեցի թէոքոս զօրավարը կը գիմէ Հայաստանը աւրելու, ընդ առաջ կե-

լանէ, կը զիջուցանէ նորա զայրոյթը. կերթայ կոստանդնուպօլիս՝ հայոց պատանդները յետ կառնու, կայսրական տոհմէն Ողիմպիադա կոյսը կը բերէ հայոց թագաւորին համար հարսացու, թագաւորին եղբօրորդինոր պատանդ էր հիւպատոսութեան կարժանացնէ ու կը առնայ կրկին ՚ի Հայաստան :

Մեծ իմաստութիւն կը գործածէ ներսէս մեր հայրենիքը, որ Պարսկաց ու Հռովմայեցւոց մէջ տեղը ինալով մերթ ասոր մերթ անոր ձեռքը կանցնէր՝ իսպառ ազատելու ու անկախ ընելու համար, ուստի և կը յորդորէ, կը յանդիմանէ նախարարները, որ թագաւորին հետ հաշտին և ուխտեն « որ թագաւորը վարուի ուղղութեամբ և նախարարները ծառայեն միամտութեամբ » :

Ներսէս կրկին կերթայ կոստանդնուպօլիս, բայց հիմա առ վաղէս թագաւորը մէկ նամակաւ որ զիջուցանէ անոր բարկութիւնը, սակայն այս անգամ հալածանք կը կրէ վաղէսէն՝ արիոսականաց առաջարկութիւնը մերժելով, և կաքօրուի մի ամայի և անմարդարնակ կղզոյ մէջ խոտարուտ լինելով և տագնապելով ՚ի սէր ազատութեան հայրենի աշխարհին :

Երբոր Պարսից թագաւորը կուգայ Հայաստանը աւրելու, բիւրաւոր քրիստոնեայք

կը ջարդէ և կը գերէ, հայոց կուսակալները փոխանակ աւերման առաջն առնելու՝ Արշակ թագաւորէն կը բողոքեն ու ազգը պառակտելու կը ջանան, իսկ Ներսէս ամենքը կը ժողովէ, կը համոզէ որ հնազանդ ըլլան հայրենի թագաւորին և միաբան պատերազմին մոգեկրօն Պարսկաց դէմ, այս նշանաւոր խօսքերը աւանդելով. « եթէ Արշակ բիւրանդամ ևս չար ըլլայ, սակայն աստուածապաշտ է, և եթէ մեղաւոր իսկ ըլլայ, դարձեալ ձերին թագաւորն է »:

Ներսէս կը տեսնէ հայոց վրան եկած ազգի ազգի աղէտները, Պարսկաց անգը թու թիւնները, եպիսկոպոսաց կապանքները, նախարարազուն կանանց խեղդամահ կախումը բերդերու պարիսպներէն, սակայն չը յուսահատիր, Պապը կը թագաւորացնէ Արշակայ տեղ, հայոց բանակին հետ պատերազմի դաշտը կենէ, ահուելի ճակատամարտին ժամանակ ընդ կը բարձրանայ Պապին հետ. ինքը բազկատարած կաղօթէ Հայաստանի փրկութեան համար, և զՊապ նոր տեսարանով յուզող թիւն ածել կը ջանայ, Պարսիկը կը յաղթուի, և ուրացող Մերուժան, փոխանակ թագի, եռացեալ շամիրով կը պսակուի Սմբատ ասպետէն:

Այսպէս կը կատարէ Ներսէս իր հայրապետական պարտքը, աղքատները ափովէ-

լով, կայսրներն ամոքելով, զօրականները քաջալերելով, թագաւորներն ու նախարարները խրատելով և կշտամբելով, և ՚ի վերջոյ Պապայ ձեռքով կը թունաւորի և կը թաղուի թիւն աւանի մէջ:

(Ըստ Մ. Վարդ. Մուրատեանց)

ՍՍ. Հ Ա. Կ Ե Ի Մ Ե Ս Ր Ո Պ

Մինչդեռ Հայաստանի քաղաքային շէնքը կը տատանէր, քրիստոնէութիւնը կամբքացնէր իր փրկարար ազդեցութեամբը անոր հոգևոր շինութեան հիմունքները, այն մօլի թագաւորաց և խռովայոյղ նախարարաց դէմ հանելով աւետարանական այնպիսի ընտիր մշակներ, որոնք առանց աղէտներէ և տառապանքներէ յուսահատելու մի կողմէն կարտասուեն հայրենեաց անկման վրայ և միւս կողմանէ արտասուքները կարբեն և բարոյական ոյժը զօրացնել կը ջանան:

Այս ընտիր մշակներուն պարագլուխ կը դասուին Սահակ և Մեսրոպ՝ ամոք Հայաստանի հոգևոր մշակութեան:

Սահակ մեծն Ներսիսի որդին էր, կոտանդնուպօլսոյ մէջ հելլենական դպրութեամբ վարժուած, և համանման իր հօրը՝ հայրենեաց ցաւը զգացող և լուսոյ ծաւալման համար խորհող ու աշխատող: Իսկ Մես-

րոպ էր մեծին Ներսիսի աշակերտը , վարգան անուն առաքինի մարդու մը զաւակ , որ Ներսիսի կենդանութեան ժամանակ նօտար էր հայրապետական գործքերու , իսկ անոր վախճանէն զկնի հայոց արքունական գիււանին ատենադպիր կարգեցաւ , վասն զի գիտակ էր Յոյն , Ասորի և Պարսիկ դըրպութեանց , մանաւանդ զի հմուտ նաև աշխարհական կարգաց և իր մեծանուն ուսուցչի նման զինուորական արհեստի մէջ վարժուած :

Սահակ Պարթև , կաթուղիկոսի մահէն զկնի , խոսրով թագաւորին և Աղգին հաւանութեամբը հայրապետ կրնտրուի , բայց որովհետև Պարսկական մոգակրօնութիւնը իշխել կը ձգտէր Հայաստանի քաղաքային և կրօնական վարչութեան , ուստի նորընտիր հայրապետը ոմանց քսութեամբ կամբաստանուի և Պարսից Դուռը կը կոչուի խոսրովին հետ : Սակայն կրնդ դիմանան ու չեն երթար : Ասոր համար Պարսից թագաւորը զայրանալով իր որդին մեծ զօրքով Հայաստան կուղարկէ , Սահակը հայրապետութենէ կը գաղթեցնէ ու խոսրով կապելով կը տանի կը կալանաւորէ՝ տեղը անոր վառմիշտ պուհ եղբայրը թագաւորացնելով :

Պարսից վախճանեալ թագաւորին կը յաջորդէ Արտաշիր , և Սահակ վերստին կը

շարունակէ իւր հայրապետական պաշտօնը և կուղևորի առ Արտաշիր Հայոց դառն աղէտիցը համար դարման գտնալու , և կը գըտնայ իսկ , Սակայն Հայաստան երկու համազօր Տէրութեանց՝ Պարսից ու Յունաց մէջ տեղը պատահելով , այս երկուքիս ձեռքէն չարաչար նեղուեր տանջուեր է . Պարսիկները կաւերէին յայտնի յարձակումներով իսկ Յոյնք կը պատրէին օգնականութեան սուտ խոստումներով և Պարսից հետ աւելի կը թշնամացնէին :

Մերոպ , շուրջ եօթն տարի , Հայոց արքունեաց մէջ ատենադպրութեան պաշտօն վարելէն զկնի՝ կանցնի Գողթան և Սիւնեաց գաւառները և ջանադիր կըլլայ տեղւոյն վայրենաբարոյ և խուժադուժ ժողովուրդը կրթել Սատուածային ուսման մէջ և յաւէտ Աստուածաշունչ գրոց ուսման մէջ վարժելու կը ձգնի : Բայց հայկական գրեր չըլլալուն պատճառաւ շատ դժուարութիւն կը կրէ և խորին թախծութեամբ կը տրտմի , երբ կը տեսնէ թէ ժողովրդեան չը հասկըցած լեզուաւ կը կարդացուի Ս. գիրքը Հայաստանեայց եկեղեցիներու մէջ , և կը փափաքի հայկական գրեր պատրաստելու :

Այս սուրբ բաղձանքով լցուած՝ կը դառնայ առ Սահակ և կը հաղորդէ անոր իր սրտին իղձը , և անոր սրտին մէջ ևս նոյն

եռանդը վառուած կը տեսնէ : Ս. Հայրապետը ժողով կը գումարէ , խորհրդակցութեամբ 'ի կատար հանել այս նուիրական գործը , ուր ներկայ կը գտնուի և վառանջապուհ ուսումնասէր թագաւորը : Կ'որոշեն որ հայկական գիրեր կամ որոնուին գտնը ուին և կամ նոր հնարուին : Մեսրոպ շատ մը հեռու տեղեր ուսումնականներու երթալէն և գրեթէ արդիւնք մը չը գտնալէն զկնի աղօթքով Աստուծոյ օգնութեանն կը դիմէ , և Սնոր առաջնորդութեամբ կը գըտնայ Մեսրոպ մեր այբուբենը որ մեր ազգութիւնը պահող և Հայ ազգը կըթող ու լուսաւորող հզօրագոյն մէկ սիջօցը կըլլայ :

Մեսրոպ հայկական նոր գրերով կ'սկսի թարգմանել Աստուածաշնչէն Առակաց գիրքը իբրև նախապտուղ իր քրտնաթոր մշակութեան և ուրախանալով յաշնորութեան վրայ՝ կը դառնայ 'ի Հայաստան : Վառանջապուհ թագաւորն ու Սահակ Հայրապետը սոյն ուրախական լուրն առնելով՝ կը դիմաւորեն Մեսրոպին , բազմութեամբ նախարարաց և աւագանի մարդկան , կ'ողջագուրեն զնա անպատուժ հոգեզմայլութեամբ , և ցընծութեան երգերով թագաւորանիստ քաղաքը կը դառնան , ուր քանի մի օր կը տօնեն Տօն ցնծութեան հայկական նորագիւտ նշանագրաց և հայեցի դպրութեան դա-

րագլխոյն համար : — Այնուհետև հրաման կը հանէ թագաւորը , հաճութեամբ հայրապետին վարժարաններ հաստատել ամեն տեղ , մանուկներ ժողվել հայերէն դպրութեան և գրչութեան մէջ վարժելու և Յունարէն ու Ասորերէն գրուած մատենները հայագիր գաղափարելու :

Վառանջապուհ կը մեռնի և Սահակ Պարսից Դուռը գնալով խոտրով կալանաւորութենէ կազատէ և կրկին կը թագաւորեցնէ : Բայց հազիւ թէ մի տարի կը տևէ՝ կը վախճանի և տեղը կանցնի քանի մի ամաց յետոյ՝ Սահակին ջանիւքը՝ 18 ամեայ Արտաշէս՝ վառանջապուհի որդին :

Շատ ժամանակ չանցնիլ , սաստիկ խռովութիւն կը յուզի նախարարաց մէջ մանուկ թագաւորի արարմանց դէմ , որոնք կը ջանան Ս. Հայրապետն ևս մասնակից ընել իրենց ազգասպանութեան խորհրդին և չարախօսել Արտաշէսէն առ թագաւորն Պարսից : Բայց գլխաւ հովիւր , թէև կը խոտովանի անոր մեղի ու մոլի վարքը , սակայն կը յիշեցնէ միանգամայն և Պարսից գաղանութիւնը , կը մերժէ նախարարաց դաւադիր խորհուրդը՝ այս նշանաւոր խօսքերը արտասանելով . « քա՛ն լիցի որ ես գայլերու մատնեմ իմ մոլոր ոչխարս , և չպատեմ կոտորածն ու հիւանդացածը , այլ գահալէժը »

ներմ զայն . եւ ինչպէս կրնայ ըլլալ որ իմ փոխառացած ոչխարս առողջ գաղանի մը հետ փոխեմ , որուն առողջութիւնը մեզ համար պատուհաս է : »

Նախարարքը , փոխանակ յետս կասելու ազգամատնութենէ , կը միաբանին՝ թագաւորութեան հետ հայրապետութիւնն եւ գահավէժ ընել : Սուրմակ անուն վատ երէցի մը հետ Պարսից Դուռը կերթան , կամ բաստանեն թագաւորը եւ հայրապետը , երկուսն եւս կը կոչեն այնտեղ եւ երկուսն եւս գահընկէց կրնեն՝ Սուրմակը 'ի վարձ իւր չարախօսութեան հայրապետ անուանելով : Սակայն ժողովորդը Սուրմակէն եւ անոր իր նման մէկ յաջորդէն տաղտկանալով՝ նախարարներէն ոմանք զՍահակ եւ ոմանք ուրիշ մէկը կը խնդրեն հայրապետ : Պարսից թագաւորը այս երկպառակութենէն օգուտ քաղել ուզելով երկու կուսակցութեանց եւս առաջարկութիւնքը կը կատարէ , բայց եւ Սահակին միմիայն վարդապետական ու կրօնական գործքերը կը թողու :

Սահակ , Սրշակունի թագաւորութեան բարձման համար սիրտը դառնացած եւ հայրապետութեան աղէտներու վրայ կարեւոր խոցուած , սքանչելի կերպիւ կատենաբանէ նոյն ամենատխուր աւուր մէջ եւ վճամ անոր վրան զմայլած , մոգերով հանդերձ ,

կը հրամայէ արծաթ տալ Ս . Հայրապետին , սակայն նա մերժելով կը մերժէ զայդ եւ համարձակապէս նախարարաց գահն եւ պարսիկ մարգպանաց բարձումը կը պահանջէ : Սահակ կը դառնայ 'ի Հայաստան , եւ երբ իր հակաթուր մոլութեան ու ագահութեան մէջ կը վախճանի , կրկին կը խնդրուի ընդհանուր հայրապետութեան պաշտօնը վարել , բայց նա յանձն չառնուր եւ սակաւ ժամանակէն , յետոյ հիւանդանալով կը վախճանի եւ կը թաղուի Աշտիշատ աւանին մէջ :

Սահակին կը տեղակալէ արժանաւոր յաջորդը Մեսրոպ , բայց վեց ամսէն զկնի կը փոխի եւ նա յաշխարհէս , որոց երկրաւոր նշխարքը վաղարշապատու մերձ Օշական գիւղին մէջ կամփոփեն :

Սյսպէս կը կնքեն իրենց բազմադրիւն կեանքը Հայաստանի լուսաւորութեան երկու ամոլք՝ Սահակ եւ Մեսրոպ . եւ պատմութիւնն ալ Սահակայ տապանին վրայ « մահկանացու ծնալ , բայց իր յիշատակը անմահ թողուց . » կը գրէ : Իսկ Մեսրոպայ համար ալ կը յաւելու , թէ « գերազանցեցաւ Մեսրոպ այն ամեն առաքինի մարդիկներէն որ իր ժամանակը կային :

(Ըստ Մ . վարդ . Մուրատեանց)

ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՅԻ

Աշխարհիս ականաւոր հանճարներէն և պատմիչ հեղինակաց կարգին մէջ պայծառափայլ աստղերէն մին է Մովսէս Խորենացին իր Հայոց ազգին պատմութեամբը, Սյուզափ եռանդ ու այսչափ լրջմտութիւն և արդարասիրութիւն, այսչափ գիտութիւն, հմտութիւն և տեղեկութիւն իրաց ու անձանց և պատմութեանց ու այսչափ պատմաբանական ճշդութիւն և նրբագննութիւն, որ ոչ առատալիր գիտութեամբը իր որոշած ընթացքէն մագի մը չափ խոտորիլ մտրեւլու կը գայթակղի, և ոչ իր պերճ համառօտաբանութեամբը նշանախեց մը որ իր սահմանած առարկային կը վերաբերի՝ անյիշատակ կը ձգէ. զարմանալի է ։ Յիրաւի մեր սրտին մէջ բիրաւոր փափաքներ կը յարուցանէ, մեր գիտութեան ծարաւը իր ամեն գլխովն ու պարբերութեամբը կիզիչ կընէ, բայց կատարելապէս կը յագեցնէ կը հանգըստացնէ մեր պատմական իղձը ։

Սյո անդուգական պատմագիրը և Հայ ազգին կոլումպոսը որ մոռացօնաց Ովկիանէն հանեց յաշխարհածանօթութիւն հռչակեց մեր հայրերն ու հայրենիքը, Ամերիկայի

գտչին վիճակակից եղաւ, ոչ միայն իր կենաց օրերուն մէջ շարունակ տառապանաց մէջ ապրելով, այլ նաև իր հանգստեան մէջը մտնելէն զկնի՝ ուսումնատեաց և օտարամուլ եկեղեցականք ոսկերներուն իսկ հանգիստ չը տուին և գերեզմանէն հանեցին ու ջուրը թափեցին ։ Սյո ազգաշէն բարերարիս յիշատակը ամ ըստ ամէ շքեղաշուք տօնախըմբութեամբ հանդիսացուցանել իւրաքանչիւր Հայու պարտքն է ։

Տարօնոյ խորնի անունով գիւղէն է Մովսէս, որ այն պատճառաւ ալ խորենացի կոչուեցաւ ։ Մեսրոպայ քեռորդին էր և իր մանկութեան ատեն, երբոր Հայաստանը նոր գիւրերու գիւտով կերպարանափոխ կըլլար, անոնց նորակառոյց դպրոցաց մէջն էր և իր ուշիմութեամբը, հանճարովն ու փափկաձայնութեամբը իր ուսուցչացն ու դաստիարակացը յոյժ սիրելի ։ Նոցա ձեռքին տակ մեծ յաջողութիւն ցուցնելէն զկնի, ճանապարհորդութիւններ ըրաւ աշխարհիս այն ժամանակաց ուսումնատեղիք, և ճոխացոյց իր խիստ ընդունակ հանճարը պատմագրական ու բանասիրական հմտութեամբ ։

Երբոր վերադարձաւ Մովսէս իր ուսումնասիրական պանդխտութենէն, վախճանած գտաւ իր երանելի վարդապետները Սահակ և Մեսրոպ և վառամշապուհ թագաւորը, և

Հայ հայրենիքը քաղաքական աղէտից մատնուած . ուստի և ընկալուչ խնամակալութիւն մը չը տեսներով իշխանաց և մեծամեծաց կողմէն՝ իր անձը ախուր և վշտակիր առանձնութեանց տուաւ , արտասուելով Հայրենեաց և եկեղեցւոյ բաղմաղէտ վիճակը : Երիտասարդութեան աշխոյժտարիները՝ հայրենեացը մտաւոր սնունդ պատրաստելու համար նուիրողը՝ ծերութեան հասակին մէջ օրուան հացին կարօտ եղաւ , ինչպէս տխուր վկայութիւն մը կը յիշատակէ , ու պարկը կռնակը զարկած՝ դռնէ դուռ կը քայլեր այն Հայը այն Հայաստանին մէջ զորն պիտի անմահացնէր իր պատմութեամբը :

ԳԱՐՈՒՆ

Ո՛հ , ի՞նչ անուշ և ինչպէս զով
Սուաւօտուց փչես հովիկ ,
Ծաղկանց վրայ գուրգուրալով
Եւ մազերուն կուսին փափկիկ ,
Բայց չես հովիկ իմ հայրենեաց ,
Գընա՛ անցի՛ր սրտէս ՚ի բաց :

Ո՛հ , ի՞նչ աղու և սրտագին
Ծառոց մէջէն երգես թռչնիկ ,
Սիրոյ ժամերն ՚ի յանտառին

Ըղմայլեցան ՚ի քոյ ձայնիկ .
Բայց չես թռչնիկ իմ հայրենեաց
Գընա՛ թըռի՛ր սրտէս ՚ի բաց :

Ո՛հ ի՞նչ մրմունջ հանեո վտակ
Սկանակիտ և հանդարտիկ .
Քու հայելոյդ մէջ անապակ
Նային զիրենք վարդն ու աղջիկ .
Բայց չես վտակ իմ հայրենեաց
Գընա՛ հոսէ՛ սրտէս ՚ի բաց :

Թէպէտ թռչնիկ և հովիւ Հայոց
Սւերակաց թռչին վերայ ,
Թէպէտ պղտոր վտակն Հայոց
Նոճիններու մէջ կը սողայ .
Նոքա հառաչք են հայրենեաց ,
Նոքա չերթան սրտէս ՚ի բաց :

ՎԱՐԳԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Ա.

Պարսիկները այլ և այլ հնարներով Հայոց թագաւորութիւնը տկարացնելէն յետոյ , կը մտածեն քրիստոնէական կրօնքն ալ անհետացնել . որովհետեւ անիկայ սիայն մեծ արդելք էր իրենց ոտիցը հաստատուն կրուուան մը գտնալու Հայաստանի մէջ : Մոգե-

ըր և քրիստոնէից յիսերիմ թշնամի Միհրը-
ներսէհ հազարապետը խորհուրդ կուտան
Պարսկաց Յազկերտ թագաւորին, որ մեծ
ատելութիւն մ'ունէր քրիստոնէական կրթու-
նից դէմ՝ Պարսկական տէրութեան բոլոր
քրիստոնեայ ազգերը մոզութեան դենին
դարձնել: Մոլի մոզերէն գրգռուած Յազ-
կերտ հրովարտակ մը կը դրէ իր ձեռքին
տակն եղած հպատակ ազգաց . և մանա-
ւանդ Հայոց կիմացնէ իրենց թէ միտքը դը-
րած ըլլալով ֆուշանաց վրայ պատերազմի
երթալ, իրենց օգնութեանը կը կարօտի .
ուստի կը հրամայէ որ իւրաքանչիւրն իր այ-
րու ձիով, նախարարներով ու իշխաններով
Սպար աշխարհքը դիմեն:

Հայաստան ալ հասաւ թագաւորին այս
հրովարտակը: Ոմանք միամտութեամբ,
այլք 'ի հարկէ կըստիպուին հնազանդիլ այն-
պիսի հրամանի մը՝ որուն աղէտալից հե-
տեւանացը իրենց միտքն ալ կը վկայէր:
Գուշակութիւննին սուտ ալ չելաւ: Մինչ-
դեռ Հոնաց դէմ բացած պատերազմները
կը շարունակուէին՝ թագաւորը 'ի մոզու-
թիւն կը հրապուրէր քրիստոնեայքը զա-
նազան միջոցներով, մերթ պատիւներ տա-
լով նախարարաց . մերթ քրիստոնէութիւնը
պախարակելով և մոզութիւնն ու քաւդէու-
թիւնը շատագովելով, և մերթ կրտսերնե-

ընն ու անարգները նախամեծարելով քան
աւագներն ու պատուականները: Բայց ֆու-
շանաց նուաճմանէն զկնի մոզերը հրապու-
րեցին թագաւորը ըսելով՝ այն աստուածնե-
րը, որոնք յաղթութիւն տուին քեզ, միայն
մի հատուցում կը պահանջեն քեզմէ, այն է
քրիստոնէութիւնը բառնալ և բոլոր ազգե-
րը 'ի մոզութիւն դարձնել: Ուստի ու վաղ-
վաղակի պատգամատարներ ուղարկուեցան
Պարսկային տէրութեան բոլոր ազգերուն,
որ միայն արեգակը պաշտեն, կրակին ըս-
պաս տանին և մոզութիւնը ընդունին, Եւ
Հայոց այլու ձին տար աշխարհին մէջ պա-
հելով՝ ձեռնարկեն տապնապել և տանջել
անարգելով, թոշակը պահեսցնելով, ձըմե-
րոցաց դժնեայ վայրերուն մէջ խոշտանգե-
լով և երբեմն ստիպելով որ յազեալ միս ու-
տեն և երբեմն դէպի հիւսիսային անապատ-
ները գունդագունդ պատերազմի տանելով
և ցուրտի և սրոյ ճարակ տալով, մինչև որ
հաւատքնին ուրանան:

Մտէր Հայաստանին ուրիշ խեղճու-
թիւն մ'ալ էր պատրաստեր Յազկերտ: Դեն-
շապուհ անունով մէկը զրկեց որ առաջ կեղ-
ծաւորեցաւ իբր թէ ողջոյն բերած է թա-
գաւորէն և եկած է աշխարհագիր ընելու,
հարկը թեթևցնելու և այլու ձին նուազե-
ցընելու: Բայց այն ինչ Դենշապուհ Հայերը

խաբելու համար ամեն պատրողական հընարք 'ի գործ կը դնէր և ազգին նիւթական ոյժն իմանալով հարկը, սակը, բաժը, հասքը և մուտքը կրկնապատկելով կը ծանրացնէր ու իր բանսարկութեամբ նախարարները իրարու դէմ կը յարուցանէր և ամեն տան մէջ խռովութիւն կը ձգէր. Արեաց և Սնարեաց հազարապետը հրաման գրեց Հայոց որոյ մէջ երկարօրէն կը բացատրէր զրադաշտական ուսումը : Բայց աստուածապաշտ Հայաստանը իրեն սուրբ հայրապետացը հետ միաբանած՝ Արտաշատ քաղաքին մէջ գումարուած եպիսկոպոսաց ձեռքովը Միհրնբերսէհի հրապուրողական ուժամբարիշտ թղթոյն պատասխանեցին՝ բան առ բան ջրելով համարձակապէս զրադաշտական վարդապետութիւնը, և ապա կրնքեցին իրենց քրիստոնէական դաւանութիւնը այս նշանաւոր խօսքերով . « մեր այս հաւատքէս ոչ ոք չի կրնար խախտել, ո՛չ հրեշտակք և ո՛չ մարդիկ, ոչ սուր, ոչ հուր և ոչ ջուր և ինչ դառն հարուած և ըլլայ = Եւ եթէ սոյն մեծ վկայութեանէս յետոյ մէկ ուրիշ բան մ'ալ հարցնես, ահաւասիկ մենք որ մեր մարմինները քու ձեռքդ կը յանձնենք . ուզածդ շուտով ըրէ . քեզմէ տանջանք և մեզմէ յանձնառութիւնք, քեզի սուրբ և մեզի մեր պարանոցները » :

Թագաւորն ու իրեն համախօհ մոզպետը՝ երբոր այս քրիստոնէական ոգւոյն թելադրած անվեհեր պատասխանը կարդացին, առաւել ևս զայրացան . մանաւանդ մոզպետը այն դառնացեալ ծերը, որ կարծես թէ կը փափաքէր իր աչքովը տեսնել Հայաստանի կործանումը, ու իր ձեռքովը սուրբ եկեղեցեաց աւերակներուն վրան՝ ատրուշանաց հիմունքը ձգել . խրատ տուաւ թագաւորին որ քաղցրութիւնը ձգէ ու այնպիսի ապստամբ ազգը բռնութեամբ ընկճէ : Հաւանեցաւ թագաւորը, ու կծու թղթով մը հրաման զրկեց որ Հայոց գլխաւորները և վարդան Մամիկոնեան սպարապետը արքունի դուռը դան : Հնազանդեցան անոնք . Յովսէփ կաթուղիկոսին օրհնութիւնն ու քաջալերութիւնն առնելէն ետքը հասան 'ի Պարսկաստան, տեսան իրենց ընկերակցաց նեղութիւնը, արտասուեցին անոնց վշտացը վրայ . բայց թագաւորին սիրտն աւելի չզայրացնելու համար հանդարտութիւն կը կեղծէին .

Բայց նա իր սրտին թոյնը դուրս թափելու չուշացաւ . նոյն իսկ հասած օրերնին՝ մինչև այն ատեն սովորական եղած ընդունելութեան պատուով չընդունելէն զատ՝ ալ լէկոծեալ ծովու մը պէս տակն ու վրայ եղաւ . երդում ըրաւ արևուն վրայ որ ամեն

նեղութիւն անոնց գլուխը հասցնէ, եթէ երկրորդ օրը անօր առջևը ինկած երկըր պագութիւն չ'մատուցանեն արեգական ինչ գեժնդակ հրաման աստուածասէր նախարարաց համար . այն օրն յորում կուզէր զՀայս արևապաշտ ընել, զիրենք իր արեամբը վերկող ճշմարիտ ատուծոյն հրաշափառ Յարութեան օրն էր : Այս բանիս յիշատակն ու մտածութիւնը միայն զիրենք կը սարսափեցընէր . ուստի և քաջութեամբ դէմ կեցան թագաւորին թէ ինչպէս իրենց կրօնիցը վերայ հաստատուն են, և թէ առ ճշմարիտն Աստուած ունեցած սէրերնին ամենևին արգելք չըլար իրենց պարտքերէն պակսելու զոր ունին առ երկրաւոր թագաւորս . ինչպէս ալ հին արքայից ատեն իրօք այլ և այլ պիտանի ծառայութիւններ մատուցած և զովութեան արժանի համարուած են :

Բայց Յազկերտի առջև այն ամեն արգիւնքն ընդունայն էին . անարգանօք մերժեց նախարարները իր երեսէն, սպառնացաւ օտար և հեռու երկիր մը աքսորել, անթիւ զօրք ուղարկել իրենց աշխարհը, նոցա կանայքն ու որդիքը խուժաստան տարագրել, եկեղեցիներն ու վկայարանները քակել, քանդել և աւերակ դարձնել : Սակայն երբ սպառնալեացն ալ արդիւնքը չ'տեսաւ հրամայեց որ բանալի մէջ արգելուն զիրենք :

Հոս տխուր և սրտաչարժ տեսարան մը կը բացուի առջևնիս : Ամեն նեղութեանց, ամեն վշտաց ու դառնութեան համբերող սրտեր՝ հայրենեաց սիրով կը լքանին, այն սէրը կը յորդորէ զիրենք այնպիսի բանի մը ձեռք զարնել որ երբէք չէր կրնար արդարանալ : Առանց սպարապետ վարդանին իմացնելու՝ որուն հաստատուն հաւատոցը առջև իրենց բոլոր խորհուրդները 'ի դերև ելած կը տեսնէին՝ խորհեցան որ առ երեսս գէթ մէկ անգամուան համար արևուն երկրպագութիւն ընեն, որպէս զի փրիստոսի հաւատքը անվտանգ պահուի Հայաստանի մէջ, թէև այս բանը իրենց մէջ գաղտնաստատեցին, բայց ո՛չ կը համարձակէին յայտնել վարդանայ, և ոչ չը յայտնել : Ուստի բազում ինչ խորհելէն զկնի ժողովեցան միաբան վարդանայ քովը և բացին անոր իրենց խորհուրդը թախանձելով որ ինքն և անոնց միաբանի : Վարդան այս խօսքերս լսելով բացէ 'ի բաց հրաժարեցաւ նոցա խորհրդէն և ըսաւ . « ես իմ Սրարչիս հրամանը չեմ մոռնար որ կըսէ . թէ ով իր կինը կամ որդիքը առաւել կը սիրէ քան զիս, ինձ արժանի չէ . » ուստի ինձի այդպիսի բան մ'ըսէք որ արժան չէ լսելը, թող թէ արդեամբք կատարելը : Եւ ուրիշ շատ կերպերով ու աղաչանքներով համոզել կու-

զէին զվարդան, յիշեցնելով նաև Պօղոսի այն խօսքը թէ՛ ուխտիւք կը խնդրէր ինքը նոզովք ըլլալ և ֆրիստոսէն զրկուիլ իր եղբարց և ըստ մարմնոյ ազգականաց վրկութեան համար: Բայց ոչինչ կազդէին քաջ հաւատացելոյն այդ խօսքերը: Ուստի իրենք իրենց մէջ առանց վարդանայ դիտութեանը որոշեցին ու հաստատեցին հաւատարիմ մնալ քրիստոնէութեանը արևունին անգամ հեղձով ՚ի պաշտպանութիւն հաւատոյ. « միայն այս անգամուան համար զերծանինք այս վտանգէս ու յետոյ ազատենք հայրենիքն ու մեր հաւատքը »: Եւ այս բանը հաստատեցին՝ ձեռուրնին աւետարանին վրայ դնելով և երդուելով:

Վարդան այսպիսի բան մը չէր կարծէր, բայց երբոր լսեց և տեսաւ անոնց ահագին երդումները, դառն արտասուեցաւ և յանձըն առաւ միաբանիլ անոնց հետ: Եւ յետոյ ամենեքին միաբերան աղօթքներ մատուցին առ Ստուած և խոստովանեցան անոր առջև դառն արտասուօք իրենց այն գործը որ գիտէին ու կը տեսնէին որ բարի չէր բայց բարւոյն համար կատարել կը կամէին. ուստի և ազդ արարին թագաւորին իրենց այս հաճութիւնը:

Զուարճացաւ թագաւորն, բերկրեցաւ արքունիքն, պատուեցան նախարարք, տօ-

նեցաւ օրն, և աւետիք ցնծութեան առաքեցաւ մոգաց և մոգպետաց, ատրուշանաց և ամեն մեծամեծաց, որպէս թէ դիք յօգնութիւն հասան, և որոշուեցաւ նախարարները իրենց հայրենիք դարձնել: Բայց որովհետև տակաւին իսպառ անկասկած չէր թագաւորն, ուստի և պատանդներ պահեց իր մօտ և միւսներուն հետ բազմաթիւ այրուծի և 700 մոգեր դնելով ուղևորեց: Մոգերը խնդութեամբ կը վաղվաղէին, վիճակ կը ձգէին ճանապարհին, թէ ո՞ր լեզու և ո՞ր ազգ որո՞ւ վարդապետութեանը պիտի աչակերտի: Ունէին իրենց հետ արքունի հրովարտակ և ս, որով հրամայուած էր, մինչև նաւասարդ ամիսը ամեն բան ՚ի կատարածել, այն է եկեղեցեաց դռները փակել և կնքել, սպասները գրով և համարով յարքունիս գրաւել, եկեղեցական պաշտամունքներն ու Սուրբ Գրոց ընթերցմունքները դադրեցնել, քահանայից արգելուլ որ ժողովուրդը չուսուցանեն, նախարարաց կանանցը և ազատաց ու շինականաց դասերացը ուսուցանել մոգութիւնը, (վասն զի կանանց քրիստոնէական բարեպաշտութիւնը առաւել արգելք էր մոգապաշտութեան) ըստ քրիստոնէական օրինաց ամուսնութիւնը կարճել և բազմակնութիւն հաստատել ազգապղծութեամբ հանդերձ, ծիղք և քա-

կորք 'ի կրակ չընկեանուլ, և ձեռք չը լըւանալ առանց կովմիզոյ որուն սրբիչ զօրութիւն կընծայէ զրադաշտական մատեանը:

Բ.

Նոյն միջոցին այսպիսի դժնդակ լուր մը բերնէ բերան, դաւառէ գաւառ տաւրածուելով հասաւ մինչև Հայոց մայրաքաղաքը՝ վաղարշապատ: Յաւ ու տազնապ կը պաշարէ զՅովսէփ կաթուղիկոսը և իրեն համախօհքը, և միաբան ժողով գումարելով կստիպուին արտասուօք երգնուլ սուրբ աւետարանին վրայ, որ չէ թէ միայն իրենց արիւնովը սուրբ հաւատքը պաշտպանեն, այլ չ'խնայեն նաև իրենց կարեւոր սիրելեացը, եթէ անոնք ուղենան Հայաստանի մէջ արևու պաշտօնը տարածել: Հայրը իր որդւոյն չ'խնայէ՝ ըսին, որդին ալ այդպիսի առթի մէջ հօրմէն չը պատկառի: Կինը իր էրկանը հետ կռուի, ծառան ալ տիրոջը դէմ ելնէ: Ի՛նչ սրտաշարժ դէպքեր: Ամենքը զէնք առին, արք և կանայք, զրահ հագան և պատրաստուեցան:

Մինչդեռ այսպէս կազմ և պատրաստ էր Հայաստան իր հաւատոյ պաշտպանութեան համար, նախարարները Պարսկաց զօրաց և մոզաց հետ Հայաստան հասան:

Քիւղաքաղաքի մը մէջ բանակեցան ու դադար առին մի քանի շաբաթ: Յետոյ մոզպետը մոզերով հանդերձ փորձ փորձեց՝ տէրունական օրը եկեղեցին մտնել և գրաւել: Սուրբ Ղեւոնդ որ ուրիշ երիցանց հետ պաշտօն կը մատուցանէր, ընդդիմացաւ մոզական խմբին և իսկոյն յուղեալ ժողովուրդը յարձակեցաւ մոզերուն վրայ և բրածեծ ու գլխապատառ վանելով սարսափ ձգեց մոզակրօններուն սիրտը: Մոզպետը զարմացաւ և իրեն ամեն համախօհքը. « թող զըրեմ և ցուցնեմ մեծ թագաւորին, կըսէր, որ այսպիսի առաջարկութեան մը գործադրութենէն 'ի բաց կենայ. . . քանզի այնպիսի մարդկանց որ զմահ նախամեծար կը համարեն քան զկեանս՝ ո՞վ կընայ դիմանալ:»

Սակայն Հայ նախարարաց մէջ անանկներ ալ կային որ 'ի սրտէ ուրացեր էին Քրիստոսի հաւատքը, և ասոնց մէջ գլխաւոր էր նենգամիտն վասակ Սիւնի, որուն հոգեւոր աշուրները փառասիրութեամբ կուրցած կուղէր Քրիստոնէական հաւատոց վաճառմամբն ու ջնջմամբը Հայոց թագը գլուխը դնել: Տեսնելով վասակ թէ մոզպետը յուսահատեցաւ թագաւորին խորհուրդը առաջ տանելէն, քաջալերել սկսաւ զինքը, և այդ դժուարին գործոցն կատարման յանձնաւորութիւնը իր վրայ առնելով խոստա-

ցաւ ջանալ որ եկեղեցւոյ ուխտին մէջ երկ-
պառակութիւն ձգէ և այսպէս թագաւորին
կամքը 'ի գլուխ հանէ :

Իր ծածուկ հնարագիտութեամբքը կըս-
կըսի վասակ միտքը դրած չարութեան խոր-
հուրդը առաջ տանելու աշխատիլ . մի կող-
մէն զօրք հանեց Սիւնեաց աշխարհէն և
իր գունդը ստուարացոյց , միւս կողմէն ըս-
կըսաւ նենգել ու պատրել՝ ոմանց սիրտը
պատիւներով ու յարքունուստ բերուած
կարասիներով շահելով , ոմանց միաքը պար-
գեններով ու ռոճիկներով ողոքելով : Մոգեր
բաժնեց նախարարաց տներու մէջ , անոնց
ռոճիկներն աւելցուց և այսպէս ընդունե-
լութիւն գտնել տուաւ մոգերուն իշխանաց
տուններուն մէջ և զոմանս յերկրպագութիւն
արեգական հրապուրելով՝ անոնց համար
ատրուչաններ շինուեցան , և նոյն իսկ Բը-
րիստոնէից մէջէն քրմապետք կարգուեցան .
Այս ամեն չարագործութեանց մէջ վասակ
տակաւին կը կեղծաւորէր և զինքն կը ծած-
կէր և համամիտ կը ցուցնէր : Բայց արթուն
եպիսկոպոսունք շուտով յաջողեցան ուխտա-
պահ և ուրացող նախարարները իրարմէ զա-
նազանիլ և մանաւանդ վարդանայ մտաց
հաստատութեանը հասու լինելով՝ մեծ վրս-
տահութիւն ստացան : Տեսնելով թէ սատա-
նայական խորհուրդն առաջ կերթայ , սուրբ

աւետարանը ձեռուընին՝ Հայոց սպարապե-
տին՝ վարդանայ տունը կը վազեն , իմանա-
լու համար թէ արդեօք իր խորհրդովը այն-
պիսի անօրէնութիւնք կը կատարուին : « Թէ
որ ձեր խորհրդովը է , նախ մեր պարանոցը
հատէք և յետոյ եկեղեցեաց վրան ձեռուը-
նիդ զարկէք » : Սրդէն բոլորովին խռոված
էր վարդան Հայոց աշխարհին վրայ հասած
աղետիցը համար , արդէն սրտովը լացեր էր
ուրացութեան ակամայ յանցանքը , ու ա-
ռիթ կը փնտռէր թէ ինքը և թէ իրեն հետ
եղող հաւատարիմ նախարարք՝ որ իրենք
զիրենք յայտնեն : Այլ ևս չը կրցաւ դիմա-
նալ , անոնց ներկայութեանը լայով պատ-
մեց իր մտացը ուղղութիւնը և թէ պատ-
րաստ է նոյն սուրբ հաւատքին համար մին-
չև արիւնն ալ թափելու : Մէկէն հրաման
տուաւ որ համախոհքը ժողովուին , ու ե-
ղածը դարմանելու փութան :

Այնուհետև բոլոր բազմութիւնը սուրբ
նախանձով բորբոքուած վառեցան 'ի զէն
և 'ի զրահ , և գունդը բաժնելով շրջապա-
տեցին վասակայ զօրքը , կամակորները կո-
տորեցին և զնոյն ինքն վասակ ձերբակալ
ըրին : Սակայն նա եպիսկոպոսաց ոտքը իյ-
նալով թողութիւն խնդրեց , և որպէս զի
իր կեղծաւորութիւնն ու նենգութիւնը կա-
տարելութեան տանի՝ երդումն կնքեց Աւե-

տարանին վրան և ուխտին հաւատարմութիւն ուխտեց : Սակայն սրտովն 'ի Հայոց ուծացեալ՝ բերնով անոնց հետ ինքզինքը մէկ կը ցուցնէր, անոնց մէջ կը խառնուէր ու անանկով կ'ընար զանոնք իրարմէ երկպառակել : Այնչափ և այնպիսի վստահութիւն չահեր էր, որ Պարսից դէմ պատերազմել ուզած ժամանակին, անոր ձեռքը կը յանձնէին զօրաց մէկ գունդը, երբոր բաւական վստահութիւն գտաւ վասակ, այլ ևս սկսաւ իր երկպառակութեան ու անմիաբանութեան խորհուրդը յայտնել :

Միհրնբրտէհ Պարսից մեծ հաղարապետը տեսնելով թէ իրեն դժուարին պիտի ըլլայ Հայոց միաբանութեան դէմ դնել ու միանգամայն գիտնալով վասակայ 'ի սերտ սրտէ ուրացութիւնը, իրեն կանչեց զինքը ու իմանալով իրմէ թէ որչափ ջանացեր է Հայաստանին մէջէն վերցնել սուրբ կրօնքը, ու անով թագաւորին կամացը գործակատար ըլլալ, սիրտ առած մեծամեծ պարգևներ կը խոստանայ՝ միայն թէ կարողանայ իր միտքը գրած խորհուրդները առաջ տանի : Անորէն խոստումը ընդունեցաւ վասակէն : Մէկէն իրեն հետ միաբանեց վասակ այլ և այլ ուխտադրուժ նախարարներն . և անոնցմով ու անոնց հպատակներով զօրաց բանակ մը պատրաստեց, ու սկսաւ իր հայրեն-

եաց ու կրօնիցը դէմ պատերազմի պատրաստուիլ . « մոռնալով, ինչպէս կըսէ պատմիչը, Որդւոյն Աստուծոյ գալուստը, և սուրբ աւետարանին քարոզութիւնը չը յիշելով . իր սուրբ հաւատոցը ոչ սպառնալիքներէն վախնալով, և ոչ աւետեօքը մխիթարուելով » : Ասանկով Հայաստան երկու մասն բաժնուցաւ, հաւատացեալ եւ ուրացող :

Վարդան որ գնդովը դէպի արևելք գացեր էր՝ այն կողմերը արչաւած Պարսիկներուն դիմագրաւելու, մինչդեռ կը շարունակէր իր յաղթութիւնները, յանկարծ գոյժ հասաւ, որ վասակ ֆրիստոնէութեան ուխտէն յետս գալով, հրձիգ կընէ դիւղերը, կը կործանէ բերդերը, կը գրաւէ զօրաց կայանքները և ձմերոցները, ուխտապահ նախարարաց կանայքը և ընտանիքը կը կալանաւորէ ամրոցներու մէջ, եկեղեցիները կը կողոպտէ, քահանայք կը կապէ և բոլոր երկիրը կը նեղէ ու կը բռնահարէ : Քաջ ըստ պարապետը այս գոյժն առնելով, ժողովեց իր զօրքերը և շտապաւ Հայաստանի սահմանը հասաւ, որոյ յաղթութեան հռչակէն և ահէն վասակ սարսափելով թողուց գերին ու աւարն և աճապարանօք փախաւ Սիւնեաց գաւառին ամրոցներուն ապաստանեցաւ : Վարդան և իր նիզակակիցք առին թագաւորանիստ տեղերը ու երկիրը

անդորրացուցին . և այն ձմեռը խաղաղութեամբ անցուցին : Եպիսկոպոսապետն Յովսէփ պատուիրեց որ բոլոր քաղոց ամիսը պահօք և աղօթիւք Աստուծոյ օգնութիւնը հայցեն երկրին խաղաղութեանը համար , և ապա 'ի նշան գոհութեան և 'ի յիշատակ մեծ յաղթութեանն սահմանեց տարեկան տօն կատարել Գրիստոսի Յարութեան տօնին հետ :

Այն ինչ հրճուանօք կը տօնէին զատկական օրերն , յանկարծ լուր հասաւ որ Պարսկային գունդը սահմանին հասած բանակ ոլորած են , ասպատակներ կըսլուեն աշխարհի մէջ : Հայաստան խռովեցաւ , նախաբարաց սիրտը թնդաց և ահա՛ վաղվաղակի իւրաքանչիւրն իրենց վաթսուն և վեց հազար հոգի զօրքովը Արտաշատ գումարեցան մեծին վարդանայ քովը , և անոնց հետ Յովսէփ կաթուղիկոսն ու Ղեւոնդ երէցը : Սպարապետը յարգարեց այս զօրախումբը , զինուց , երիվարաց և հանդերձից պակասութիւնը լցուցանելով և զօրական հարգէսներ կատարելով :

Բայց թշնամին յառաջ գալով արդէն աշխարհի միջոցը գրաւեր էր և բանակած էր Աւարայր դաշտին մէջ Տղմուտ գետին ամփանցը վրայ : Հայոց զօրախումբը ևս բանակեցաւ դէմ յանդիման : Վասակ պատգամա-

ւորներ կուղարկէր և զօրաց միաքը լքուցանելու համար թողութիւն կը հրատարակէր թագաւորէն , բայց հաւատացելոց խումբը չը հաւատաց ուրացեալ ստախօսին : Պատերազմի նախնթաց երեկոյին վարդան զօրքը քաջալերեց իր խրախուսական ու պերճաբան խօսքերովը , ու յետոյ յորդորեց սուրբ Յովսէփայ և այլ ընկերակցաց հրամանաւ Ղեւոնդ երէց իր սրտաշարժ ճառովը : Նոյն գիշերը չը մկրտուածները մկրտուեցան և զինուեցան հաւատքի զինով : Սեղան պատրաստուեցաւ , ամենասուրբ խորհուրդը կատարուեցաւ , ու պատրաստուեցան 'ի մարտ' փափաքանօք սպասելով այն արշալուսոյն որ իրենցմէ շատերուն համար արքայութեան դռները պիտի բանար , ու իրենց արեամբը փրկութիւն պիտի տար Հայաստանեայց :

Փափաքելի առաւօտը կը հասնի . Պարսիկ ու Հայ սպարապետները փոփոխակի իրենց զօրքերը կսկըսին քաջալերել , ու միանգամայն զօրքերնին պատերազմի կը պատրաստեն : Պարսից զօրավարը կը յիշեցնէր իր զօրականին թագաւորի հրամանը , իւղը , պսակը , ուռն ու առատածեռն պարզենքը , որ արքունուստ պիտի տրուին . կը յիշեցնէր իւրաքանչիւրի կինը և որդին , անդէն ու ագարակը ու փախստէից պատուհասները . վարդան ևս իր զօրքը երեք

գունդ բաժնած, կարգած և ըսպառազի նած էր ոչ միայն 'ի զէն նիւթական, այլ մանաւանդ 'ի զինուորութիւն հոգեւոր :

Փափաքելի առաւօտը պայծառ ծագեցաւ, գալարափողները հնչեցան 'ի նշան պատերազմին, զորաց աղաղակները բարձրացան երկու կողմէն և կռիւն սկսաւ նետաձրգութեամբ գետի երկու եզերքէն : Հայոց գունդը յառաջեց գետն անցաւ : Մէկ կողմանէ Պարսից զօրքը կը ցրուէր, և միւս կողմանէ անոնց սպարապետէն հրամայեալ գունդը կը քայքայուէր : Ահագին էր պատերազմը, նիզակները կը ճօճային, հրաձգութիւնք կեռային, աղեղունք կը ճայթէին, վահանք կը կոփէին և ահաւոր ձայնէն ու աղաղակներէն գողցես լերինք և անձաւք կը շարժէին : Թանձրամիտք կը յիմարէին և վատասիրտք կը լքանէին, քաջք կը խեղախէին և նահատակք կը կոչէին, և երկու կողմէն շատ վիրաւորներ դիւթաւալ կը խաղային : Եւ մինչդեռ յաղթութիւնն Հայոց կերեւէր, Պարսիկները սաստիկ յարձակմամբ կը թափէին վերջին ճիգն ու զվարդանանք աղմկելով շուրջանակի կը փակէին : Աստանօր մեծ նախճիր կը գործէր կորովին վարդան իր քաջ նիզակակիցներովը և առաւ անոնց հետ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՍՈՒՐԲ ՊՍԱԿԸ :

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ ԱՍՏՂԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Ո՛վ պայծառ աստղեր, գեղեցիկ աստղեր Որ երկնից մէջը դուք կը շողշողէք, Սասնկ ծագելով գիշերէ գիշեր, Կաղաչեմ, ինձի պատմեցէք՝ ի՞նչ էք :

Քնացող երկրին պահապաններն էք, Երբ անոր վրայ կը պատէ մուժը . Որ ձեր լուսաւոր գունդովը կելլէք Ուրախ ու զըւարթ երկնքին տակը :

Ճանապարհորդին ճամբուն լոյս կուտաք, Երբ լուսին չիկայ՝ ոչ ալ արեգակ . Ու անոր՝ անչէն անապատին մէջ ճառագայթովսիր առաջնորդ կըլլաք :

Փալիլուն աստղեր, դուք ձեր կարգովը Որ բոլոր գիշեր արթուն կը հըսկէք, Ովկիանոսին մէջ մոլորած նա՞ւ մը Սրդեօք իր յատուկ ճամբան կը դնէք :

Կը փալիլան միշտ . չեն պատասխաներ .

Չայն չե՞ն ունենար արդեօք վերերը •
Սոյդ արեգները ինչո՞ւ են կեցեր
Ու չեն տար մեզի պատասխանի մը •

Արդեօք գարունին անուշ զեփիւռը •
Արդեօք ամառուան այն սաստիկ տաքը •
Աշնան անձրեւը ձմեռուան ձիւնը
Իրե՞նք կը խրկեն • գիտնայի մէյ մը •

Թող պատմեն ինծի որոնք գիրքերէն
Շատ զարմանալի բաներ սորվեցան •
Թէ ինչպէս ասոնք հին ատեններէն
կապուտակ երկնից տակը գրուեցան •

Այսչափ գեղեցիկ սիրուն լոյսերը —
Ո՛հ սիրտս հատաւ ի՞նչ պիտի ըլլան •
Զիկայ մէկը որ իրիկունները
Դաս մը տայ ինծի աստղերուն վրան •

ՊԱՏԱՍԻԱՆԻ

Ականջ դիր ինծի • միտք առ ամեն բան
Ով հետաքրնին մանուկ բանասէր •
Ես քեզի պատմեմ թէ ինչպէս եղան
Հին ատենները հրաշալի բաներ •

Ինչպէս երկնքին կամարին տակը
Աստղերուն գունդը առաջ գրուեցան
Ու այն ընդարձակ միջոցին մէջը •
Ինչպէս հողմել հրամայուեցան •

Նա որ ստեղծեց դաշտերուն մէջի
Մանտրտիկ ծաղկանց իւրաքանչիւրը •
Նա որ գոյացուց անտառին մէջի
Հովանի ընող ծառոց տերեւը •

Նոյն այն Աստուածը իր ըսքանչելի
Եւ ամենաբաւ զօրութիւնովը •
Մէկ խօսքով գրաւ կարգի կանոնի •
Երկնից կամարին տակի աստղերը •

Ինքը զգեցուց անոնց ամենը
Պայծառանշոյլ ճառագայթներով •
Ինքը պատուիրեց որ գիշերները
Մեր գլխուն վրայ ծագեն շողալով •

Մանուկ , վեր նայէ , ամէն մէկ հատը
Այդ կանթեղներուն որ կը պըլպըլայ ,
Մէկ աշխարհ մըն է , կամ արեգակ մը
Որ օդին հեռու տեղերուն լոյս տայ :

Գուցէ փառաւոր բնակիչներ կան
Հոն՝ ուր բնաւին մարդ ոտք չի կոխեց ,
Եւ ուրախութեամբ կերգեն յաւիտեան
Այն մեծ բաները՝ որ Աստուած գործեց

Ոչ ալ դուն աս մեր հեռու աշխարհէն
Չուր տեղը ապշած դէպի վեր նայէ .
Հապա ամէն մէկ շողշողուն աստղէն ,
Իմաստութիւնը Աստուծոյ սորվէ :

Այո թող անոնք Տեառնը գործ քերը
Քու մատղաշ սրտիդ միշտ սորվեցունեն
Եւ իրենց անձայն զրոյցներովը ,
Իր անհուն սէրը քեզի հաղորդեն :

Մի ձեռքով երկու ձմերուկ չի բռնուիր :
Չին ու ջորին կռուեցան , մէջ տեղ էջը սատ-
կեցաւ :

Շան պոչը քառսուն տարի մամուլը դի՛ր ,
չի շտկուիր :

Ամառուան փուշը՝ ձմեռուան նուշը :
Անձրեւ օրը հաւերուն ջուր տուողներ շատ
կըլլան :

Քոստո այծը աղբիւրի ակնէն կը խըմէ :
Սուտը ոտք կելլայ բայց չի քալեր :
Սոխին քաղցրը ո՞վ տեսաւ :

Ուրազն իր կոթը չի տաչեր :
Որ ջուրն իս կը խըղղէ , ես զանիկայ ծով
կըսեմ :

Չունիս փող (ստակ) մտի՛ր հող :
Սերը սովորին , թանը մոլորին :

Չուածող հաւը կաշկըջան կըլլայ :
Մարդուս աչքը մինակ հողով կկշտանայ .
Մարդուս աչքը ելնէ լաւ է քան թէ անունը :
Խեւ աղջիկը խեւ հարս կըլլայ , խեւ հարսը
խեւ տան տիկին :

Էջը կերան , պոչին վրան իրար սրդողին :
Ինչ տեղ հաց , անտեղ կա՛ց :

Ինչ տեղ պանիր , այնտեղ բանի՛ր :
Խիստ քացախը իր ամանը կը ճաթեցնէ :
Գարտակ կարասի ձայնը բարձր դուրս կու-
գայ :

Երուսաղէմ շուն չկայ :

կատուին խաղ է մրկան մահ է :
 կաշառքը մութ տեղը լոյս կուտայ :
 Մօրուք շունիմ որ խօսքս անցնի :
 Մէկ մի տար որ երկու կուզէ :
 Տանձն ինչ ըրաւ , որ կոթն ինչ ընէ :
 Մեղքը լալով , պարտքը տալով :
 Աղքատն ունի հաց ու պանիր , գիշերը քու-
 նը չի տանիր :
 Հոպոպը ինքը հոտած է , բայց կարծէ թէ
 բոյնն հոտած է :
 Սուտ խօսողին տունն այրեցաւ , չը հաւտա-
 ցին :
 Ծառը եթէ վար իյնայ , կացնաւորը կը շատնայ :
 Չուագող՝ ձիագող :
 Խելօքին մէկ , յիմարին քանի կուզես :
 կատուի տունը մըսին չ'հասաւ , այսօր ուր-
 բաթ է՝ ըսաւ :
 Գող՝ սրաումը դող :
 Ըսեր են ա՛ռ ու տո՛ւր , ո՛չ թէ ա՛ռ ու կո՛ւլ :
 Աստուած լեռը կը տեսնէ , ձիւնը կը դնէ :
 Մի ծաղկով գարուն չի դար :
 Փոքրիցն ըսկըսէ՛ որ մեծին հասնիս :
 Ով որ փըքանայ , շուտով չըքանայ :
 Ով կը կարդայ , նա մարդ ա (է) :
 Սառած օձն առաջ տաքացնողը կը խածնէ :
 Տուն քանդողին տունն Աստուած կը քանդէ :
 Օձն իր շապիկը կը փոխէ , բայց չըփոխէր
 բնութիւնը :

Քիչ խօսիս՝ շատ կը լըսես :
 Ոմն սիրէ վարդ , ոմն մանուշակ :
 Դրացիիդ մի կոյն ուզէ՛ , որ Աստուած քեզ
 երկուսը տայ :
 Խելն խրատն ինչ ընէ , սեւին սապոնն ինչ
 ընէ :
 Ինչ որ կըսես , նա կը լսես . ինչ կը ցանես ,
 նա կը հնձես :
 Այդ քեզ խրատ , ա՛լ չը ցանես կըտաւհատ :
 Շատ բարեկամ ունենալ կարծողն եւ ոչ մէկ
 հատ ունի :
 Ապահով բարեկամ համարէ քեզի այն ան-
 կեղծ մարդը որ պակասութիւններդ կիմա-
 ցունէ , քան թէ զայն որ ամեն ըրածդ կը-
 գովէ :
 Ապերաստին սիրտն անապատի կը նմանի որ
 երկնքէն իջած անձրեւն անյագաբար կը
 ծծէ , կը կլլէ ու բան չբուսցուներ :
 Աղքատը շատ բանի կարօտ է , բայց ադահն
 ամեն բանի :
 Ինչպէս կուզէք որ մարդիկ ձեզի ընեն ,
 դուք ալ անոնց անանկ ըրէք :
 Մեղմ պատասխանը սրամտութիւն կիջեցնէ :
 Իր ընկերին շողքորթութիւն ընողը , անոր
 քայլերուն որոգայթ կը լարէ :
 Գինեմոլն ու շոպլը աղքատ կըլլան :
 Սիրեցէք ձեր թշնամիները , օրհնեցէք ձեզ
 անխօսները :

Ի՞նչ օգուտ է մարդուն որ բոլոր աշխարհը
վաստելի ու իր անձը կորսունցունէ :

Բարի անունը շատ հարստութեանն ընտիր է :
Ամեն չարութիւններուն արմատը արծաթ-
սիրութիւնն է :

Սուտ շրթունքը տէրօջր զգուելի է :

Երանի անոնց որ սրտով մաքուր են, ինչու
որ անոնք պիտի տեսնեն Աստուած :

Վ Ե Ր Ջ

8/10/1964

« Ազգային գրադարան »

NL0247779

ՀԱՅՏԻԱԶՆԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԿԵԱՄԲ
ՏՊՈՒԱԾ ԳՐԵԱՆՔ

1.	Անգուլթն Պետրոս Վէպ Թրգ.	ԳԻՆ
	Տ. ՈՍԿԱՆԵԱՆԷ	3
2.	Առաջնորդ Հայ ընթերցանութեան Յօրինեալ ՆԵՐՍԵՍ Ս. ՄԵԶՊՈՒՐԵԱՆԷ	1
3.	Բարոյա. Պլուտարք. Բ. հար. Թրգ. 4.	2
	» » Գ. » ՅՈՒԻԱՃ.	3
4.	Գպրութիւն կամ նոր ֆերականու- թիւն գրաբար լեզուի յօրինեալ Ա. Մ. Վ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆԷ սպառած	
5.	Ընթերցարան Յօրինեալ բազմա- մուտ Ա. ԱՄԻՐԻԱՆԵԱՆԷ ձոխ եւ ընտիր	3
6.	Թուադիտութիւն համառօտ Յօրին- եալ ԱՏԵՓԱՆ Գ. Գ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԷ	3
7.	Կրթութիւն ֆերականութեան Յօ- րինեալ Ա. Մ. Վ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆԷ սպառած	
8.	Նախագիտելիք մանկանց Թրգմ. բա- րեյիշատակ Ս. ՄՈԶԵԱՆԷ սպառած	
9.	Պարտք տղայոց Թրգմ. բարեյիշա- տակ ՆՇԱՆ ԶՈՂՐԱԳԵԱՆԷ	4
10.	Սկզբունք Տրամարանութեան Յօրին- եալ Ա. Մ. Վ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆԷ	15
11.	Սկզբունք ֆերականական եւ Տրա- մարանական Վերլուծութիւն Յօ- րինեալ Ա. Մ. Վ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆԷ	6
12.	Ֆերականութիւն համառօտ գրաբար լեզուի Յօրինեալ Ա. Մ. Վ. ԳԱՐԱԳԱՇ- ԵԱՆԷ սպառած	